

Ако можеха
да говорят

ЙОРДАН
ЙОВКОВ

ЙОРДАН ЙОВКОВ АКО МОЖЕХА ДА ГОВОРЯТ

Превод:

chitanka.info

ВСЕКИ С ИМЕТО СИ

На Нова година празнува именния си ден Васил одаджията. В чифлика той беше готвач, той държеше лъжицата и хляба и затуй му направиха празника, както трябва: впрегнаха една кола с каната, качиха го в нея и с голям алай го закараха на кладенеца, за да го окъпят, както му е обичаят. В колата впрегнаха Балана и Чивгата, най-хубавите волове на чифлика, и двата едри и с големи рога, и двата бели като преспи. Облепиха рогата им със златен варак, окичиха ги с чимшир, с пуканки, Галунка, жената на Василя, им върза дарове, като на сватба. Василя не го окъпах, поляха му малко вода на главата за здраве. Но голям вик, голяма олелия беше. И гайди свиреха. Някой се провикна:

— Василе, на твоя ден и добитъка се радва. Виж Балана и Чивгата какви се кипрят!

Всичко това беше преди десетина дни. Чичо Митуш, старейшината на чифлишките аргати, си го спомни, защото днес беше се карал с Василя — в чорбата беше сипал малко кокали, а тия работи той не му прощаваше. Освен това тъкмо в тая минута чичо Митуш беше поизлязъл пред дама и видя, че воловете се връщат от кладенеца. На часа той се повърна вътре, защото воловете щяха да додат и трябваше да се наставят.

Една мярка за богатството на тукашните хора е кой колко плуга кара. В чифлика карат два плуга, нмат, значи, дваисет и четири вола, по дванайсет на плуг. Ето ги сега, както се връщат от кладенеца, приличат на цяла черда. Аго, аргатинът, ги кара. Докато зад тях стърчи дългият му камшик, воловете вървят накуп. Но те дохождат близо до чифлика, отпред на поляната, Аго се изгубва нанякъде. Тозчас повечето от воловете остават на мястото си, като заковани: не мърдат, не трепват, сякаш силите им са стигнали само да дойдат дотук. Очите и ушите им са обърнати към дама, усещат дъха на пряското сено, но как ще направят тия стотина крачки, които остават — да има някой да ги вземе на ръце и да ги занесе дотам!

Самото време предразполага към отпуснатост. Тихо е, не е много студено, по земята се белсеслана. На изток, между мътните облаци, се червенсецепнатина и оттам проблясва слънцето. Тънка мъглица, като дим, замрежва полето.

Докато повечето от воловете стояха, както бяха се спрели, някои се изнизват и дохождат по-наблизо. Наврѣх боклука, там, дето хвърлят пепелта от изгорения тезек, два вола се боричкат. Но и те връщат туй

мързеливо, като на шега, като че все не могат да наместят, както трябва, роговете си. Един черен до половината вол дъвче някаква хартия и нито я гълта, нито я изплюва. Други е дошел до плета и все с едно и също движение, непрекъснато, почесва корена на единия си рог. А точно пред дама, отвъд оградата, един широк сив вол е проточил шия над дувара и гледа право във вратата на дама: когато излезе чичо Митуш, очите на вола са в него, дори, за да му обърне внимание, престава да преживя и силно изпуктява, като че пуши тютюн. Но чичо Митуш не го поглежда и си гледа работата.

По едно време Аго се връща, чичо Митуш го зярва от вратата и му се кара:

— Къде ходиш като щур? Ела да помагаш, че ще вързваме воловете.

Аго наистина е малко слабоумен, но пък и чичо Митуш, когато работи, или когато е скаран с Василя, става по-строг. Той е възстар човек, нисък, як, с червено татарско лице, обраснало с рядка брада, която отпред е изострена и по-дълга. Зарад тази брада докато всички почтително го иаричаха чичо Митуш, Васил одаджията беше го кръстил „чичо Пръч“, за да го подиграе.

Без да слуша оправданията на Аго, чичо Митуш излиза по-напред, поглежда към воловете и вика:

— Балан!

Викът му отива като камък към воловете, но между тях никаква промяна не става: ония, които стояха на едно място, тъй си останаха, ония, които се боричкаха, почукваха пак рогата си. За трети път, още по-високо, чичо Митуш извика:

— Балан!

Къде е бил Балан, не се знаеше, но току се показва, запътен към дама. Чичо Митуш извика:

— Чивга! Чивга!

И Чивга се появи след Балана. И двата бяха бели, с извити еленови рога. С тях бяха завели Васил да го къпят. И двата пристъпяха гордо и напето, като да бяха от царско коляно.

Чичо Митуш ги дочаква и ги подкарва. Щом видят аргатите зад себе си, воловете забързват, дори разтърсват грамадните си тела и тичат, влизат в дама и се спират точно на местата си. Те вече лизват с език миризливото сено, когато чичо Митуш и Аго считат до тях и само хвърлят въжто на рогата им.

Чичо Митуш излиза пак пред дама и вика:

— Текеш! Текеш!

Един едър вол, с жълта къдрава козина на челото (затуй се наричаше Текеш, сир Жълтурко), позна името си и тръгна. Дори той се поозърна към другите волове, да не би някой друг да тръгне по погрешка. Поподгонен от Аго, и той отърча и се спря на мястото си пред яслите, както бяха направили Балан и Чивга.

Чичо Митуш продължи да вика подред: Сиври! Аккойрук! Комур! Карагъоз! Гюверджи! Той изреди едно след друго много имена. Дойде ред на ония волове, които се бяха спрели още в началото и стояха неподвижни, като истукани. От тях тръгваше, като че неочаквано оживяваше, само тоя, който си чуеше името, другите не мърдаха. Никаква грешка не ставаше, никакво пререждане. Дори чичо Митуш, макар да беше сърдит, се възхити и извика:

— Браво, моите момчета, тъй ви искам! Че как мислиш? — каза той на Аго. — И те са свършили клас, и те са учени...

Чичо Митуш подмяташе с тия думи Василя одаджията, който често се хвалеше, че бил свършил трети клас.

Най-после всички волове бяха вързани. Чичо Митуш ги обгърна с поглед — всички лакомо скубехаот сеното, — намери, че всичко е направено, както трябва, и, наедно с Аго, излязоха пред дама да изпуснат по една цигара.

Аго много се радва, когато го почерпят с една цигара. Той смуче жадно, очите му сълзят, кашли.

— Че ти какво мислиш? — продължи приказката си чичо Митуш. — Аз, да ти кажа ли, държа добитъка по-горе и от чияка. Има ли по-добра живица от вола, я ми кажи? Мини покрай него: няма да те ухапе, няма да те ритне. Бодял бил... не бодее! И карай го, колкото искаш, ще трае, няма да кажи ох, няма да каже „не мога“. Ще падне, ама ще кара...

— Хъм... — каза Аго и се усмихна.

— И разбират, всичко разбират. Те, както тъй си приказваме сега с тебе, може всичко да разберат.

— Ами, ще разберат — каза дебело Аго и се изсмя. — Дяволи ще разберат...

Чичо Митуш го изгледа съжалително.

— Глупчо! Глупчо! — каза той. — Че ти какво мислиш? Ами че те, воловете, са по-умни и от тебе, и от мене. На, вземи да ги впрягаш: щом речеш кош! — и той сам си пъхне врата в хомота.

— Хъм... — усмихна се пак Аго.

— Ама ако са разешени, няма да се впрегне. Маха глава, не ще. Искат да каже: „Туй място не е мое.“ Всеки си знае мястото.

Чичо Митуш помълча, след туй продължи:

— Смейш се ти, ама нищо не знаеш. Аз, да ти кажа ли, за мене вола е по-умно и от коня. Не виждаш ли, кога орем: Балана и Чивга нали ги впрягаме в дъното, до плуга. Как крепят плуга — нито вляво, нито вдясно отиват, все по брезната, все едно държат. А предния чифт, калаузите, дето водят плуга? Като изкараш една брезна и минеш на другата страна, какво мислиш? Ти ли ги обръщаш? Ти викаш „чаа! чаа!“, ама те сами си знаят работата. Затуй ги казват калаузи, че водят: извъртят се и право в брезната. И тръгват: раз, два, раз два...

Аго хвърли цигарата и се разсмя.

— Смейш се, ама си глупав — каза чичо Митуш. Той помълча замислен, въздъхна и продължи: — Добитък е, ама и то носи душа. В наше село имаше един дядо Стоян, Индже Стоян. Аз не съм го запомнил, ама съм чувал... Та ще ти кажа, разболял се той, ще мре, зле бил болен чияка. Доведете, рекъл, воловете, доведете ги тук, пред прага. Ела, Димитре, рекъл на сина си и се облегнал еедната си ръка на него... Ела, бабо, рекъл на жена си и се облегнал на нея с другата си ръка. И куцук-куцук отива до вратата. Воловете ги били докарали. И той целува единия по челото, целува и другия. Е, сега, рекъл, свърши се. Сега може да умра. Легнал, скръстил ръце и до вечерта умрял.

Чичо Митуш се обърна към дама, поогледа се и току измъкна изпод стряхата една кука.

— Хайде! Хайде да идем да наскубем сено, че мръкна — каза той. — Хайде, Аго! Какво се умисли...

И двамата, той с куката, Аго с изплетената с въже тарга, която влачеше подире си, тръгнаха към кладните със сено.

СВАТБАТА НА ВАСИЛЕНА

— Е, Аго, харесваш ли ми годеника?

Василена почака, но разбра, че Аго не иска да и отговори, и се обърна пак тъй, както беше си стояла, като по-близко се притисна до Галунка, до сестра си. До тях беше и Васил с чича Митуша и с Петра овчаря. Всички гледаха подир двама конника, които препускаха отпред по поляната и се отдалечаваха от чифлика. Един от тях беше годеникът на Василена, а другият — негов другар. Скоро те превалиха отвъд баиря и се закриха.

Тогаз Василена се обърна пак. Усмивнатата, радостна, със светнали черни очи, тя потърси Аго и пак го попита:

Защо не кажеш бре? Хареса ли ми годеника? Наместо Аго, обади се Петър:

— Какво ще го харесва Аго, няма да го купува я!...

Аго се засмя. Гърлесто, като се мръщеше и проточваше устните си, той повтори думите на Петра:

— Какво ще го аресвам... няма да го купувам я!...

От чардака Василена му извика:

— Няма да те викам на сватбата си, хубаво да знаеш!

Аго се развесели още повече. Той повтори и по-трети думите на Петра и като говореше, тъй се напъваше, тъй беше смешно важен, че, както ставаше винаги, всички взеха да се смеят. Аго помисли, че се смеят не на него, а защото е казал нещо умно и на място, и затуй още по-силно захълца от смях.

Галунка го изгледа не толкоз весело, колкото със съжаление, подръпна мъжа си и двамата си влязоха в къщи. Чичо Митуш и Петър си тръгнаха и те към дама, а след тях, като все брътвеше нещо и се смееше с гърлестия си смях, тръгна и Аго.

Василена беше отраснала при сестра си Галунка и при Василя, затуй сега и те я женеха. Годежът и — годили я бяха за един момък от близките села — беше станал преди десетина деня и всички бяха забелязали, че когато годеникът дойде на гости, Аго ставаше сърдит, лош, начумерен. Никой не се залавяше да издирва издълбоко отде е таз промяла у Аго, а гледаха по-скоро да си правят смях с него.

От тия шеги, а може би и по друга някоя причина, у Аго, и без туй слабоумен, още повече се помрачаваше разсъдъкът му и той захващаше да върши какви не глупости. Или го хващаше инат и не искаше нищо да

похване. Тогаз, наместо да му се карат, от което нямаше полза, пращаха да го вразуми Василена. Тя умееше да се разбира с него, Аго я слушаше. Нещо повече: когато работеше с Василена, Аго работеше за двама: подигаше като на шега най-големи тежести, страшната му сила не се спираше пред нищо, умора не знаеше. И все приказваше, запънато, високо, като че се кара, смееше се гръмовито.

Надвечер, след като изпратиха годеника, Аго повлече таргата към саплъка. Стъмняваше се. Аго беше все тъй недоволен, кисел и от яд не беше се обадил на чича Митуша, като мислеше, че той ще дойде сам. Но зад него се чува бързи, леки стъпки — настигна го Василена.

— Хайде, Аго. Двама ще донесем плява — каза тя.

Василена не беше пременена, както отзарана, но все беше останало нещо ново по нея. На гърдите и лъщеше и нанизът от златни пендари. Но туй, което още се хвърляше в очи, беше радостта, вълнението и. Черните и очи горяха и каквато си беше тънка и стройна, пристъпваше някак буйно и леко и все изпреварваше Аго с по няколко крачки. Аго я гледаше изпод очи и мълчеше.

Като стигнаха до саплъка, Аго заграби с две ръце, колкото плява можеше да вземе, хвърли я в таргата и взе да я тъпчи, като мушкаше ръцете си сърдито и колкото сила има. Василена стоеше малко настрана и говореше:

— Аго, знаеш ли, че до неделя ми е сватбата? Тъй каза годеника ми на батя Василя: „В неделя, кай, ще додем да вземем булката.“ Ах, Аго, малко ми остана да стоя тук. Знаеш ли, че ми е мъчно, ей!...

Аго по-силно затъпкваше плявата. Василена продължи:

— Как не се случи бе, Аго, да ме вземе някой по-отблизо. А сега... Толкоз далеч... Като завали и като се разкаля, не моя до. Няма да се виждаме вече, Аго... Какво има? Какво ти стана? — каза тя, като видя, че Аго отблизо гледа пръста си.

— Убодох се... се тръни, тръни... — разсърди се Аго.

— И няма ли да ти е мъчно за мене, Аго? Гледай го какъв мълчи... С кого ще носиш плява? Кой ще ти носи хляб? Къде бре? Къде отаваш?

Аго отиде настрана и седна.

— Няма да нося плява... Не ща — каза той. — Се аз, се аз... Не ща пък, на... Не ми дават нищо, едни цървули не ми купуват... И ме бият... Какво искат от мене... да ме бият...

Чу се силна въздишка, Аго заплака. Беше се стъмнило и Василена трябваше отблизо да го погледне: грозното лице на Аго се гърчеше, сълзи течаха по страните му. Час по час той подсмърчаше и триеше с длан очите

си.

— Их, Аго, и ти — укори го Василена. — Що правиш тъй?... Никой не те е бил.

— Хъм... не... Ами бай Васил? Там, при кладенеца, не ме ли би?...

— Че то беше още миналата година бре! — извика Василена, готова да се разсмее. Но друга мисъл светкавично мина в ума и и тя с по-нисък глас каза: — Не плачи, Аго, недей... Ти нали ме слушаш, недей... И да ти кажа ли, Аго, сватбата може и да не стане в неделя. Има време. Има много време още... Стани, стани да занесем плявата! — каза тя и отиде при таргата.

Като подсмърчаше и пъшкаше, Аго дойде при нея и хвана таргата от едната страна, Василена я хвана от другата. Беше се стъмнило много. На две-три крачки по-нататък Аго се препъна, щеше да падне и с висок гърлест глас взе да се смее. С тънък сребърен глас се смееше от другата страна и Василена.

През нощта от север към юг минаха диви гъски и грачеха в мрачината като загубени. Заваля гъст, тежък сняг, валя и на другия ден и натрупа големи преспи. Но времето омекна и когато из снега минеха каруци, оставяха дълбоки следи, които бързо се пълнеха с вода.

Наближи неделята и в чифлика се заготвиха за сватба. Господарите на чифлика бяха в града, пръв човек беше тук Васил, той правеше сватбата. За голямо чудо, Аго беше много весел, приказваше безспир и разсмиваше всички с глупостите си. Самокогато връз лицето на Василена спуснаха червено було и тя наведе очи и престана да се усмихва, притихна и Аго. Той все се увираше да гледа булката. Веднаж Василена можа да му пришепне:

Свърши, се Аго. Отивам си вече...

Всичко беше вече готово, чакаха само младоженеца. Препенена, забулена, Василена се изправи сред стаята, дружките и запяха. Галунка тичаше насам-нататък с радостни и насълзени очи, Васил поглеждаше часовника си. Влезе Аго. В тия един-два часа, докато липсваше, той беше сварил да се напие. Зад него вървяха двама ергени и се подсмиваха.

— Като не е господаря тук, и аз съм господар! — викаше Аго, без ни най-малко да се стеснява от Василя. — Тук се слуша мойта дума! Мене трябва да питат...

— За какво бе, Аго? — подхвърли му един от ергените.

— Не ги ща онез хърцои... Не ща таквиз сватове...

— Ами те ще вземат булката.

— Ще я вземат ли? Ще им дам аз една булка. Я виж! Я виж тука! —

той подигаше абата си и показваше един голям нож, затыкнат на пояса му.

Васил го гледаше с весел, учуден поглед. Не му каза нищо, но остана някак позамишлен. В същия миг някой извика от вратата:

— Идат! Ето ги каруците на баиря...

Васил стана и дойде при Аго.

— Ела, Аго, с мене — кротко му каза той. — Ела, ще свършим с тебе една работа.

Васил излезе, тръгна след него и Аго. Като минаваха покрай избата, на двора Васил намери едно въже и го тури в ръцете на Аго.

— Дръж, Аго, туй въже. Ще ни трябва. Те излязоха от двора и през градината, през харманлъка, стигнаха в една отдалечена сая. В самото дъно, дето беше тъмно и покривът се подпираше от един здрав дирек, Васил се спря и взе въжето от Аго.

— Дай си сега ръцете, Аго — каза той, като се усмихваше.

Аго беше с размътена глава, мислеше, че Васил се шегува. Той се остави да правят с него каквото искат. Васил прибра двете му ръце, изви ги назад и пхна над тях една примка от въжето. След туй притисна Аго към дирека и взе да го омотава с въжето.

— Е... бай Василе... Какво правиш? — говореше Аго и все мислеше, че е на шега. Като се видя омотан и здраво привързан към дирека, той се разсърди, напъна се да се освободи и лицето му се напълни с кръв.

— Ще те оставя да ме срамиш пред хората, тъй ли? — каза му Васил от вратата. — Стой сега тука!

Зад себе си Васил чу задавените викове на Аго, но не се и обърна. С песни, с провиквания каруците на сватбарите напълниха двора на чифлика.

Всичко стана, както му е редът. Гоцаваха се, пиха. После плакаха, когато изпращаха булката. Василена се качи на една кола, зълвите насядаха при нея и запяха. И по същия път, по който бяха дошли, каруците като черни буболечки се проточиха из бялото поле.

Васил гледа някое време след тях. След туй погледът му падна върху саята и си спомни за Аго. С бързи крачки той се отправи нататък. Намери Аго притихнал, не подигна очи, не го погледна. Васил го отвърза. Аго го изпревари и притича навън. Най-напред той тръгна към чифлика, видя, че всички стояха на двора и гледаха към полето. И Аго погледна нататък: видя каруците, чу песните. Василена беше заминала.

Гологлав, само по една аба, Аго се повърна и се спусна да бяга подир каруците. Като някое куче, което е изгубило господаря си, той попоглеждаше дълбоките дири, оставени от колелетата, и все тичаше напред.

БОРБА ДО СМЪРТ

След Богоявление хвана тежка зима. Нощем, под бледните лъчи на месеца, снегът блещеше като стъклен. Или небето потъмняваше пак и започваше да вали сух ситен сняг, който всякаш не падаше на земята, а само се въртеше във въздуха. Мъртва и глуха изглеждаше бялата равнина, като пустиня. И ето сред вятъра и виелицата се дочуваше проточен вълчи вой, самотен, плачлив, страшен. Тоя вой се издигаше, проецаваше могъщо и кръвожадно и изведнаж секваше. Тогаз, след късо мълчание, колкого да дойдат на себе си, захващаха да лаят кучетата, но повече виеха, отколкото да лаят, както правят всякога, когато усетят гад.

По стъпките, които беше оставил на снега, по гласа и големия страх у кучетата, можеше да се заключи, че вълкът не е от обикновените, а ще е някой много голям.

— Дошел е на вълците царя им, ей! — казващ Петър овчарят. — Видях му стъпките — колкото ръката ми са, като стъпките на даначе. Аз ще река, че е някой единак.

— Какво е туй единак? — питаше Васил, който не разбираше от вълци, пък и много не се безпокоеше.

— Единак ли? Единак е... кога вълчицата роди, да речем, три-четири вълчета, измрат другите, а остане само едно. Тогаз туй вълче суче всичкото мляко на майка си, та става много голямо. Такъв вълк и като порасне, все самичък ходи и, дето се казва, сам си върши работата. Лоша гад! Проклета гад! — стисна зъби Петър и погледна към заснеженото поле. — Ама да ти кажа ли, Василе, нямам страх, Анадолеца ще му доде дохак — прибави Петър ободрен и се позасмя.

Анадолецът, или Пашата, както му казваха още, беше най-хубавото куче на Петра. То беше голямо, черно, с дълга космата опашка и с увиснали уши, каквито са ушите и козината на каракачанското куче. Анадолецът не приличаше на другите кучета. Преди всичко, самият му вървеж беше особен. Обикновено, кучетата, когато са добре разположени, вървят на ситен тръс, с вирната и завъртяна на кравай опашка. Анадолецът крачеше бавно, като мечка, гледаше надолу и от движението при ходенето главата му се поклащаше ту наляво, ту надясно. Погледът му беше самоуверен, горд. Другите кучета често се умилкваха около Петра или си играеха едно с друго и тогаз очите им весело светеха и около раззиналите им уста се явяваха бръчки, тъй че изглеждаше, като да се смеят.

Анадолецът се държеше настрана, нежности не знаеше, беше сериозен и недостъпен.

Още през деня, когато подухването на вятъра донесеше до обонянието им миризмата на вълк, кучетата скачаха като ужилени и започваха да лаят. Анадолецът много не се тревожеше и както си лежеше, подигаше глава, помирисваше въздуха и глухо изръмжаваше — като че се чуваха далечни гръмотевици. След туй той слагаше глава на предните си нозе, но очите му горяха и будно следяха всичко.

Вълкът ви няколко нощи подред, обикаляше, както се вижда, около чифлика, но още не се решаваше да нападне. Въпреки туй Петър се беше приготвил да го посрещне. С червено, изпечено лице, с козявици на колената, с един кожух отдолу и друг отгоре, облечен от глава до крака в кожи и космат, като ескимосец, той поизчисти големия си черногорски револвер, поправи тук-таме и плета, дето беше се смъкнал. Вечер той грижливо прибираше овцете в саята, а сам, от страха не се посрами на стари години, лягаше на вратата. Анадолецът и другите кучета оставаха отвън агъла.

Снегът си валеше, ситен, тих. Вълкът вече не се чуваше и Петър се поотпусна. Една вечер той излезе да наобиколи около чифлика. Снегът скърцаше под замръзналите му цървули. На едно място той видя, че кобилите от хергелята бяха се събрали закуп и пръхтяха, а едно куче се валяше в снега пред тях и се умилкваше. Петър не обърна внимание, върна се и си легна в саята. Отън покрай плетищата бяха налягали доста овце, но Петър не ги прибра — нали вълкът не се чуваше вече?

Не беше изкарал един сън, когато овцете се урнаха отгоре му и го събудиха. Той отвори очи и като че се вцепени: един голям вълк със зинала червена уста (стори му се голям като магаре) гонеше овцете из агъла и която стигнеше, оставяше я мъртва на земята. Изпраця плетът, нещо като топка се втурна в агъла и ето вълкът, изправен на задните си крака, стоеше срещу други страшни уста и страшни зъби. Анадолецът беше довтасал. Чуваше се ръмжение, като че се късаха вериги, вълкът и кучето се бореха все тъй прави, все тъй гърди срещу гърди.

Изракаха челюсти като клещи, вълкът се прехвърли през плета, погнаха го кучетата. Тогаз Петър дойде на себе си, взе да вика и да стреля. Вълкът беше издавил седем овце, изпохапал беше още няколко. Но загубата не беше само тая. Като прегледаха на сутринта хергелята, видяха, че една млада кобила е с разкъсани ноздри, а отзад на хълбока и зееше и друга голяма рана. Тогаз се досетиха и разбраха какво куче беше видял вечерта Петър не беше куче, а вълкът. Вълците си служат с тая хитрост ще

легне някой, ще се завъргаля из снега, ще се умилква. И някоя млада кобилка, подтиква на неотразимо любопитство, ще тръгне да види какво е туй нещо, да го подуши. Тогаз вълкът скача и я хваща за ноздрите. Тъй беше направил и снощният вълк. Освен че е голям и силен, тоя враг изглеждаше да е и хитър.

Отсега нататък надеждите на Петра бяха само на Анадолеца. Той го хранеше добре с просяна каша, хвърляше му хапки хляб, които Анадолецът ловеше с устата си, както децата ловят топка. И драго му беше да го гледа: настръхнал, с щръкнала гъста козина, посипана със сняг, със запалени очи, като въглени. Върви той и се поклаща, горд, гневен, як като лъв. „Дръж се, Паша — викаше му Петър. — Дръж се мъжки!“.

В безстрашието си Анадолецът ставаше безразсъден. Една нощ кучетата се разлаяха, Петър излезе навън. Нямаше никакво съмнение — вълкът беше дошел. Изведнаж едно жълто куче се спусна в една посока, след него и другите. А след малко, като стрела, без да издаде звук, се спусна и Анадолецът. От лаенето се виждаше, че кучетата бяха се отдалечили. Изведнаж се чу страшна врява — лай, ръмжение, писък и — всичко утихна. След малко се върна Анадолецът, клекна и взе да ближе раните си. Върнаха се и другите кучета, но жълтото куче го нямаше. Вълците бяха го изяли.

От стъпките, които на другия ден внимателно разгледа, Петър разбра, че тоя път вълците са били много. Един вълк е подмамил кучетата, престорил се е, че бяга, и ги е увлякъл. Другите са ударили тогаз отзад и са ги обградили. Тъй бе разкъсано жълтото куче. Между другите стъпки Петър позна и стъпките на големия вълк. И той е бил тук. „Той е бил командиря им“ — мислеше си Петър.

Анадолецът се отърва от тая клопка, отърва и другите кучета. Явно беше как от ден на ден той ставаше по-безстрашен, по-лют. Още веднаж, докато имаше месечина, Петър го видя да се бори с вълка гърди срещу гърди. На два-три пъти те се оставяха и пак се залавяха. Анадолецът вземаше вече връх над вълка.

А зимата продължаваше. Върху старая сняг често преваляваше нов. Всичко живо изгладня и се устреми към селата. Сутрин по пресния сняг личаха дирите на яребици, на зайци, на лисици. А малко по-настрана — из дълбочината на полето — идеше уединената пътека и едрите стъпки на вълка.

Нощите станаха тъмни, падаше и мъгла. Петър прибираще овцете в саята, а сам, както по-рано, лягаше на вратата. Той не виждаше вече вълка, но знаеше, че дохожда чуваше ръмжение, чуваше тракане на зъби, кучетата

лаеха като попарени. На другия ден Петър разглеждаше дирите по снега. Той беше доволен, усмихваше се: все по-далеч и по-далеч се местеха дирите на вълка. Зъбите на Анадолеца го караха да се връща и да завива настрана.

— Василе, ношес вълкът пак мина под прозореца ти — казваше весело Петър.

— Мина ли? Аз не съм го усетил.

— Мина, ама към саята не смседа припари. Анадолеца го връща.

Като се върнеше, Петър изнасяше малко хляб на Анадолеца. „Брава, Паша, брава“ — говореше той и го гледеше възхитен. И в неговите очи кучето му се виждаше страшно: охранено, с широк закръглен гръб, с гневни очи. Едвам поглеждаше Петра, като че не го познаваше. „И то е същи звяр, и то е като вълка“ — мислеше си Петър.

Като разбра, че вълкът е вече надвит, на Петра се дощя да го досвърши, да го доунищожи. Той взе да пази нощя с пушка, но вълкът не дохождаше. Нямаше го, когато пазеше, дохождаше, щом се прибереше. Тогава Петър намери стар вълчи капан и го постави на пътя на вълка. Сега вълкът не минаваше вече и покрай прозореца на Василя, а посрещнат от Анадолеца по-далеч, завиваше настрана, тръгваше по една пътека и прескачаше през дълбокия ров, който ограждаше градината. На това място беше сложена вместо мост една дъска, но вълкът не минаваше по нея, а прескачаше от единия бряг на другия. Там, дето винаги бяха се забивали в снега предната му нозе, Петър постави капана. Той беше завързан с верига за железен кол, прикрит беше добре.

Тая нощ, като за проклетия, Петър спа дълбоко. Чу на два-три пъти в съня си ръмжение, каза си дори: „Много дълго се борят“, но не стана. Когато взе да се развиежда, отърча при рова. И остана като гръмнат не вълк беше се хванал в капана, а Анадолецът. И беше мъртъв, вкочанен. На гърлото му имаше голяма рана, като че беше заклан. От кръвта имуснегът беше начервен.

Петър разбра каквобеше станало: кучето и вълкът бяха се давкали и късали цяла нощ. Друга кървава диря се виждаше по снега и отвеждаше към полето. Петър я проследи, направи две-три крачки и подигна очи: в дрезгавината, не твърде далеч, той забеляза вълка. Той не бягаше, не вървеше, а едвам се влачеше. Направеша една-две крачки и падаше, опитваше се да стане и пан се поваляше. И той губеше последните си сили, и неговата кръв изтичаше...

Изумен от туй, което виждаше, Петър забърза към чифлика, за да обади на Василя. Ситният сняг валеше пред него във въздуха, удряше го по

лицето, влизаше в очите му.

СКИТНИК

На вратата, от самия праг, надничаше едно куче, чакаше някого и радостно въртеше опашка, като ту наостряше уши, ту се слагаше живо, като че искаше да скочи. Излезе чичо Митуш с един голям комат хляб, започна да поотчупва от него и да дава на кучето, като в същото време му се караше:

— Къде ходиш бе, хайдутино? Къде ходиш бе, хаймана? Къде скиташ? Лошо ли ти е тука, а? Лошо ли ти е?...

Това куче беше тяхно, на чифлика, но отпреди месец и повече се изгуби и едвам сега се завърна. Не твърде голямо, жълто, с дълга космата опашка, по която бяха се налепили тръни и бутрак, то нито беше хубаво, нито беше яко. Гладно беше, това се виждаше, и докато чичо Митуш, който винаги си пипаше бавно, му отчупеше хапка, то го гледаше тъй напрегнато, че захващаше да завърта главата си и да гледа с едно око, веднаж с дясното, после с лявото.

— Е, хубаво ли беше там, дето си бил, а? — продължаваше да го хока чичо Митуш. — Даваха ли ти хляб? Такъв хубав хляб не си виждал ти... Тояга си виждал. Бой се пада на тебе, бой, бегачо, фармасонино...

Подхвърлената хапка кучето я ловеше още във въздуха — изведнаж, изведнаж също тъй стискаше след туй челюстите си, като че не то, а друг някой беше изял хляба. И пак захващаше да върти очи и да чака.

Най-после хлябът се свърши и като поплесна ръце, като да ги изтърси, чичо Митуш се наведе и помилва кучето по челото. Веднага то залудува от радост, също тъй, както когато беше си дошло. Тичаше, подскачаше, гледаше чича Митуша с насълзени щастливи очи и на два пъти се подхвърли и го лизна с езика си по лицето. Всичко това то вършеше като голям фокусник, уж искрено, уж от сърце. А изведнаж, в един само миг, то се спря, умири се, взе съвсем равнодушен вид, отиде настрана и сякаш забрави вече за чича Митуша. Изглеждаше замислено, заето със себе си. Чичо Митуш го изгледа вторачено, недоволено, измърмори нещо и влезе да си гледа работата.

Това куче (тъй си мислеше по-нататък чичо Митуш) беше много особено. Другите кучета — а те бяха много в чифлика — пазеха къщата, пазеха добитъка, знаеха господаря си, знаеха също тъй, че са слуги. Жълтото куче, може да се каже, живееше за себе си — да му е добре, да е сито, да ходи, дето си иска, да прави каквото си иска. Много обичаше да

пътува.

— Нему пъпът му е хвърлен на пътя — казваше чичо Митуш. — Още като беше на два-три месеца, топарлачесто и вълнато като мече, тръгна веднаж с Василя подир каруцата и ходи чак до града. А като си дойде, легна на слънцето до стената на гръб и дигна краката си нагоре — ходилцата му бяха се надули като самунчета и горяха като огън. И пак беше весело, доволно...

Ходеше навсякъде, дето му скимне. Като го видиш как се връща, как тича ту на три, ту на четири крака, как е вдълбочено в себе си, как се държи все о пътя, като същински пътник, ще речеш, че е ходило кой знае по каква важна работа. А то — ходеше си по своя воля, скиташе...

Чичо Митуш излезе пак пред дама и потърси с очи кучето. Другите кучета — Лефтер, Петрика, Джюли, Калпазан — бяха го усетили вече и докато едни не го и поглеждаха, други идеха да годушат. Срещу всяко едно от тях жълтото куче се слагаше принизено, умилкваше се, въртеше опашка, лижеше ги по муцуните, като че ги целуваше. Като мина покрай воловете, жълтото куче завъртя опашка и на тях, а когато насреща му загрухтя шопарът, то се заумилква и около него.

— Прави здрасти с всички — каза Аго, който също беше дошел и наедно о чича Митуша гледаше кучето.

То доде близо до дуvara, подуши земята, избра по сухо място, легна свито на кравай и като погледна още веднаж в извърнати очи към Аго и чича Митуша, задряма.

Чичо Митуш обичаше жълтото куче тъкмо за неговия особен нрав. Няколко дни подред той го приглеждаше, хранеше го добре, гледаше да го привърже, та да не напуца вече чифлика. Пък и кучето тъй се радваше и като присвиваше уши, тъй умилно гледаше с влажните си очи, че можеше да се помисли, че и то само обещава да си стои все тука.

Но като мина повече време, то се промени: стана равнодушно към храната, към хората, делеше се настрана и се залисваше по своему. То, коего никога не залайваше човека, като да беше нямо, отиваше сега до отлука — там от буренака излизаше един таралеж и на тоя таралеж то лаеше, може да се каже, цял ден. Или си лягаше настрана и по-надалеч и спеше с часове. Понякога ще се събуди, ще се почеше зад едното ухо и още преди да снесе крака си, ще погледне към къщи, за да види какво правят другите кучета, но без желание да иде при тях. Надвечер, по хладината, отиваше навътре в полето и ловеше мишки и скакалци. Понякога хващаше някое малко, оца незакрепнало птиче, подгонваше някой заяк.

Така, докато отиваше и се връщаше, то се изгуби един ден и никой

вече не го видя. Понякога чичо Митуш се досещаше за него. Веднаж той попита:

— Бе къде се дяна нашият Пантелей Пътник? Къде отиде Жълтурко? Не го ли е виждал някой?

Марин слугата се обади:

— Аз го видях. Онзи ден, като си идех от воденица, видях го при Сърнено. С един овчар беше подир овцете му вървеше.

— Че що не го взе?

— Не го дава овчарят. Не го давам, кай, то ми пази овцете.

Аго хлъцна, както му беше обичай, и се засмя дебело:

— Ха! Овчар станал! Ще яде сирене. Сирене му се яде...

Чичо Митуш си имаше много работа и скоро забравяше за жълтото куче. Но понякога си спомняше за него и поглеждаше към полето: няма ли да се зададе отнякъде, все по пътя, ту на три, ту на четири крака — както си ходеше. Но кучето го нямаше.

— Утрепаха го нашия Жълтурко — казваше чичо Митуш. — Кабил не е... мърсува... трябва да са го убили. Изпълни той някой трап.

Но една сутрин кучето се върна, тъй неочаквано и ненадейно, както по-рано. И почна се пак същата история: радост, храна до насита, мили очи. А след някой ден и други то захващаше пак да си мисли нещо свое, да се дели като диво. На това отгоре то, като всяко живо същество, не можеше да се остави от някои свои недостатъци и лоши привички. Когато го виждаха да се връща ту на три, ту на четири крака и изглеждаше на безобиден мирен пътник — къде всъщност беше ходило то? — В лозята или в мисирлиците (страшно много обичаше зрялото грозде и още млечните мамули), дето пъдарят неведнаж беше стрелял със сачми по него. Като по длъжност, то заобикаляше нивите, дето хората работеха, грабваше торбата с хляб на някой орач и от всички страни тогаз му викаха: Ху-ху-ху! Из близките села, като все въртеше опашка, влизаше в къщите и правеше пакости.

Веднаж Галунка — него ден Васил беше в града дотърча изплашена и каза, че на тавана ходи някой. Притекоха се двама-трима слуги, взеха и пушка. Отзад господарската къща беше ниска, почти наравно със земята, и през една врачка се отиваше направо на тавана. Докато чакаха да изкарат някой хайдук, Марин слугата, който беше най-сърцат, избута пред себе си като овца жълтото куче. То бешеси пъхнало главата в една тенекия за масло и не можеше да я извади. Поклащаше я важно-важно, като поиска шапка, и не виждаше къде върви. Изпокапаха всички от смях. Аго виеше като вълк.

Кое-как освободиха му главата от тенекията и като потръсваше ту едното си, ту другото си ухо, кучето избяга надалеч колкото да не го стигне камък и легна. Сега помислиха, че, виновно и засрамено, то ще си вземе очите нанякъде. Но то стоя още много време и липса, както си знаеше — неугадешката.

Мина се много време. Колко? — Никой не беше броил дните. Много време. От чифлика се изгубиха веднаж два вола, а се случиха най-добрите — Балана и Чивгата, ония едрите, бели като сняг, с големи рога, като на елени. Чичо Митуш нареди трима-четирма слуги и ги прати да ги търсят. Тръгна и той. Мина през две, през три села, спира се в разни къщи, лаха го какви не кучета — и бели, и черни, и жълти. Но ни веднаж не му дойде на ум за жълтото, за тяхното куче. Като че такова куче не беше и съществувало.

Като се връщаше, без да знае дали воловете са намерени, залутан в тъмнината, уморен, отчаян, той чу кучешки лай и докато се усети, три големи кучета — от тях едното беше белезникаво и в тъмнината се виждаше като светло петно — се спуснаха отгоре му и насмалко да го ухапят. Най-стръвено се спущаше отгоре му белезникавото куче.

— Стой! Кой си? — чу се троснато силен глас и в тъмнината изскочиха две черни сенки и два ножа лъснаха, натъкнати на пушките. Бяха двама войници.

— Къде? Ще бягаш през границата, а?

— Кой ще бяга?... Каква граница... Че аз си търся воловете... Каква граница...

— Не разправяй много. Върви напред! Кой си ти?

— Воловете си търся бре, момчета. Аз съм от хаджи Петровия чифлик. Аз съм Митуш, Митуш... Войниците погледнаха отблизо и познаха чича Митуша. Без да усети, той беше се озовал на границата. Все пак войниците го откараха на поста. Разпитаха го, поприказваха, разбраха се. Чичо Митуш дори яде от гозбата им, когато войниците се храниха. Едно жълто куче надничаше от вратата и чакаше да му дадат нещо.

— Я! Нашето куче! — извика чичо Митуш. — Кога е дошло? Туй куче е наше.

Как ваше? То си е наше — каза един войник.

Жълтото куче позна чича Митуша, зарадвасе, завъртя опашка.

— Ето, позна ме — каза чичо Митуш. — Жълтурко, какво правиш бе, Жълтурко?

Чичо Митуш разправи историята на жълтото куче, разправи и за някои негови подвизи. Накрай, сред смеха на войниците, той каза:

— Е, сега ще ми го дадете ли? Да си го взема ли?

— Как ще си го вземеш — каза старшията на поста. — То е наше. То, знаеш ли, е зачислено на порцион и получава по едно кило мамулено брашно на ден. Как така...

— Не ща, не ща — отстъпи чичо Митуш. — Няма да го взема. Значи, и то е войник, а? Войник? Нека служи, нека...

Но след като го изпратиха донякъде войниците и си тръгна сам, чичо Митуш прекара през ума си какво му се беше случило и страшно много се ядоса, като си спомни как жълтото куче щеше да го ухапе насмалко. „Как тъй да не ме познае... Как може да не ме познае — мислеше си чичо Митуш. — Или иска да се покаже, че е на служба.“ Гневът му не минаваше и като се пообърна назад и погледна към поста, той си каза: Ти ще ми дойдеш, аз ще те науча.

Но кучето не си дойде. Веднаж чичо Митуш срещна един от войниците, които го бяха хванали на границата.

— Какво стана нашият войник бе, момче? — попита той. — Служи ли? Служи ли?

— Какъв войник?

— Жълтото куче... Нашето куче. Служили? служи ли?

— А, то не е вече при нас — каза войникът. — То избяга.

Чичо Митуш се надяваше, че сега кучето ще се върне. Но минаваха дни, а него все го нямаше.

То се върна една нощ през есента. Тъмно беше навън, валеше. Чичо Митуш чу някакъв шум, някой като че натискаше вратата. През тая година бяха станали много кражби на коне. Конекрадците, влашки цигани, подкопаваха стените на дамищата, влизаха вътре и откарваха конете. Това дойде най-напред на ума на чича Митуша. Той взе пушката и не отвори вратата, а заобиколи през дама, за да издебне крадците. Излезе — гледа, слуша, няма никой. Но нещо пак се виждаше там, не беше човек, но имаше нещо. Чичо Митуш се приближи: до вратата се притискаше куче. Погледна го отблизо: беше жълтото куче.

Чичо Митуш се върна, отвори вратата, донесе лампа. Кучето искаше да се хвърли от радост върху му, но, за да не го изцапа, чичо Митуш го изхока. Те се сви плахо до стената. Беше мокро, мършаво, сегиз-тогиз лизваше една голяма червена рана горе на предния си крак. И се свиваше, затреперваше с цялото си тяло и гледаше чича Митуша със скръбни, човешки очи...

ЕДИН СРЕЩУ ТРИМА

Нищо лошо не се случи: трите каруци които бяха носили храна в града, си дойдоха и ето ги, че спряха пред чифлика. Слугите, доволни, че са се върнали, усмихваха се и не бързаха да слязат. Пръв скочи Панко и започна да разпряга. Панко беше нисък, тантурест, бавно пристъпяше, бавно работеше, но решителност и сила имаше в цялата му снага. Като го гледаше, Галунка чувствуваше как се успокоява, как се разсейват всичките и страхове. Може Васил, мъжа и, да го няма, но като е Панко тука, всичко в чифлика ще си бъде наред.

Такъв слуга не бяха имали. Наистина, мълчалив беше и, току-речи, нищо не знаеха за него: отде е, де е бил по-рано, има ли жена, деца. Но беше послушен и работеше добре. Можеше и да дяла, а то е много важно, и кога се счупеше кола или друго, умееше да го поправи. И сам работеше, и можеше да упътва други. Ето защо, макар че чичо Митуш се мръщеше, Панко изпреваряше всички и ставаше пръв между слугите.

Докато Галунка си мислеше тъй и гледаше пристигналите каруци от чердака на господарската къща, при нея дойде сам Панко.

— Е, Панко, додохте ли си? — посрещна го засмяна Галунка. — Нищо не ви се случи, нали? Нали пусто се чува, че обирали по пътищата... Аз какво не съм премислила нощес. Нищо не ви се случи, нали?

С думи Панко не отговори. Но се позасмя, по-подигна рамене, поклати глава. От една немногочиста кърпа той извади голям сноп банкноти и го подаде на Галунка.

— Панко, аз няма да ги броя — каза Галунка. Сякаш уплашена от толкоз много пари, тя дори са изчерви и бързо се огледа наоколо, да не би да я види някой. И наистина, гледаха я двама души. Те бяха двама селяни, които стояха насреща пред саята, на слънце. Дошли бяха тая сутрин и чакаха Панка.

— Ще ги оставя в сандъка тъй, както ми ги даваш — каза Галунка, като скри снопа банкноти зад себе си и се дръпна малко навътре. — Аз не разбирам. Като доде Васил, вижте си сметката.

Панко кимна и се усмихна. Объркана още, Галунка чувствуваше нужда да говори.

— Васил отиде да доведе Василена — заговори бързо тя. — Нали сестра ми Василена е женена тук, в Преселци. Мъжът и се помина и вече шест месеци, как стои при свекъра и свекърва си. Ех, мило им било, не

искат да я пуснат. Добре, но може ли все тъй... Като не било късмет... А тя трябва да се прибере. Та отиде Васил да я доведе. Там да бъде, та каквото е нейно, да си го вземе. Че когато се жени Василена, две коля чеиз натоварихме.

Панко пак не каза нищо. Не бързаше и да си ходи.

— Какви са тези хора? — попита ниско Галунка и посочи с глава към двамата селяни. — Питаха за тебе.

— Нашенци са, търсят работа. Ще починат малко и ще си идат. Господарке — каза Панко някак срамежливо и за пръв път, може да се каже, погледна Галунка в очите, — те не са лоши хора, сиромаси са. Ще има ли нещо да ги гостим, че са гладни? Пък и аз съм гладен.

— Има, има — радостно каза Галунка, — ядене има. Иди ти, аз сега ще го донеса. След малко две софри бяха сложени: една пред саята за Панко и за селяните, там, дето бяха си седели, и друга в дама, за слугите. Галунка и се щеше да се отсрами пред гостите зарад Панка, та повече тях приглеждаше. Сипа им повече, даде им и по-голямата част от баницата, която беше разточила. А като видя колко са гладни, даде им и онова, което беше оставила за чича Митуша и за Аго.

Едно я смущаваше: докато шеташе, докато раздигаше софрата, чувствуваше упоритите нечисти погледи на непознатите мъже. Единият, младият, не само я гледаше, но дръзко и многозначително се позасмиваше. Другият поглеждаше навъсен, настръхнал като вълк, беше широкоплещест, приведен, едната му вежда беше разсечена от стара рана.

Тъкмо Галунка разгреби, ето че си дойдоха чичо Митуш и Аго. Мръкваше се, трябваше да се нахранят и те.

— За вас гозба не остана — засмя се Галунка. Виждаше се, че страдаше, защото хубавичкото лице се заливаше от червенина. — Дадох я на гостите. Е, няма нищо... На пък вий да си хапнете малко хляб и сирене. Хлябът е мек...

Тя остави хляба и сиренето на софрата, на която бяха се хранили слугите. Без да каже нещо, чичо Митуш седна и заяде, но Аго, намръщен, остана на мястото си.

— Няма да ям аз — заговори той сърдито. — Какво, ний не работим ли... Да стоим гладни... Все сирене, сирене... Галунка го погледна учудено.

— Другите да ядат милин, а ний... ний не сме хора. Че какво... Не ща... Не ща туй солено сирене...

— Като не шеш, ти знаеш — поразсърди се Галунка и си отиде.

След малко, като дойде да прибира софрата, тя завари Аго на същото

място.

— Аго, ти не си ял — каза тя. — Ще ти оставя хляба ей тука. — Тя сложи половиния хляб в тясното прозорче на дама. — Че като огладнееш, да си го изядеш.

— Не ща хляб аз — завика Аго и стана. — Намерете си слуги да ви работят... Гладни да ви работят... Аз си отивам. Аз ще намеря други. Все сирене, сирене... — От яд Аго сякаш не говореше, а ръмжеше. Като размахваше ръце, сърдит, почервенял, той пое направо из полето, без да се знае къде отива. Двамата селяни тъкмо сега си отиваха. Те са поспряха, като се усмихваха на сръдната на Аго.

— Сбогом, Панко, остани си със здраве! — извикаха те.

— Сбогом, много здраве! — също тъй високо им отвърна Панко.

Селяните закрачиха из пътя. Те отиваха в една посока, Аго — към друга.

Галунка въздъхна, като че и олекна. За Аго та не искаше да мисли, радваше се, че си отиват тия непознати хора. Особено тоя, по-старият, с разсечената вежда, какъв страшен! Галунка се върна в къщи и понадигна капака на сандъка, за да види дали е заключен. Откато взеха да продават храна — събраха се много пари и тия пари не и даваха мира. Лошо прави Васил, мислеше си тя, че я оставя сама. Но добре, че Панко е тука.

Смрачи се добре и страхът на Галунка порасна повече. Тя не се стърпя и прибягна до дама да види слугите, без да има работа, без да има какво да им каже. Панко и чичо Митуш най-спокойно и безгрижно си работеха. Галунка се засрами, стана и смешно, че се бои. „Не съм сама тука, толкоз хора има“ — каза си тя, върна се и се прибра в къщи. Но се заключи добре и провери всички врати.

Аго не избяга, както беше се заканил, а отиде направо при воловете в стърнищата, дето бяха ги оставили да пасат. Стана много тъмно и макар че беше късна есен, засвятка се, прогърмя няколко пъти, а след туй заваля тих дъжд. Аго беше гладей, сега взе да се ядосва, че няма ямурлук и ще се измокри. В ума си той все се караше с Панко — нямаше човек на света, когото да мрази повече от Панко. И пред очите му все беше хлябът, който Галуика беше оставила на прозореда.

Аго не можа да се стърпи и тръгна към чифлика. Искаше да си вземе само янурлука, не искаше да се покори и да иска хляб; като не му дават хляб, ще стой гладен.

Все под дъжда, измокрен, той стигна в чифлика, влезе в дома и с учудване видя, че вътре фенерът гореше. Той си беше там, дето го слагаха — на една дъсчица, забита в стената. Все там, на прозореца, си стоеше

хлябът, както Галунка беше го оставила. Аго посегна, грабна го и го захапа. После приседна и заяде на големи зальци.

Той беше уморен и когато в едната му ръка от половината хляб беше останала само една коричка, отпусна се на коша и захърка с отворени уста. Мина се доста време. Гъските, които бяха в дама, забъбляха, като да си приказват, и дойдоха към Аго. Една погледа, погледа, па дръпна с човката си коричката от ръката на Аго. Другите искаха да я вземат, сбориха се. Една вила, опряна на стената, падна, удари фенеря и го събори.

Аго не се събуди. Фенерът беше се отворил, свещта беше паднала и някое време тъй си горя. Изведнаж се издигна пламъчец — запали се сламата наоколо. Пламъкът лизна заголения крак на Аго и той скочи. Огледа се, разбра какво става и заскача като луд върху запалената слама.

Аго угаси всичко до последната искра. Искаше да повика чича Митуша, но се остави. Почака, погледа — никъде не светваше. Аго намери ямурлука си и излезе вън. Гъските загракаха — значи, минали се бяха два часа след полунощ. Аго метна ямурлука на рамо и тръгна. Изведнаж пронизителен женски писък се чу. Още един... Още един...

Аго хвърли ямурлука и се спусна към господарската къща. На едно място той се поспря и се наведе; до стената бяха нахвърляни дървета. Аго избра едно, поопита го — беше нова топоришка, яка, неодялана. Аго я стисна здраво и пак затича.

Изкачи се по стълбите, вратата пред него беше отворена и той влезе в хаея. Тъкмо в тая минута вратата на другата стая падна и трима души, които бяха отвън, влязоха по нея вътре, на светлото. Влезе и Аго. Панко и двамата селяни, които през деня бяха в чифлика, с ножове в ръце отиваха към Галунка.

Чу се едно „ъх!“ — тоя звук, който селяните издават, кога секат дърва. Почервенял, побеснял, Аго развъртя топоришката...

На другия ден Васил си дойде и доведе Василена. От Панко и от двамата селяни не беше останало ни следа. Само капките кръв по стълбите и долу по пътя показваха отде бяха избягали. Галунка, още бледна и изплашена, беше се посъвзела.

— Да го имам за верен човек, да го храня, да го туря пред всички, а той да ми направи това — ядосваше се Васил и крачеше из стаята. — Змия съм държал в пазвата си аз, змия!

Аго, на голяма чест сега, също беше тука. Като разбра, че се говори за Панко, той се намръщи и като си спомни вчерашната обида, каза:

— Той да яде милин, а ние да стоим гладни. Все сирене, сирене...

Василена се обърна и погледна Аго с черните си светли очи. След

като беше се оженила, след като остана вдовица, тя изглеждаше още по-хубава, по-снажна и по-стройна. Тя разбра мъката на Аго и се усмихна:

— Гледай си работата, Аго! Ще видиш аз какъв милин ще ти разточа. Ами как можа бре, сам човек, да се разправиш с трима души?

— Как ли? — каза Аго. — Като заигра топоришката, бягат... бягат... Милин ще яде... Да му дам аз нему един милин...

Червеното лице на Аго, смръщено от яд, се разпусна и той се засмя дебело и гърлесто.

ПО-МАЛКАТА СЕСТРА

Васил беше докарал от пазаря две млади кобилки. Отвързаха ги от каруцата и ги пуснаха в харманя, празен по това време и обграден с висок дувар. И двете кобилки бяха още неопитомени, току-що хванати с ласо от стадото им, навикнали на свобода, диви. Чичо Митуш и слугите гледаха иззад вратника и не само се любуваха на кобилките — те наистина бяха хубави, — но и с опитно око откриваха ту една, ту друга черта от нрава им. Едната беше червена и се казваше Айа (родена през май), а другата — черна, тя нямаше име. Всяка беше вързана за шията с по едно ново въже, което се влачеше по земята. Нищо друго — ни юлар, ни юзда, ни хамут не беше слагано на тях. Копитата им не бяха подковани, израснали прекомерно, спитенни. Гъстите им опашки досягаха земята.

Айа беше по-жива, по-буйна. Когато чичо Митуш влезе в харманя, тя се подплаши, извъртя се и удари на бяг, но срещна каменната стена, започна да се лута и да бие гърдите си о нея. Чичо Митуш дойде още по-близо, тя се промъкна между него и зида и избяга на другия край. След това, както правят конете, когато са уплашени, тя се обърна с очи към опасността, наостри уши, дори пристъпи малко, загледа се и запръхтя силно, като че хъркаше. Над черните и светнали очи падаше кичур черна грива.

Докато Айа бягаше насам-нататък, черната кобилка оставаше по-споконна, по-сдържана. Но тя винаги отиваше там, дето беше Айа, следваше я, държеше себлизодонея, като че искаше да я успокои и заварди. Васил беше казал, че двете кобилки били сеетри и че Айа е по-малката. На другия ден ги впрегнаха в каруцата, за да ги научат да теглят. В такова равно поле, каквото беше полето около чифлика, това не беше мъчна работа. Айа се противеше, скачаше, разтърсваше глава. Понякога тя се мяташе напред и се изправяше на задните си нозе или се отпущаше и искаше да легне. Ударите на камшика и виковете на слугите я подлудяваха. Освен юздите, които държеше чичо Митуш, Айа беше вързана с дълго въже за врата, това въже го държеше един слуга и с него или я възпираше, или я оправяше в пътя, когато искаше да кривне настрана. Със също такова въже беше вързана и черната кобила, но от него не стана нужда. Докато Айа себъхтеше и мореше, цяла покрита в пот, черната кобила се покоряваше (за да бъде някак по-леко на Айа), отиваше натам, накъдето отиваше Айа, спираше се, когато се спреше Айа. Човек би казал, че тя

забравяше собствените си страдания и мислеше само за Айа.

Най-после Айа разбра, че няма да излезе наглава, престана да скача и като устреми замътените си очи в полето — това широко, равно поле, в което с бяг беше се спасявала и от вълци, — тя се впусна да бяга колкото сили имаше. Черната кобилка я по-следва. А тъкмо това чакаха чичо Митуш и слугите. Ония, които държаха въжетата отстрани, едва успяха да се качат. Каруцата се носеше из полето с трясък, кобилките препускаха с път, без път, ту в една, ту в друга посока. Най-после, потънали в пяна, те се умориха, капнаха и покорно отиваха натъй, накъдето ги насочваха. Тогава чичо Митуш обърна каруцата и се върна в чифлика. Като спряха, той скочи и мина отпред. Айа, изтъняла, мокра от пот, като къпана, пяла трепереше. Черната кобилка, също тъй изморена, не трепваше, като че се боеше да не би с мръдването си да докара нови беди за Айа. Чичо Митуш застана пред Айа, помилва я по челото, подръпна и ушите и дъхна в ноздрите и. Същото иаправи и с черната. След туй от каруцата кобилките ги заведоха в обора и ги вързаха на ясла.

Два месеца по-късно Васил се връщаше един ден от града. Айа и черната кобилка вече теглеха каруцата тъй добре, като че бяха се родили научени. Приличаха им — особено на Айа, която препускаше с високо дигната глава — и новите хамути, потопени в катран, за да стоят меки, и герданите от сини мъниста, и червените топки на челата им. Васил караше тоя път лудешката. Кобилките минаваха от тръс в галоп, от галоп пак в бърз тръс. Не бяха изминали още и пет километра от града, а бяха вече потънали в пот.

При чешмата, дето имаше огнена мелница и кръчма, Васил спря. Айа, като че не беше почувствувала никаква умора, стоеше с дигната глава и нервно дъвчеше юздата си. Тъй като капациите на юздата отстрани на очите и бяха пречили досега да вижда Айа, черната кобилка се извърна с цялата си глава към нея, погледна я, подуши я и леко я бутна по муцуната. И застана покорно пак тъй, както си беше по-рано.

На вратата на кръчмата се показва Велико железаринът. Каскетът му беше килнат назад, тъй че разкъдрената му коса се развяваше над челото; на рамото му, праметната на широк ремък, висеше хармоника.

— О, бай Василе, здрасти! — извика той. — Ще ме закарашдосело ще черпя. Ех, че кончета! — Аз с такива кончета обичам да пътувам. Ама какво... отде идеш ти? — каза той, като дойде по-близо и учудено гледаше конете. — Кога свари да ги изпотиш толкоз?

Васил махна отчаяно с ръка:

— И тъй ще мрат, не ги жалья. Докторът каза, че били болни от шап.

Иска да ги застреля. Хайде, качвай се!

Чакай да почерпя.

— Няма нужда.

Велико тъй си и остана — с учудени и широко разкрити очи. Докато се наместяше в каруцата, хармониката му издаде от само себе си няколко звука. Васил му разказваше какво беше му казал ветеринарният лекар.

— И тъй ще мрат, не ги жаля! — каза най-послед той и отпусна юздите. Кобилките се понесоха в галоп, преминаха един завой в тръс, след туй пак се замятаха в галоп.

Великовото село беше на три-четири километра отсам чифлика. Като стигнаха там, Велико слезе и като крепеше с едната си ръка хармониката, с другата извади часовника си, погледна го и каза:

— Вървели сме като трен! Толкоз бързо. Ех, че кончета!

Въпреки всичко, Айа стоеше твърдо на нозете си, с дигната глава. Черната се обърна, погледна я, както по-рано, и пак тъй леко я побутна по муцуната.

От тоя ден нататък двете кобилки ги затвориха в отделен обор и вече не ги изкараха. Там ги хранеха, там ги поеа — тъй беше заповядал докторът. Айа мъчно свикна с тоя затвор: дърпаше се за поводата си, обръщаше се ту на една, ту на друга страна, очите и, изпълнени със светлина, с огън и избърнати, тъй че се виждаха червени ципи около тях, гледаха все към вратата, все към светлото навън. Черната кобилка беше търпелива, но когато Айа беше неспокойна, неспокойна ставаше и тя. Тя преставаше да яде, свиваше уши назад и не трепваше.

Понякога чичо Митуш заварваше Айа легнала. Цели дни подред тя почти не ядеше, ставаше отпусната, ленива, често лягаше. Друг път чичо Митуш заварваше двете кобилки застанали една срещу друга, като че прегърнати, и една друга се чешеа със зъби — едната от едната страна, другата — от отвъдната. В такива случаи чичо Митуш се поспирваше на вратата и усещаше жалост: той знаеше добре, че конете правят тъй не от нужда, а от нежност и от дружба един към други.

Веднаж, колкото и строго да му беше забранено това, чичо Митуш, като преместваше Айа от едно място на яслата на друго, изтърва я и тя избяга навън. Повикаха колкото слуги се намериха, за да я хванат, и на първо време успяха да я вкарат в харманя — в същия харман, гдето бяха я пуснали с черната най-напред. Напразно: с дигната опашка, леко, Айа се позасили и без мъка, като сърна, прескочи високата каменна ограда. Слугите извикаха от учудване и възхищение, а Айа с развяна грива, с раздиплена във въздуха опашка се понесе като вятър из полето. „Трап-

трап-трап!“-се чуваха мерно донейде ударите на копитата и, след туй заглъхнаха.

Като остана без сили, като се умори да играе и да пропуска, Айа се върна сама и се спря пред обора. Ноздрите и играеха, тя изпръхтя силно, като че въздъхна, и се отпусна, опашката и също тъй бавно се прибра. Тя се престори, че не вижда чича Митуша, и се остави да я хванат.

Мина се тъй доста време. Ветеринарният лекар дойде по обиколка и предложи да направят последен опит: Васил купи едно мършаво магаре от един циганин, а докторът му присади болестта на кобилките.

— Ако магарето остане живо — беше казал той, — кобилките са здрави, ако умре — болни са от сап и няма какво вече: ще ги застреляме.

Затвориха магарето в един овчи агъл. А като мина нощта — тя се случи студена, дъждовита, — отидоха да видят какво е станало и го намериха умряло. Васил изгуби всяка надежда и все пак не му се вярваше. „Как може да умре такъв як и хубав добитък — мислеше си той. — Как може да умре Айа?“

Чакаха само да одобрят и да утвърдят книжата. И една сутрин, порано, отколкото се надяваха, доде ветеринарният фелдшер с един стражар. Васил се махна и се скри нейде из чифлика. Пак на чича Митуша се падна тежкият жребий. Разтреперан, той влезе в обора, с разтреперани ръце заразвързва повода — мислеше да отвърже най-напред черната, а отвърза Айа. Изведе я навън на дълго въже.

Айа не заигра отведнаж. Спря се, дигна глава и погледна полето. Два-три пъти тя дълбоко пое въздух и силно изпръхтяващо, като че снемаше нещо тежко от себе си. После заскача и заигра, като дете, като момиче.

— Ех, ех, Айа! Ех!... — подвикваше и чичо Митуш и усещаше как се наливат със сълзи очите му.

Наедно с фелдшера и стражаря (стражарят беше снел карабината си и я носеше в ръце) заминаха към Дола, който беше над чифлика. Айа все играеше. След малко те се закриха. Откъм дола, един след друг, се чува два гърмежа.

Не себеше минало и половин час дори, когато Васил видя, че чичо Митуш се връща. Отдалече още той гълчеше нещо високо, махаше с ръце, спуснал беше сърдито веждите си над очите.

— Какво има? — попита Васил.

— Какво ще има... Убиха добитъка на вятъра. Че тя не била болна, здрава била. Фелдшера я разреза, отвори я тук, на гърлото — нищо няма. Настинала била малко и туйто. Съвсем здрава. Амааз и тъй си мислех!...

Разбраха, макар и късно, че магарето беше умряло не от присадената

му болест, а от студ. То и без това си беше слабо, а нощта се случи студена, валеше лапавица.

Спаси се от смърт черната кобилка. Дълго време след като се изгуби Айа, тя често преставаше да яде и като още държеше стиската сено в устата си, заслушваше се, а очите и, черни и светли, като че щяха да изскочат. В една-две години тя много се измени: стана голяма, кокалеста, отпусната и тромава. Всяка година раждаше по едно конче, което приличаше на нея. Но на третата година кончето, което роди, беше вече друго: макар малките кончета да са все червени с тънките си нозе приличат повече на сърни, чичо Митуш веднага разбра, че кончето прилича на Айа, и се зарадва. Като Айа то беше живо и пъргаво. След него, като подир Айа, вървеше черната кобилка, изпълнена с нежност, с майчина доброта и скръб.

ГЪЛЪБЪТ НА ПРОЗОРЕЦА

С трион в едната ръка (той го държеше тъй, като че ей сега ще почне да реже) и с брадва, праметната на другата, чичо Митуш заоглежда салкъма пред господарската къща. Голямо дърво — черен дебел дънер, черни дебели клони, нагърчени, извити, а над тях, на купчини, на купчини, изрядко, както е у остарелите дървета — млади зелени листа и бял цвят. Припичаше слънце, около миризливите бели цветове бръмчаха пчели. Чичо Митуш мина от другата страна и пак дигна очи.

— Ще глътнеш дървото, ей! — обади се отзад Галунка и високо се засмя. Тя се смееше понякога тъй — от сърце, радостно. Очите и тогаз светеха и на едната и буза се явяваше трапчинка. Какво си се загледал в салкъма, чичо Митуше? Какво ще правиш?

— Ще го отсека! — троснато отвърна чичо Митуш, но се усмихна и добави: — Не ща, не ща, няма да го отсека, таквоз дърво отсича ли се? Няма да го отсека аз, ами ще отрежа ей там ония клони, дето се въвират в керемидите, та ги трошат. Васил откога още ми е заръчал. Доде най-сетне време да свърша и таз работа.

Той донесе стълба, опря я върху дънера на салкъма и като се опираше с две ръце на нея, готов вече да се качи, каза:

— Чуй, Галунке, чуй какво ще ти кажа. Ела де, ела по-близо! — Галунка пристъпи две-три крачки към него. — Ако намеря пари, какво ще ги правим? На мене половината и на тебе половината.

— Какви пари? Де ако ги намериш?

— Горе, на дървото.

Галунка изгледа чича Митуша и сви устни.

— Ей, чичо Митуше, ти какво... Да копая земята, разбирам, а то... на дървото. Че парите да не растат по дърветата като круши, ей?

Тя се позавъртя, метна едната си коса през рамото си и ситно-ситно се засмя.

— Смейш се ти, ама нищо не знаеш — каза чичо Митуш и се пусна от стълбата. — Чакай да ти разправа аз тебе. Слушай, ей там на оная поляна, виждаш ли я, оная поляна, до пътя? Там имаше село. То какво село беше — пет-шест турски къщи и две-три цигански, — ама все пак село. Имаше един циганин Махмуд, все гол, все гладен, все му студено. Обикаляше около къщите, около плетищата и дето види дръвче, чуканче, клечка — събира ги. Та тоя Махмуд дохадя тук, под тоя салкъм, вижда, че на върха

има един сух клон, и се примолва на стария господар, на хаджи Петра, да го отсече, та да се огрсес децата си. „Добре — рекъл хаджи Петър, — отсечи го.“

Махмуд се качил и го отсякъл. Добре, но забелязал, че докато удрял с брадвата, нещо дрънчи. Погледнал — там, дето отсякъл клона, се отворила хралупа — и видял овчарска вулия, а в нея — пари, лири. И май с циганин, да си иде я, не — спрял се под дървото да брои парите. Ето че иде хаджията.

— Ха сега де! — засмя се Галунка.

— Отде взема тези пари бре? — рекъл. — От дървото ли? Те са мои, аз съм ги оставил там. Дай сам парите! — Взел парите, нахокал го и го изпъдил, че не му дал дори и клона, дето го бил отсякъл.

— И клона не му дал! — каза Галунка. — Е, толкоз вече пък! Ама дядо хаджи беше голям скъперник.

Чичо Митуш започна да се качва по стълбата. Когато беше вече горе и главата му се подаде над покрива, гълъбите, които бяха там и се припичаха на слънце, избягаха и се насъбраха навръх покрива. Те бяха много, от всякакъв цвят, повечето бели. Само един гълъб, също бял, едър, не се помръдна от мястото си, попроточи шия, погледна с едно око чичо Митуша и след туй, като зарови глава в разрошената перушина на гърдите си, задряма пак. Чичо Митуш погледна тоя гълъб, нещо като че мина през ума му, нещо като че искаше да си спомни, но не дочака да разбере що е, а свирна, както правят децата, и махна с ръка. Гълъбите хвъркнаха. Едрият бял гълъб остана за един миг сам, поогледа се и хвъркна и той, като силно изцапа с крилата си.

— Идете да похвърчите! Идете да се поразходите! — каза чичо Митуш и проследи с очи гълъбите.

От стълбата той премина на дървото и най-напред се огледа — цялото поле, зелено, равно, се виждаше. На едно място пасяха коне, до тях вървяха два-три щърка. Чичо Митуш се залови за работа, трионът заскрибуца.

Не се мина много и чичо Митуш беше пак под дървото. Около покрива на чардака беше светнало — дървото там беше окастрено. По земята, покрита и без това с окапал цвят, бяха нападали съчки и листа. Галунка дойде да премете.

— Омърси ми двора — каза тя и се наведе да мете, а чичо Митуш занесе клоните и ги хвърли върху дървата. — Е, къде ти са парите! — каза Галунка.

— Парите... Парите ги взел хаджи Петър, нали ти казах. Бог да го

прости. Като че наближава, Галунке, да се изпълни една година, откакто се помина. — Чичо Митуш се загледа нагоре и каза: — Гледай! Гледай какво правят сега гълъбите!

След като бяха ходили до кладенците или до нивите, гълъбите се връщаха, но не бързаха да кацат, а се въртяха около къщата и се издигаха все по-нависоко. Ту един, ту друг от тях се поспирваше, опваше крилата си и отведнаж започваше да се премята през глава надолу. След като доста време падаше тъй като убит, той се спираше, оправяше се и започваше да хвърчи пак, като бързаше да стигне другите.

— Чувал съм — каза чичо Митуш, — че имало хора, които изнасяли големи казани вода и вътре във водата гледали как се премятат гълъбите. Тъй било по-хубаво. А старият господар, хаджи Петър, си стоеше на чардака и оттамей ги гледаше.

— Тъй беше — някак замислено каза Галунка.

— Чичо Митуш извади цигара и запуши.

— Начасничев човек беше хаджи Петър — започна той. — Кога добър, кога лош беше, ама пак добро сърце имаше, милозлив беше. Аз да ти кажа как той взе да въди гълъби. Отивахме веднаж в града, аз карах конете. Като додохме там, наспоред Сърнено, срещнахме една бабичка, носи два гълъба. Два бели гълъба. Какви са тез гълъби? — попита каджи Петър, а аз спрях конете.

Купих ги — казва. — Мене ми трябваше един, ама ми дадоха два, че на чифт ги продават. Момчето ми е болно, уплаши се, че щеше да го претъпче кон, та ми казаха да взема сърце от гълъб, докато е още жив, и да му го дам да го глътне.

Ей боже, като почервения онзи хаджи Петър, като кипна! Дигна бастуна, ще я пребий. Ти — казва — каква си, не те ли е срам, не те ли е грях. Сега ще те убия! Дай сам гълъбите...

Бабата се разтрепера, даде ги. А като ти е било болно детето — каза хаджи Петър, — на ти пари да го цериш — и и даде два наполеона. Два наполеона златни, на онуй време те бяха много пари. Та оттогаз хаджи Петър завъди гълъбите. Отнапреж имаше само преметачи, а после купи всякакви, имаше ги разни: карабаши — черни, гьоклии — сини, кабази — бели, с мънички човчици като оризено зърно; кула — червени, пал — керемиденочервени. Имаше ги всякакви, разни... Имаше едни, казваха се фенерлии. Те кога гукаха, разтваряха опашките си като фенери. Хаджи Петър се залисваше много с тези гълъби. Току се катери по гълъбарниците им, лови ги, гледа ги отдолу, отгоре или ще отскубне някое перо от опашката им и ще ги пусне. Не знам какво правеше, лекуваше ли ги, що ли.

А най-често седетеей там на чердака и ги гледаше.

— Тъй беше — още по-замислено каза Галунка. — Кога беше болен, аз му шетах. Веднаж отворих прозореца и кацна там един гълъб, един бял гълъб. На другия ден пак доде — занича навътре и гледа, гледа. „Дядо, рекох, виж гълъба, на хубаво е, ще оздравяш!“

— А той какво каза?

— Нищо не каза. Нищо не каза, но оттогаз насетне все ме караше да отварям прозореца и чакаше да доде гълъба. А като додеше, не снемаше очи от него. Как го гледаше!...

— Вески ден ли дохадяше?

— Не всеки ден. Но все се случваше да доде. А веднаж...

— Какво веднаж?

— Веднаж, както гледаше гълъба, дядо хаджи заплака. Видях как една сълза се изтърколи от очите му. След два-три деня се помина.

Чичо Митуш гледаше към земята и мълчеше.

— И какъв беше? — запита след малко той. Гълъбът, дето дохадяше, какъв беше?

— Гълъб... Бял, хубав гълъб, едър...

— Може да е бил същият — прошепна като на се бе ей чичо Митуш. — Може да е бил същият, дето го отървахме от ножа, от бабата. Аз одеве като че го видях на керемидите. Защо не, гълъба живеемного, може да е бил той. На тоя свят всичко може. Може — повтори той и взе да прибира триона и брадвата си.

Чичо Митуш си отиде към дама, Галунка и тя се прибра в къщи. Наближи обяд, слънцето припече повече, пчелите около цъфналия салкъм бръмчаха като че имаше рой. Тихо беше, по земята пълзяха тъмни сенки — явили се бяха посред чистата синина на небето бели пухкави облаци.

Галунка излезе на чардака. Изведнаж гълъбите се разхвърчаха и се пръснаха настрани. „Пак чичо Митуш ги плаши“ — помисли си тя, но в същия миг кокошките се разкряха, нещо изфуча, стрелна се отгоре и отведнаж сред двора, дето пицяха кокошки и токачки, Галунка видя голяма сива птица с големи крила. Тя позатрепка два-триж близо до земята и пак бързо като стрела се издигна нагоре.

Галунка изтича надолу по стълбите. Ястребът вече отлиташе. Силен гръм се чу откъм дама. Ястребът трепна с едното си крило, слезе малко пониско и пак тъй плавно, както по-рано, продължи да се отдалечава. От дама изскочи чичо Митуш, гологлав, с пушка, изтича на няколко крачки, споря се и се загледа подир ястреба.

— Да го убий чума, да го убий! — викаше Галунка. — Отде се взе таз

гад, що пилета ми изяде Как се спусна... Докато го видя, се спусна И аз се уплаших... Да пукне! Тез пилета, дето ги яде на гърлото му да останат! Я виж ги пилетата... пръснали се като...

Квачките още не можеха да се успокоят. Токачките търчаха ту насам, ту нататък и все крещяха Две-три мисирки, оскубани по шиите, изнемощели не виждаха сякаш пилетата си, които се събираха около им, и гледаха с тъпи замаяни очи. Галунка гледаше ту тази, ту онази клочка, като се мъчеш да познае дали ястребът не е грабнал пак някое пиле. Като заничаше тъй, до дървата, под зелените клони, които беше оставил там чичо Митуш, тя видя нещо бяло. Погледна по-добре — гълъб. Тя го взе на ръката си — гълъбът беше топъл, но не трепна. Очите му бяха затворени със синкава ципа и само на края, като една чертица, бяха отворени. Гълъбът сякаш заспиваше.

— Чичо Митуше! — извика Галунка развълнувана и издигна гълъба — я виж какво направил орелът, убил гълъба. Няма нийде рана, а умира.

Чичо Митуш не се обърна. Той все гледаше подир ястреба, който, смален вече като една точица, едвам се виждаше над тъмнозелените ниви.

— Видя ли как превъртя крилото си — каза чичо Митуш, — сачмите минаха покрай сам него. Той ще ми доде още веднаж...

Едвам сега той се обърна към Галунка, пое гълъба от ръцете и и взе да го разглежда.

— Няма рана, а умира — каза Галунка.

— Ударил го с крилото си. С крилото си го убил. Не можал да го грабне, защото останал под дървата.

— Да му наля малко вода в устата.

— Няма полза, умира. Как го ударил... И как избрал най-големия. — Чичо Митуш помълча и прибави по-нисичко: — Може пък да е същия. От ножа се отърва, а от орела не можа. Ех, кога има да се мре...

Гълъбите, бели като пеперуди, се връщаха. Един от тях се поспря, изпъна криле, позалюля се във въздуха като книжно хвърчило и след туй започна да се премята презглава надолу...

МЛАДИТЕ ГОСПОДАРИ

Севастица и Захари не излязоха да се поразходят, както правеха друга вечер, а си останаха в къщи. Севастица я болеше глава — тя беше наследила главоболието на майка си, както беше наследила и очите и: черни, страдалчески скръбни, замислени. Дребна, малко попрегърбена и грозничка в лице, във всичко останало тя приличаше на баща си, на хаджи Петра.

Откакто бяха дошли в чифлика, те най-често говореха за едно: ще остане ли Васил и занапред управител на чифлика, или ще трябва да го уволнят. Васил управляваше чифлика от десетина и повече години насам, още от времето на хаджи Петра. От прост одаджия (работник, който приготвя храната) хаджи Петър го издигна начело на работата си. Вярно е, че той беше запазил имота, добитъка, всичко, но пък и добре беше се погрижил за себе си: в града имаше къща, живееше на широка нога, беше успял, както се вижда, и да скъта бели пари за черни дни.

— Едно ме е яд — говореше Захари, като се разхождаше из стаята. — То че сметките на Василя не са прави, не са. Лъже ни. Но яд ме е, дето казва, че го били обрали. Тук се губят парите на шест каруци храна, не е малко. Наистина, едни хайти бяха уплашили Галунка и ако не беше Аго... Да, но тогаз никой не спомена за откраднати пари. Василева работа. Той, знаеш ли какво, Тицке, той, тъй да се каже, се е самообрал. Като онез чиновници, дето сами обират касите си и после викат: обраха ме! Да, така е, така е...

Захари дойде до масата, която беше в дъното на стаята, и си наля една чашка ракия. Пообърнат, той видя през рамото си, че Севастица чете и не го гледа, и набързо обърна още една чашка.

— Да живееш в село значи да станеш пияница — каза той, като мръщеше лице и цъкаше с устни. — Уф че люта била... Същи спирт... Жив спирт, фу! Изгори ме... Да, както и да хитрува г-н Васил, мене той не може ме излъга.

Захари беше търговец — в града той имаше манифактурен магазин. Макар млад още, той беше по-напълнял, панталоните му се издигаха нагоре и се опъваха около досга изпъкналия му корем. Инак беше доста хубавеляк, лицето му беше кръгло, избръснато, над много тясното му чело се изправяше гъсто закъдрена коса. Той дойде до прозореца, загледа се навън и самодоволно повтори:

— Васил не може ме излъга. Когато той отиваше, аз се връщах.

Севастица остави книгата на коленете си, но не каза нищо, а само се улови с ръка за челото.

— По-силно ме заболя глава — каза тя. — А взех вече един аспирин.

Тя полегна на одъра, постлан с меко котленско кебе, сложи една възглавница под главата си и затвори очи. Захари дойде пак до масата и без да се пази, като гледаше само да не дига много шум, наля си пак една след друга две чашки ракия.

— Пак дохождали сватовници за Василена — каза той. — Голяма хубавица, прочу се навсякъде... — Той видя, че Севастица отвори очи и го погледна, и затуй прибърза да добави: — Аз пък никак не я намирам за хубава. Селска хубост... Няма линия. Селендурка такваз... Значи, Тицке, ти няма да излезеш? — каза той и се посмути, защото чу, че в гласа му прозвучаха радостни нотки. — Остани да си починеш, пък аз ще сляза малко до Василя. И знаеш ли какво, Тицке? Мисля да му кажа да си събере партакешите и да си върви. Да си върви и той, и Галунка, и таз прочутата... и таз Василена. Тъй е най-добре Ти какво ще кажеш?

— Кажи му, като искаш — каза тихо. Севастица и сбърчи лицето си от болка.

Захари вървя полека и предпазливо, докато слезе по стълбата, после тръгна бързо, махаше ръце, усмихваше се Той не криеше пред себе си, че беше се оженил за Севастица заради зестрата и. Неговата собствена работа не вървеше, но хаджи Петър беше оставил доста къщи и магазини, които даваха добри приходи. Колкото за чифлика (как се намират хора да живеят в село!), той на драго сърце би го продал или би го дал под наем, но Севастица не се съгласяваше.

Тъмни пепеляви облаци обложваха небето. Във въздуха светна, като че пламна огън, прогърмя. Захари забърза към дама. Големи кучета с възбърнатата козина от вятъра го срещнаха и уж го познзава, а го гледаха с гневни очи и глухо ръмжеха. Отведнаж на земята като че ли се изсипа нещо, заваля едър дъжд. Захари прибягна и се подслони отпред под стряхата на дама Дъждът престана, като че пресечен с нож, а след миг-два заваля пак, още посилен.

— Василена не си доде, ще я навали дъжда — чу се гласът на Галунка Тя се държеше близо до стената на бялата ниска къщичка, дего живееха, и гледаше към полето — Ха, ето я, иде си — извика радостно Галунка и тичешката се прибра в къщи.

От капчуците над Захари потече вода. През гъстите полегати пръчки на дъжда се виждаше една каруца, която като че се плъзгаше и бързо се

приближаваше към чифлика. Едри сиви коне, мокри от дъжда, изведнаж извиха и се спряха. Каруцата беше пълна със зелено, прясно накосено сено. Отзад стоеше Аго и държеше коса, а отпред беше Василена. Щом спря каруцата, тя остави юздите, провисна единия си крак — бос, строен и тънък крак, обут само с едни вехти пантофи, — провисна и другия си крак и скочи. Тя беше измокрена, тънката и басмена блуза беше залепнала за снагата и, но Василена се смееше. Тя не бягаше, а вървеше под дъжда с бързи крачки, напета и стройна. Галунка и отвори и тя влезе в къщи.

Захари стоеше под покрива като вкаменен. Мъчно му беше, че Василена не му е близка, гордееше се в същото време, че все пак тая млада и хубава жена живеев неговия чифлик. Той виждаше, че е неудобно да отиде веднага у Василеви, и реши да почака, влезе в дама, намери там чича Митуша и почна разговор с него. Но не внимаваше и често не разбираше нито какво говори сам, нито какво му говорят.

По едно време вън се зачу да свири хармоника. Захари остави чича Митуша и излезе. Дъждът беше престанал, но още беше облачно, затуй беше много тъмно. Все пак Захари видя, че един човек се спря пред къщата на Василя Щом свири с хармоника — той е Велико, железаринът от Сърнено. Захари го мразеше, загдето обикаляше Василена, и тръгна право към него. Навярно за да се предпази, Велико отиде нейде настрана, а Захари застана на мястото му гърбом към къщата.

Леки, бързи стъпки се чува. Докато Захари се усети, две меки топли ръце обвиха шията му, отстрана по лицето го парна топъл дъх, горещи устни се докоснаха до страната му, звънка целувка се чу. В същия миг Василена — тя беше — извика: ах! — откопчи ръцете си, дори бутна Захари малко напред и избяга в къщи. Каго зашеметен, без да знае какво прави, Захари тръгна да си ходи, но като се обърна, видя, че Велико влезе у Василеви. Тогава и Захари се върна и с твърди решителни крачки тръгна към Василевата къща.

У Василеви не очакваха да дойде господарят. Галунка се смути. Васил стана прав и сдържано се усмихваше Светлите черни очи на Василена някак учудено и лукаво весело гледаха Захария. Галунка му подаде възглавница и го канеше да седне.

— Василе, знаеш ли що? — започна направо Захари. — Ние приказвахме със Севастица, решихмети да останеш и занапред, ще бъдеш и занапред управител на чифлика. Сега, било що било, няма да се караме. Ние сме доволни от тебе. Ще ни служиш пак, както си ни служил досега.

— Седнете, седнете! — канеше го Галунка.

Захари се поогледа и пак срещна лукаво веселите очи на Василена.

Косата и беше още мокра, но беше си турила друга червена блуза.

— Та затуй додох да ти кажа. Ти, Велико, какво... Като птичка божия, все си свириш...

Васил не изглеждаше нито зарадван, нито учуден. Все тъй сдържано усмихнат, той извади шише ракия. Галунка сложи чашки.

— А, ракия ли? — каза Захари. — Може. Преди ядене може. Ти, младо — обърна се той към Велико, — где остави хармониката? Я да посвириш!

Веселието тръгна леко. Захари беше доволен, усмихнат, господарски важен. От време на време той срещаше устремите в него очи на Василена, все тъй весело усмихнати. Понякога тя ставаше да вземе нещо и Захари я следеше изпод око — в ниската малка стая тя се изправяше като строен стълб — високи бедра, тънък кръст. Друг път тя биваше приказлива, сега мълчеше. Но черните и очи все се смееха.

— Аз зная защо обикаляш, Велико — каза по едно време Захари, след като бяха хвърлили доста чашки, — зная ти болката аз тебе, но трябва да знаеш, че тук аз съм господаря, от мене зависи. Докато не ми се поклониш и не ми целунеш ръка, булка няма да видиш.

А след малко, разсърден от нещо, викаше:

— Тебе за нищо не те бива! Цигулар майка не храни. От такъв, дете свири, човек не става...

— И от праматарин чифликчия не става — отговаряше му също тъй дръзко Велико.

Някакво блаженство, някаква сладка мъгла обгръщаше мислите на Захария. Той знаеше, че Василена обичаше железарина, че преди малко по погрешка беше целунала него в тъмнината, но все пак приятно му беше да храни и той свои надежди. „Кой знай? Може пък да не е сбъркала, може да е искала мене да целуне. Защо не... Защо не...“ Изведнъж той си спомни за Севастица и скочи на крака.

— Да си ходим — каза той. — Стига толкоз. Ставай, Велико, да си ходим.

— Аз после ще си ходя — каза Велико.

— Не, наедно ще излезем. Жена ми, знаеш, я боли глава и не обича да и дигат шум.

Той почака да излезе Велико и тогава излезе той. И си тръгна към къщи само тогаз, когато се увери, че Велико беше поел вече пътя към Сърнено.

В къщи Захари завари Севастица, че още лежи. Като го видя, тя уморено се изправи. На лампата лицето и изглеждаше увехнало и

застаряло.

— Как си, Тицке? Мина ли ги главичката? — запита Захари. — Малко закъснях. Знаеш ли какво, Тице? Казах на Василя да остане. Какво да го правя? На колене ми се моли, ръка ми целува...

— Ти там ли беше? — попита Севастица. — Кой беше у тях? Там ли беше Василена?

— Василена? Да, като че беше. Право да ти кажа, не обърнах внимание... Да, като че беше...

И като вървяха един след друг, те минаха в другата стая, дето ги чакаше сложената трапеза.

ВЪЛЧИЦАТА

Преди още вълчицата, за която се мислеше, че се увълчила в нивите, да почне да прави пакости, Петър овчарят беше я виждал и знаеше, че се навърта из тъдявашните места. Само че, както се вижда, по рано тя се беше задоволявала с дивеча, който можеше да си хване, или, за да не обръща внимание на себе си, отиваше по плячка надалеч. Сега вече, настървена и дръзка, може би защото кърмеше, тя нападаше и тукашния добитък, правеше често такива големи пакости, че можеше да се помнсли, че вълците са цяла глутница.

— Отваряй си очите, момче — казваше Петър овчарят на Давидка, по-младия овчар в чифлика. — Отваряй си очите, ако не искаш някой ден да си додеш без овце Вълка, момче, е лоша гад: едно изяде, сто ще удуши...

Давидко слагаше хляба във вулията си и се подсмиваше.

— Обръщай се и попоглеждай. Пази се. Гледай по-много на таз страна, накъдето духа вятъра — вълка, мойто момче, под вятъра дохожда. Тъй да знаеш... Какво се смееш? — разсърди се отведнаж Петър овчарят. — Когато ти разправам за вълк, да слушаш. Какъв ми си овчар ти...

— Какво бе, дядо Петре, какво си ме заял — разсърди се на свой ред Давидко. — Не ме е страх мене от вълка, ей! Какво е вълка? — Куче. Не искам да го зная.

Петър овчарят се извърна като ударен, загледа Давидка, кипна. И докато вземе да го хока, очите муго измерваха от глава до пети. И ето, под белите му вежди засвятка нещо весело, той взе да се усмихва: израснал беше Давидко като върлина, висок, плешест, с дълги крака, с дълги ръце. Имаше снага на някой великан, а лицето му беше си останало голобрадо, момчешко. Право казва Давидко-помисли си Петър овчарят — Какво ще му прави вълк на таз боримечка?

— И куче да бъде вълка, Давидко — поде примирително Петър овчарят, — ти пак се пооглеждай. Гад е туй, вярно няма А пък, дето казват, че вълчицата се била увълчила в нивите, не вярвам Там е тя, там — в гората. Истина, гората е на пег-шест часа оттука, ама колко път е то за един вълк — нищо работа.

Той измери пак с очи високия ръст на Давидка и продължи:

— Юнак си, Давидко, юнак си ти. Таз вълчица аз я зная още от зимъс. Още зимъс я видях. Гледам на снега: три стъпки и една рязка, три

стъпки и една рязка...

— Каква рязка — попита Давидко.

— Таз вълчица куцаше тогаз. Болният и крак не можеше да стъпи, а само придрасква снега.

— Тя и сега понакуцва — каза Давидко. — Аз я видях как понакуцва. Давидко нарами вулията си, взе кривака си и излезе.

— Та ти се оглеждай, оглеждай се! — викна след него Петър овчарят.

Давидко се надсмиваше на Петра овчаря, но като останеше сам в къра, особено когато нямаше месечина и биваше тъмно, той често си спомняше за вълка. Тогаз той събираше стадото си на гъсто, звънците зазвъняваха високо, овцете вървяха отпреде му като войска. Давидко викаше с висок глас кучетата си, както правят овчарите, и без да има нужда, стреляше с револвера си.

Тия дни овчарите говореха само за вълчицата и всеки разказа каквото знаеше. Излезе, че вълчицата беше останала от оная глутница, която беше се появила тая зима надолу по селата. Тогаз по едно време беше станало опасно да се излезе на път, защото в глутницата една вълчица се бесуваше (може да е била тая същата), а знае се, че щом вълчицата се хвърли на нещо — дивеч, добитък или дори човек, — нататък с най-страшна стръв се нахвърля и цялата глутница.

Доста време вълците се скитаха сред виелиците из полето и никакви други стъпки нямаше по снега, освен техниге. Кървавите им нападения дотегнаха най-после на селяните, излезе хайка да ги прогони. Тогаз един вълк започна да се мярка по тъдявашните места. Той беше куц отначало, както беше го виждал и Петър овчарят. Нямаше никакво съмнение, че тоя вълк не е бил никой друг, а тая вълчица. Тя е била ранена през време на хайката и тук се е спасила. Сега нивите бяха изкласили и тя можеше да се скрие навсякъде.

— Тя беше, тя се свърши — посрещна веднаж Петър овчарят Давидка. — Онези двамага ловци от Сърнено, Енчевите братя, нали ги знаеш? Те намерили де се крие вълчицата, взели и вълчетата. Три. Донесли ги в село.

— Лъжеш ме — каза Давидко.

— Какво ще те лъжа, донесли ги. Сега вардели да убият и нея, вълчицата. Те са големи ловци, тез Енчевите. Те ще и видят сметката.

Но тъкмо сега, когато най-много приказваха за нея, вълчицата като че потъна в земята. Енчевите братя, ловците, я дебнеха, но не можаха да я видят нито веднаж. Никой нищо не знаеше за нея. След като и бяха взели вълчетата, тя като че се уплаши и забягна. Само някои селяни, които бяха

ходили на воденица и минали край Имаретската гора, разправяха, че чули да вие вълк навътре в гората.

Така се мина пет-шест дни и повече. Изведнаж вълчицата се обади и по един страшен начин даде да се разбере, че е тука. Близко до гората, в една кошара, от седемдесет и няколко кози половината бяха издавени Много добитък също тъй беше изпохапан и трябваше да се заколи. Но най-страшното стана една нощ в Сърнено, гдето бяха занесени вълчетата: нещо влиза в селото, дига се олелия, кучета лаят, квичат, изплашеният добитък реве. Нещо ходи от двор в двор, но никой не смее да се подаде навън. Енчевите братя, ловците, тая нощ липсваха от село. Само един по-сърчен селянин се осмелил да погледне из прозореца и на светлината видял вълчицата: тънка, дълга, с напращели бозки, раздъхтяна от умора, с увиснал език.

Както казваха, нямаше къща в селото, в която да не е удушено някое добиче. Като че беше преминала по добитъка чума. Петър овчарят стана изведнаж много загрижен.

— Е, Давидко, видя ли, Давидко? — говореше той. — Вълка бил куче, а? Видя ли какво направи вълка в Сърнено! Брей! Опичай си ума, че ще останем без овце. Ако ни налети...

— Нека доде — смееше се Давидко, — нека доде...

Вълкът като че го чу и дойде. Една вечер, на стъмняване, вълчицата се нахвърля неочаквано на стадото и грабна една овца — грабна я пред очите на Давидка. И как я носеше! Като я беше захапала за шията, тя в същото време я беше преметнала назад на гърба си и тъй я носеше! Давидко извика — кучетата бяха останали нейде назад, — дигна кривака, но овцете пак се урнаха, подплашени, той помисли, че и други вълци има, а в туй време вълчицата се изгуби в тъмнината с овцата. На другия ден на това място беше останало само малко вълна.

Давидко стана навъсен, мълчалив. Петър овчарят не смееше да го закачи. И макар да беше все нащрек и да се пазеше, вълчицата пак доде. И, нещо много чудно за него и за силата му — той пак се обърка и трябваше само да гледа — сега имаше месечина — как вълчицата откъсна овцата. Сега тя беше я хванала със зъбите си отпред за рамото и я буташе да търчи, а отзад я удряше с опашката си, както би я удрял овчарят с кривака си, ако я караше той. И тоя път вълчицата разкъса и изяде овцата, щом се поотдалечи и скри в тъмнината — на двеста-триста крачки от стадото.

След тая случка Давидко беше като в треска. С висок глас той разправяше на Петра овчаря кое как беше станало, оправдаваше се, обясняваше се кое беше му побъркало да се разправи с вълчицата с

кривака. Гласът му беше тънък и креслив като на дете и не отговаряше на голямото му тяло. После Давидко млъкваше, подпираше с ръка голобрадото си лице, замисляше се и очите му все бяха насълзени.

В това време вълчицата се отдалечаваше от чифлика и продължаваше другаде пакостите си. Енчевите братя все я причакваха по легловищата и, но все се случваше тъй, че тя дохождаше там, гдето те не бяха. Навътре в гората те откриваха други скривалища, които по-рано не знаеха, гдето вълчицата се беше спотайвала някога с вълчетата си. Тук те намираха или глава, пли крак от прясно убито животно. Те си стояха небутнати, кървави още, накацани от мухи.

Понякога вълчицата обикаляше близодо чифлика, промъкваше се между стадата — това отпосле се узнаваше, — минаваше покрай крави, които пасяха с телетата си, на пътя и беше се изпречвал зле пазен добитък, но тя заминаваше, без да закачи някое жнвотно. Но че беше тука, то се разбираше: нощем надалеч в полето, в тъмнинага, се чуваше да вие. Могъщ, страшен беше тоя вой, но изведнаж се прекъсваше, ставаше слаб, хрипкав и или секваше рязко като въздишка, или се проточваше жаловито, скръбно, сякаш зовеше някого...

Една сутрин, един-два часа преди да се съмне, Давидко спря овцете си край един път и тъй като те бяха се напасли, налягаха. Зорницата беше изгряла, а малко след нея и месецът — жълт, нащърбен. Давидко не си легна, а минаваше ту от едната страна, ту от другата страна на стадото. Изведнаж овцете се подплашиха, разделиха се надве и на опразненото място, на самия път, се показва вълчицата. Тя стоеше на пътя, като че нямаше намерение да напада овцете, а пък беше тръгнала нанякъде. Това трая само миг. Давидко извика — колко див, нечовешки беше гласът му! — дигна кривака си, но не можа да удари: като котка вълчицата скочи оггоре му, увисна на гърдите му, ухапа го, закъса дрехите му. Давидко пусна кривака, посниши се и хвана с две ръце вълчицата...

* * *

Съмна се. Слънцето подскочи високо — и всичко беше се свършило: пръснатите овце бяха събрани. Давидко, изпохапан, изпоранен, цял в кърви, беше занесен в болницата, а вълчицата, просната на цялата си дължина, лежеше мъртва на тревата. Бяха се насъбрали много селяни, идеха още.

— Давидко ми разправи мене — говореше Петър овчарят, възгордян, но развълнуван. — Страшно нещо... Че как мислите вий, лесно ли е да се бориш с вълк само с голи ръце? Изпояде ме, казва, ей тъй сгъвах лакета си и го пъхах в устата и да ме хапе, тъй, казва, по не ме болеше... Як звяр...

Петър овчарят позамълчава и поглежда вълчицата. Очите и са отворени и гледат към полето. Петър овчарят си спомня да е чувал, че когато някой име нещо свидно на тоя свят, умира с отворени очи. Той само си помисля това, но не го казва и продължава:

— Як звяр, не се надвива лесно. Сума време се боричкали. Кога Давидко отгоре, кога вълчицата. Па как се докарва, та скача отгоре и, възсяда я, хваща я с едната ръка, а с другата изважда ножа и удря, удря... И каква корава душа — откопчва се и иска да бяга. Грабва тогаз Давидко кривака и я довърши с него...

Петър овчарят поглежда вълчицата, плюе, иска да я ритне с крак, но очите му срещат пак погледа на мъртвите и изцъклени очи и това го смущава.

— Виж я как гледа — казва той, — умряла с отворени очи...

Наоколо селяните пак захващат да викат, да гълчат.

ШУТИЯТ ВОЛ

Докато чичо Митуш и Аго се хранеха отвън на сундурмата, наблизно, на пет-шест крачки от тях, беше застанал Комура — един едър, кокалест вол, наполовина черен, наполовина сив. Той беше с къси, обърнати назад рога, които наспроти неговата големина бяха малки, затуй изглеждаше като да е шут. Без да се мръдне, като истукан, той си преживяше спокойно, а очите му бяха все в чича Митуша и Аго.

— Гледай, гледай Комура — каза чичо Митуш. — Дъвче си дъвка и, шут не шут, мисли се за хубавец. Добре, че няма рога. Добре, че господ на бодлива крава рога не дава, а то, какъвто е борец, света щеше да съсипе. — Чичо Митуш се усмихна повече и продължи: — В Преславско — аз съм живял там — хората въдят биволи, едри, големи биволи, пък и вино много имат, нали са все лозари. Те, понякогаж, ще вземат, ще напоят биволите с вино, ще им дадат да изпият по една кофа, па ще ги изкарат на мегданя да се борят. Ей тъй — да видят кой ще надвие.

Аго взе да се смее. И тъй като, по обичая си, той се смееше дебело и гърлесто, Комура престана да преживя, загледа се ослушан и след туй пухна с ноздрите си. Той пухна тъй още веднаж.

— Пуши тютюн — каза Аго.

Комура продължи да си преживя, но не измести погледа си от Аго и чича Митуша. Той беше един много особен вол и затуй чичо Митуш обичаше да се шегува с него. Докато другите волове, след като си дойдеха от чердата или след като се върнеха от кладенеца, си стояха, както си стояха сега — в най-различни положения, спокойни, като заковани на местата си, — Комура ще започне да рине с крак и да хвърля пръст на гърба си, ще почне да реве и след туй, наперен, с нагърчена шия, войнствен, ще се нахвърли на някой вол. Но щом се срещнат, щом си почукнат рогата, той избягва настрана и вече не се помръдва.

Ако носят сено, той ще се доближи до предната кола, за да може, както върви, да си поотскубва. Ако минават покрай нивите, ще се запасе крадешката бързо-бързо, а очите му гледат назад — дали иде Аго. Като вика и се гневи, Аго хвърля тоягата си (на края на която има топка) отдалеч; Комура дига глава, замижава, сгърчва се и тъй чака или удара, или да мине тоягата над главата му.

Чичо Митуш и Аго се нахраниха, взеха да впрягат и едвам сега забелязаха, че Комура го няма — беше липсал някъде. Докато го търсеха с

очи, ето го че се зададе откъм господарската къща, търчи и цял се тресе, а зад него Галунка вика и хвърля камъни.

— Що не си гледате воловете? — сърди се тя — Изяде ми юфките. Простряла съм юфки на двора, а той като ги залапа! Какъв проклет вол, все в къщи се увира като куче. Веднаж бях направила боя да боядисвам пасма и в боята си пъкна муцуната.

Чичо Митуш взе да се смее, но Аго, за да угоди на Галунка, подгони Комура От дванайсетте вола половината бяха впрегнати вече в плуга. Объркан, Комура застана не там, гдето трябваше. „Ерине! Ерине!“ (На мястото си) — викаше му Аго и той мина на другата страна. „Кош!“ — каза Аго и подигна хомота. Волът умело и бързо пъкна врата си Сега чак, след като го върза и тури натясно, Аго го удари един-два пъти с един жегъл.

Върволицата от шест чифта волове, след които подрънкваше плугът, се насочиха през зелената поляна към нивите. Отстрани вървеше Аго, отзад — чичо Митуш. Ту тук, ту там пред тях пробягваше някой лалугер, изправяше се за миг, като забито колче в земята, и догде го видиш — мушваше се в дупката си.

Дойдоха на нивата, гдето оряха, и чичо Митуш обърна плуга Докъм обяд ораха спорно и леко. Но като напече слънцето, като взе да се чува мухата, от която щръклседобитъкът, работата стана тежка. Ми-наха и към горния край на нивата, гдето пръстта беше оцедена, суха и пълна с трескот. На едно място корените на треската бяха тъй дебели и тъй на гъсто, че плугът запука, запука — и спря. Аго завика и завъртя камшика — воловете взеха да тъкат, както се казва, назад-напред, но плугът не мръдна.

— Хай да се не види — каза чичо Митуш загрижен. — Ами сега?

Чичо Митуш можеше да подигне малко плуга и тъй на воловете щеше да олекне, но той искаше да има равна оран Като изгледа дългата върволица на воловете, като че пресмяташе нещо, той каза:

— Я дай, Аго, да впрегнем в дъното Комура. Той е як, да видим дали не ще изкара плуга.

В дъното на плуга бяха Балана и Чивгата — най-едриите, бели и двата, с дълги еленови рога. Но те бяха по-старички. Туриха ги на мястото на Комура и другаря му, а тях двамата впрегнаха в дъното на плуга.

— Хайде сега, карай! — каза чичо Митуш.

Аго завъртя камшика и завика:

— Хайде, дни! Хайде, дий! Ча! Ча!

Воловете се напрегнаха, колкото сила имаха, хомотите заскриптяха, обтегнаха се процепите на чивгарите, като че щяха да се скъсат, но — плугът не мръдна. Аго пак завика, един вол падна на предните си нозе. И

ето. Комура се подаде напред-напред, гърбът му се изви, всичките му ребра изпъкнаха. Около плуга троскотът запука, закъса се и плугът тръгна.

— Хайде, дий! Хайде, дий! — викаше Аго.

Още няколко крачки и опасното място беше минато. Малко по-нататък спряха воловете да си отдъхнат. Чичо Митуш отиде при Комура, поглади го по изпъкналото чело, между шутите рога, и каза:

— Браво, Комур! Браво. Бе аз знаех, че ти няма да ме засрамиш.

Комур стоеше в браздата. Главата му, шията му и гърдите бяха черни, толкоз черни, че очите му се отделяха само с лъскавината си. Два-три мига — и той дойде на себе си, почина и запреживя. Той не разбираше, че е направил нещо особено, но навярно беше си помислил, че щом толкоз чичо Митуш и Аго обикалят около него, трябва да му дадат нещо за ядене. Затуй поклепваше с уши и ги гледаше право в очите.

— Яде юфка, разбира се... Като изяде юфката отзарана, доде му сила — говореше Аго и се смееше с гърлестия си смях.

Изкараха още няколко бразди. Земята започна да пари, във въздуха, като от струни, се чуваше късо, звънливо бръмчене — рояци лъскави зелени мухи се въртяха и кацах по нагорещената кожа на воловете. Разпрегнаха и Аго отиде да пасе воловете, а чичо Митуш си дойде в чифлика.

Докато изорат тая нива, още на няколко пъти плугът задълбаваше в троската и спираше. Тогаз, без да се бавят, сменяха воловете. Балана и Чивгата ги почитаха за най-добри и най-хубави волове — нали бяха едри, бели като сняг, с големи еленови рога. Но нямаше що — туряха ги, като че ги развенчаваха от първенството им, по към средата, а на тяхно място, в дъното на плуга, впрягаха Комура с другаря му. И колкото и зле да беше се запънал плугът, Комура ще се напъне, ще се напрегне и ще го изкара. Чичо Митуш го потупваше по гърба, милваше го по челото. Аго се радваше.

Воловете ги пасяха нощем, за да не ги безпокоят мухите. Сутрин, като поподскочеше слънце, Аго ги докарваше, напояваха ги на кладенеца и отиваха да орат. Веднаж Аго си дойде много рано, преди да изгреселънце. Дойде си сам.

— Чичо Митуше, ела — викаше той, — умира вола. Комура се поду, умира.

Чичо Митуш го гледаше, без да му отговори, замислен, после каза:

— Трябва да е пасал рапица. В рапицата е влязъл и се е напасал, от туй е. Нали съм ти казал да ги вардиш от рапицата, муле недно — разсърди се той. — Какво си правил? Де си гледал?

Аго се навъси, подсмръкна и пак повтори:

— Умира вола...

Чичо Митуш бръкна в един зимбил, закачен за стената, в който туряха разни инструменти, взе нещо и го пхна в пояса си, но какво беше — Аго не можа да види. След туй и двамата забързаха към воловете. Отдалеч ги видяха събрани на купчина и легнали — всред зелената трева се белееха като едри гъби. Само един стоеше прав настрана и когато дойдоха там, видяха, че е Комура.

Страшно беше да се погледне: голям, надут, пораснал като гемия, търбухът му ще стигне земята. Очите му гледаха премрежено, замъглени, из устата му на тънки жици течеше лига. Едвам се държеше на краката си, всеки миг бе готов да се повали на земята. Аго пак заплака:

— Умира вола... Хубавия вол, умира...

— Умира зер — скара му се чичо Митуш, — като не си отваряш очите...

Чичо Митуш бръкна в пояса си и извади едно шило (сега Аго разбира какво беше взел от зимбила), отиде до Комура и взе да го попипва отгоре на хълбока, между ребрата — пипаше тук, пипаше там, като че търсеше някакво място. Като го намери, той го отбеляза с лявата си ръка, но я тури малко по-настрана, а с дясната издигна шилото и с все сила го заби в кожата на вола.

Аго гледаше смаян. Комура поглати глава — и толкоз. Като извади чичо Митуш шилото, нещо каза: туф, пуф — като че се отвори клапа. Газовете, насъбрани в стомаха на животното, заизлизаха, още на часа погледът на Комура се разведри. И надутият му като балон корем взе да се събира.

— Ти да не мислиш, че туй шило е просто — похвали се чичо Митуш на Аго. — То не е какво да е желязо. То е прекарано през алектрика. Хайде, хайде, разкарай вола да походи, не го оставяй да седи.

След няколко дни на Комура беше преминало и, здрав и читав, стоеше си пред дама. Дори през тия няколко дни той беше успял да извърши една пакост: докато го видят, напил беше една сутрин ведрото с млякото. Но направил беше и нещо добро: като търчеше веднаж тежко, стремително (все около боричканията си с воловете), той насмалко щеше да стъпче детето на Галунка, но като дойде до него, тъй се отби настрана, че учуди всички, а Галунка от радост заплака.

И ето го сега, спокоен, добре разположен, стои си пред дама и си преживя. Чичо Митуш и Аго закусват. Тях гледа Комура, преживя и ги гледа — внимателно, любопитно.

— Оправи се Комура, нищо не му е — каза чичо Митуш. — И шут не

шут, пак си е хубавец! Добър вол, як вол. Той и още един като него да се паднат на някой сиромах, ще му работят и ще хранят и него, и децата му. Добър вол... Само че... малко си е лакомичек...

Комура се загледа, престана да преживя и пухна с ноздрите си.

— Пух! Ама да те боднат с шилото по гърба, тогаз ще видиш какво е пух — засмя се Аго.

А чичо Митуш, като гледаше Комура с някаква особена драгост, усмихнат, весел, запя му:

*Турчин върви из гора зелена,
тютюн пуши с лулица червена...*

„Пух! пух!“ — дъхна с ноздрите си Комура.

Той пак взе да си преживя. Един кос кацна на гърба му, походи по него като по канара, след туй взе да скубе с човката си от меката сплъстена козина, която волът сега менеше, и като насъбра доста, хвъркна към гнездото си на керемидите.

ВАСИЛЕНА И ГОСПОДАРЯТ

Щом Захария влезе у Галункини, още при вратата той се спря да си поотдъхне, като че беше се спасил от нещо. И тозчас лицето му светна и стана таквоз, каквото си беше: весело, безгрижно. Вън той трябваше да се преструва, да върви като болен, да не се засмее, да е замислен: Севастица, жена му, можеше да погледне от прозореца и да разбере, че докато тя е болна и лежи в къщи, той се радва, защото е останал свободен.

Галунка посрещна Захария от другата стая. Но той не забеляза неспокойния поглед, с който тя го погледна най-напред, мина и седна до прозореца.

— Каква хладинка... Хубаво е тук у вас — каза Захария. — У вас като дода, добре ми е. Има с кого да размениш дума. А то — сметки, сметки — да ти омръзне. Василена няма ли я? Де е Василена?

Галунка каза нещо неясно, но Захария не попита пак, а продължи.

— Донес ми, Галунке, шишенцето с ракията. Севастица ми се сърди, като ме види да пия. Тук, на хладинка, искам да пия една чашка. Голяма работа една чашка. Ний със Севастица тъкмо се приготвихме да излезем, и нея я заболя глава. Легна си. Лошо главоболие има Севастица, тъй отведнаж, знаеш... Нека си почине, нека.

Той погледна през прозореца.

— Де е Василена? Няма ли да доде Василена?

— В градината е Василена. Ще доде — отвърна Галунка.

На една табличка тя сложи пред Захария едно шише с ракия. Като правеше, когато почваше да пие, Захария си наля една след друга две чашки, след туй се загледа през прозореца и зачака усмихнат.

Галунка седна настрана и забърза над чорапа си. Не обичаше тя тия чести посещения на господаря. Че той задиря Василена, това го знаеха всички вече. Оставаше само да го научи и Севастица, господарката, и тогаз да дойде най-лошото. Но и Василена, мислеше си Галунка, нма вина. Докато отначало тя се държеше добре и дори се присмиваше на Захария, отпосле взе да се заслушва в думите му, приятно и беше да се застоява с него. А тъкмо вече щеше да се жени за Велико железарина от Сърнено, готови бяха дори и книжата за венчаването, и неговите, и нейните. И ето оттогаз Василена все се бави, все отлага.

— Ето Василена! — каза Захария.

Той си наля още една чашка. Василена идеше откъм градината.

Изглеждаше по-стройна, по-тънка, защото беше подигнала престилката си, в която носеше нещо. Пристъпяше леко, пъргаво и като забеляза Захария на прозореца, позасмя се — светлина заля черните и очи.

— Ела, Василено, ела — каза Захария, — откога те чакам. — Той се обърна, за да види Василена, когато тя влезе, и добави: — Все работиш. Няма нужда да работиш, аз не искам да работиш.

Василена не каза нищо. Понякога тя биваше приказлива, понякога ще мине покрай човека и няма да го погледне. Отвън някой повика Галунка и тя излезе.

Неочаквано за Захария, Василена застана пред него, усмихна се и каза:

— Да не работя ли, казваш? Че кой ще работи тогаз?

— Има кой да работи. Слугите ще работят, аз ще работя. Ти знаеш ли, че дохождаха двама души да питат давам ли чифлика под наем. Чуло се, че го давам под наем. Не го давам, казах, аз сам ще си го работя.

— Не те бива тебе — засмя се Василена. — Ти ли да работиш? Лъжеш, лъжеш. Знаеш само да лъжеш...

— Кой? Аз? Аз ли лъжа?

— Ти ами. Да казваш, че ще се ожениш за мене. А имаш жена, жена ти е жива...

Колкото и да беше със замаяна глава от ракията, Захария се пообърка.

— Т.е. как?... Аз казвах, наистина, но то... друго исках да кажа. Исках да кажа, че светът е като колело, върти се. Утре не се знае кой ще бъде жив, кой ще умре. Е, тогаз отде да знаеш, може тъй да се случи, че — всичко е възможно.

— Ето на, пак захвана — каза Василена.

— Не, Василено, слушай. Ела, ела, седни тука. Виж какво ще ти кажа, слушай...

Захария се наведе до ухото и и зашепна. Седнала до него, Василена беше скръстила силните си здрави ръце, гледаше настрана и се усмихваше. Черните и очи лъщяха.

Когато се върна Галунка (тя беше ходила при господарката, при Севастица), Василена и Захария още стояха до прозореца и приказваха. Стъмняваше се. Небето беше още светло, но долу беше тъмно, откъм полето лъхаше влага и мирис на трева. През прозореца Василена видя няколко звезди, чу как на гъсто, многогласно подсвирваха щурци. Всичко беше, както друга вечер. Както друга вечер, щъркелите насреща на саплъка изтракаха и замълчаха. Липсваше само едно: оттатък, из тъмнината, където

сега свети една светулка, да се чуе хармоника, да се приближи, приближи и отведнаж пред прозореца да се покаже засмян Велико железаринът. Така биваше друг път. Но Велико вече дохождаше много рядко.

Тъй си вървяха дните. След като беше мълчала дълго време, един ден Галунка каза на Василена:

— Как може дотолкоз да се заблудиш и да се лъжеш? Как вярваш на туй, което ти казва Захария? Дете да е, пак ще разбере, че го лъжат.

Черните очи на Василена потъмняха.

— Оставете ме на мира — сопна се тя. — Аз бъркам ли ви се на нещо? Не искам и вие да се бъркате на мене.

Една вечер — каква тиха, бяла месечина имаше! — из пътя, откъм Сърнено, се зачу хармоника: отначало тихо, глухо, после — по-ясно — ту весело, ту тъжно, криволичи, иде, все по-ясно и по-ясно се чува и — отведнаж замлъкна. Чуха се мъжки гласове, някои заприказваха там, после се скараха, дигна се глъчка. Разтичаха се всички слуги. Казаха, че били хванали крадец, и докараха Велико. Докараха го пред дама. От месечината беше видело като ден. Дойде и Захари я.

Велико казваше — бяха му взели хармониката и всичко, каквото имаше, — че не е имал никаква лоша мисъл, че е дошел в чифлика да види Василена, дошел е, както е дохождал толкоз пъти.

— А защо ти е тоя нож? Защо ти е тоя револвер? — питаше го Захария. — И не една, а две кутии кибрит! Ти си искал да ме палиш? Искаш да ме убиеш? Аз ще те предам на властта. Негодяй! Разбойник!...

И неочаквано за всички, увлечен в гнева си, Захария плесна с камшика, който държеше, Велика по лицето.

— Не удрай, ей! Бай Захарие! — избухна Велико и се хвърли към Захария, но слугите го задържаха. От лицето му, над едната вежда, потече кръв. Къдравите му коси бяха разбъркани.

Василена беше гледала всичко туй, без да се намеси, без да каже нещо. Тя се обърна и си отиде, все тъй студено равнодушна. Железарят наведе глава, замисли се и след туй се закле, че в тоя чифлик вече няма да стъпи. Захария каза да го пуснат, дадоха му хармониката — оръжието му задържаха — и той си отиде.

Никаква промяна, никакво охлаждане не настъпи след това между Василена и Захария. На Севастица Захария обясни, че поради честите кражби (някъде беше се случило дори и убийство) не само той, но и всички чифликчии наоколо са забранили да дохождат чужди хора нощно време. Освен туй той чувал, че Велико му се бил заканвал.

Севастица често я болеше глава, също тъй често Захария ходеше у

Галункини. Веднаж, като седяха до прозореца, той каза на Василена:

— Например, да речем, ти си сега господарката на чифлика, ти се разпореждаш — какво ще направиш?

Василена знаеше, че всичко, което и говори Захария, няма никога да се случи, че е лъжа, измама. Само когато и кажеше, че може да стане господарка на чифлика, на тая лъжа, като всички други лъжи, тя беше готова да повярва. В тоя чифлик тя беше работила, познаваше всяко камъче, всяка трева. Искаше винаги да си остане тука, да работи, както си знае. И туй, което толкоз много желаше, тя мислеше, че е възможно.

— Кажи де, какво ще направиш? — попита пак Захария.

Черните очи на Василена, като че виждаха нещо, усмихваха се. Но тя не можа да отговори, защото в същата тая минута влезе Севастица. Черничка, грозна, тя като че беше станала от легло.

— Ах, Тице, мене ли търсиш? — скочи уплашено Захария. — Ида, ида... аз тук малко... Мина ли ти главата? Ако искаш, да идем да се поразходим. Хладничко е, да походим. За тебе е хубаво.

Откато беше влязла, Севастица гледаше Василена. И без да каже нещо, тя я изгледа още веднаж високомерно, гордо, както господаринте гледат слугите си, и излезе със Захария.

Но те не отидоха на разходка, а се затвори в господарската къща, караха се — туй се познаваше по високия разговор. После излязоха да се разходят навън по поляната и пак се разправяха. Като се тулеше зад дърветата в градината, Василена ги следеше с очи. Една особена усмивка на злорадство и на надежда имаше на устните и.

Захария и Севастица се закриха в тъмнината. После, след като доста време беше ги чакала, Василена чу, че приказват и че идат. Тя се скри в тъмнината и се вслуша.

— Тице, каква си, наистина — говореше Захария. — Как можа да помислиш, че аз ще обърна внимание на тая Василена. Кой? Аз? Може ли такова нещо? Такава дива, проста селянка... Аз понякога отивам и не я забелязвам дори... Че тя и името си не знае да подпише — пръстите и таквиз дебели, не може да хване перото...

Те се спряха и след малко Захария каза:

— Стига да искаш, Тице, още утре може да си заминем.

Те тръгнаха по-нататък, но Василена можа да чуе:

— Понякога знаеш ли как се шегувам? — казваше Захария. — Казвам и: да речем, че ти си господарката, че чифлика е твой, какво ще направиш? И тя, глупачката, вярва и започва: ще поправа дама и овчата сая, ще стегна оградата, ще направя нов хамбар и т.н., и т.н.

Захария взе да се смее. Смееше ли се и Севастица — Василена не можа да разбере. Тя остана на мястото си, като вцепенена. Всичко, всичко било лъжа и гавра. Когато усети, че краката и отмаляват, тя седна върху издутия корен на едно дърво и пак се замисли.

— Лельо! Лельо! Лельо Василено! — чу тя тънкия гласец на Галункиното дете, което я викаше, без да знае где е. Василена трепна, послуша се и когато детският глас вече не се чуваше, тя затули с две ръце очите си и заплака.

После се върна в къщи, беше спокойна, приказва с Галунка. Василя го нямаше и те си легнаха рано. Посред нощ Василена стана, излезе на пръсти, изкара двата най-хубави коня — сивите — и ги впрегна в каруцата. Когато вече щеше да тръгне, някой попита отвътре:

— Кой е?

— Аз съм — обади се Василена.

Каруцата тръгна отначало тихо, после се засили и задрънка надолу из пътя.

На другия ден, докато чакаха да разберат нещо и след туй да търсят Василена, един селянин от Сърнено върна каруцата. На юздите на конете бяха вързани бели кърпи, както на сватба.

— Хайде да ви е честито! — каза селянинът, като спря.

Тук бяха Захария, Севастица, Галунка, слугите.

— Какво честито?

— Как какво честито. Че нали оженихме тая сутрин Велика и Василена. — И като мислеше, че се чудят, че сватбата е станала тъй набързо, той добави:

— Книжата им бяха готови, повикаха попа — и туйто.

Захария хвана Севастица подръка и двамата тръгнаха към господарската къща.

БЯЛАТА АЛАША

Работата на кладенеца се повтаряше, беше една и съща: макарата скриптеше остро, високо, като че се оплакваше; из кладенеца, черно като змия, изплетено от кожени ремъци, намазано с катран да не съхне, излизаше нагоре въжето и се навиваше на келевото, в което пък беше впрегната алашата — един бял едър кон. Конят обикаля в кръг, а след него върви и го кара Митко, сестреникът на Василя. Бос, с подигнати крачоли и напрашени нозе, мургав и лишав, с живи черни очи, той е щастлив, че върши важна работа, и върви в самите стъпки на коня.

Пет-шест пъти трябва да се обиколи, докато излезе пълният, надут и лъснат тулум. Докато чичо Митуш го излее в олуците и пусне пак въжето, конят и Митко чакат малко настрана. След туй започва как същото: конят обикаля, макарата скрипти плачливо, Митко върви в стъпките на коня.

Покаякога конят се поотпуска и едвам-едвам пристъпя. Тогаз чичо Митуш, който седи отгоре на каменната софра, извиква:

— Карай, Митко! Карай, че окъсняхме!

Митко захваща да шиба коня с камшика, забравя се и продължава да го шиба и тогаз, когато вече няма нужда. Това гневи коня, той става неспокоен и все със свити уши, гледа назад — следи какво прави момчето.

Отдавна вече той бял кон вади вода на същия той кладенец. Вече по това, че е бял, познава се, че е стар, тъй като белите коне не се раждат бели, а отначало биват сиви и побеляват, когато поостарят. Едно време той кон (тогава той беше сив, на черни пръстени) беше го яздил старият господар, хаджи Петър. Немалко години наред бяха го впрягали и в каруца. А като остаря, натегна и стана такъв, какъвто е сега — широк, с обла задница, като бъчва, с вгънат гръб и надебелели нозе, по глезените на които е поникнала дълга козина — направиха го алаша, туриха го давади вода.

Но нещо от предишната му красота все беше поостанало. Преди всичко — тая чиста снежна белина, като на лебед. После — като подигнеше глава, като наостреше уши и погледнеше надалеч с черните си умни очи — той имаше пак горд царствен вид, беше хубав пак той старец.

През дългия си живот той беше се научил на мъдрост, и на хитрост. Търпеше момчето, което го биеше, заради чича Митуша. Все пак, колкото пъти му прилегнеше, бягаше да пие вода на олуците (той никак не беше жаден) и влачеше подир себе си Митка, който държеше дървената закачалка на хамутия. Той избягваше дори и към поляната, като все по

същия начин влачеше Митка. Чичо Митуш, с един-два удара със закачалката, го връщаше на мястото му, а Митко, още разплакан, го шибаше с камшика.

Водопоят траеше час-два и най-после се свършваше. Тогава чичо Митуш поприбираще хамутя и го туряше отпред на коня, даваше след туй едната си длан и Митко стъпяше на нея, като на стреме. С другата си ръка чичо Митуш го качаше на коня и Митко, ухилен, вече махаше босите си крака. Сега от кладенеца до дома конят трябваше да пропуска галоп. И препускаше тежко, с голям тропот, с тежко дишане — стар беше. Но той търпеше, защото знаеше, че щом стигне до дома, веднага ще му закачат торбата с ечемика.

Но понякога старият бял кон решаваше да си отмъсти на тоя босоног дявол, който го препускаше, който го шибаше кога щяло и нещяло с камшика. И когато Митко, цял засмян, мислеше, че хвърка, конят преплиташе нозе, преструваше се, че се е спънал, че ще падне, и в туй време Митко като топка отхвъркваше през главата му. Тревата беше мека — не му ставаше нищо.

Митко правеше и друго: като оставяше коня да пасе, вързан на въже, той махаше с ръка срещу него, дразнеше го, а конят, за да го пропъди по-скоро, свиваше уши и искаше да го ухапе. Днес тъй, утре тъй, докато конят започна, раздразнен, със свити уши, да гони Митка чак догдето стигаше въжето.

Възрастните не се бояха от него и лесно се разправяха. Но тия лоши навици останаха у коня и когато Митко си отиде и започна да ходи на училище. Хранен добре, як, силен, конят и без това, поради напредналата си възраст, беше наклонен към своеволия и злонравие. Веднаж му туриха седло — старото седло на хаджи Петра, — за да иде Васил до Сърнено. През зимата беше, на коня му дотегна да газии разтиквения сняг и направи на Василя това, което правеше на Митка: преплете нозе, препъна се и — Васил през главата му се намери на земята. Не се удари, но се уплаши, като си помисли какво можеше да стане, ако краката му бяха останали на стремената. После той видя и запомни лошия поглед на коня, с който го погледна, когато го остави и побягна.

— Тоз кон е лош кон — каза Васил, като се върна пеш в чифлика. — Тоз кон може да убие човека. Не ми трябва. Ще го продам...

И наистина, продаде го припролет. Каза, че го бил дал на един беден, дрипав селянин, който се казвал Иван Блажния. На тоя му прякор всички се смяха.

За алаша в чифлика служеше сега Циганката — една добра яка

кобила, която най-добросъвестно вършеше работата си. Белия кон вече не го споменаваха, забравиха го.

Но една сутрин през лятото, като стана, чичо Митуш видя един бял кон, че стои и чака вън на вратника. Чака — като че е дошел от полето и иска да го приберат. Чичо Митуш го позна: беше старият бял кон. Отслабнал беше, с изхвъркнали кокали на хълбоците, с рани по гърдите от хомотя, рани по задните му нозе, там гдето го търкало въжето. И кротък, замислен, бавен. Сегиз-тогиз като че се събужда от дрямка, понаостря уши и поглежда чича Митуша.

Дойдоха слугите, зарадваха се на гостенина. В чифлика хамбарите бяха пълни — окачиха му пълна торба с ечемик. За три-четири деня конят се съвзе.

На четвъртия ден кучетата залаяха един нисичък селянин, с черна вета шапка, парцалив, който въртеше един камшик, повече от канап, за да се брани. Излезе, че е Иван Блажния, дошел да търси коня.

— Какъв си ти стопанин, защо не гледаш коня — скара му се Васил.
— Я какво си го направил — само кожа и кости.

Иван Блажния, черен, с рядка черна брадица, мълчеше, гузно усмихнат.

— Защо не си го хранил? Не те ли е грях?

— Е, бай Василе. Може ли да не го храня. Е, то се знае, таквиз хамбари, като вашите, ний нямаме...

Той си взе коня и си отиде. Но скоро още два пъти през същото лято конят бега и се връща в чифлика. И все тъй го заварваше чичо Митуш — отвън вратника стои, чака.

— Слушай — каза Васил на Иван Блажния, когато тоя дойде да го търси. — Ще ти върна парите и ще си взема коня. Нали виждаш, добитъкът научен тука, тук иска да си седи.

Иван Блажния вземаше това на шега, усмихваше се.

— Не се смей, право ти казвам. Не го гледаш, бяга от тебе. Аз ще ти дам друг кон, по-добър.

— Не го давам аз, бай Василе, не си давам коня — започна Иван, като се разпали и вече не се усмихваше. — Тоз кон е тъкмо за мене, той ми гледа децата. Не съм го бил хранел... Храня го аз, но добитъка, както намери — и много яде, и малко. Пък и малко ли му е ходенето? Каква е моята работа? Обикалям селата кое с хума, кое с дини, кое с грозде. Добре ми служи той: дий — дий, стой — стой. Добър си е той за мене. Ако не е той, пиши ме умрял — каза Иван и се усмихна.

Васил се позамисли. После каза:

— Той лошо беше се научил: хапе, хвърля. Не ти ли е направил нещо? Ти имаш деца.

Иван се усмихна:

— Хапе ли? Хвърля ли? Какво приказваш ти? Кротък е като овчица. Шест деца имам, като го начоголят... И качат му се, и за опашката го ловят, и, дето се казва, под него минават. Нищо не дума. Децата тръгнат — и той след тях. Казваш да ти го дам, как ще ти го дам? Ами че сега децата го чакат. Като тръгвах: тейко, викат, да доведеш Белча. Белчо да си доде, Белча искаме. Тъй викат. Не си го давам аз.

— А защо бяга от тебе тогаз? — попита Васил.

— Знам ли го — позамисли се Иван. — Аз нито букаи му турям, нито пайвант го връзвам и пак не бяга. Ходи, ходи — доде си. А понякога, как да ти кажа, понякога... като че му се обръща нещо ума и тогаз бяга. С каквото въже и да го спъна, ще изяде въжето и ще избяга.

Иван постоя още малко, после се качи на коня.

— Да го гледаш добре, чу ли? — каза му Васил.

— Гледам го, бай Василе, гледам го. Само, нали ти казах, дохожда време... че му се обръща нещо ума... Хайде сбогом! Хайде останете си!

Конят тръгна и при първите си стъпки се пообърна ту откъм едната си, ту откъм другата си страна и погледна назад. После се оправи и тръгна направо из пътя.

След туй вече той не избяга и не се върна в чифлика.

НОЩЕН ГОСТ

Беше рано, един-два часа, докато съмне Чичо Митуш и Митко влязоха в големия агъл, дето бяха овцете, но нищо не можеше да се види. Малко по малко очите им свикнаха на тъмнината: покрай плетищата, прислонени надлъж една до друга или насъбрани на купчини сред агъла, овцете стояха кои прави, кои легнали и си преживяха. Откато още по Петровден продадоха агнетата им, те ги забравиха и вече не бляеха. Напасли се бяха добре, почиваха. Тук-таме някоя ще пръхне, ще кихне, друга по-натъй ще забуха и ще закашли, като старица. И някое звънче треперливо ще издрънка.

От големия агъл отделиха четиридесет-петдесет овце и ги вкараха в по-малкия, при доярника. Мирни досега, овцете се урнаха, като че подгонени от вълк, звънците им издрънкаха. Чичо Митуш затвори добре вратниците, тури в ръцете на Митка тънката пръчка, която държеше, и каза:

— Хайде, подкарвай сега. Викай: ръй! ръй!

Тозчас в тъмнината проеча тънкият гласец на Митка.

— Ръй, ръй! — повтаряше той много често и шибаше с пръчката по меките вълнести гърбове на овцете, наредени на гъсто една до друга.

От другата страна на стъргата вече бяха седнали да доят Давидко и Петър овчарят. До тях седна и чичо Митуш. Всеки, като понадигаше едната си ръка, почакваше да мине овцата под мишницата му, след туй я хващаше и я задържаше над ведрото. Тънките с сруни на млякото заудряха сухо и беззвучно най-напред, тъй като ведрата бяха празни, но след малко, като издоиха повечко овце, взеха да се чуват по-ясно и да шуртят. Във въздуха, освен миризмата на овчи тор, усети се и приятният дъх на прясно мляко.

— Ръй! Ръй! — подвикваше Митко.

Тъмно беше наоколо. Най-много звезди като че бяха събрани на югоизток, струпани на гъсто, на гъсто, едни дребни като точици, други по-едри. Най-много се хвърляха в очи три големи звезди, наредени една под друга, като права черта, насочена малко полегато към земята. А пред тях, като разпален въглен, светеше друга, още по-едра звезда.

Овчарите с висок глас си приказваха нещо. Понякога някоя овца се заинатяваше и не искаше да излезе. Ако се случеше на чича Митуша, той ще я помами, ще я поеме с добро. Петър овчарят се сърдеше, а още повече се сърдеше Давидко: ще изтътрузи овцата, ще я хване за вимето и ще я

дръпне силно към ведрото. Някоя по-страхлива и по-пъргава овца успяваше да избяга. Давидко я настигаше и хванал я за задния крак, влечеше я към стъргата.

— Не мъчи добитъка! — викаше чичо Митуш. — По-кротко.

Изведнаж залаяха кучетата. Залаяха, но скоро замлъкнаха, като джафнаха още веднъж-дваж лениво и пресечено, както правят, когато престанат да лаят и лягат на земята. Овчарите сезачудиха. Кой можеше да мине тъй между кучетата? Свой човек ли е? Да не е Васил? Да не би пък да си е дошъл господарят? В същото време зашляпаха стъпки, идеше човек, дойде и се спря до плета.

— Добро утро ви! — извика троснато той.

Лицето му не се виждаше. Стоеше отвъд плета.

— Кой си ти? Какъв си? — попита Петър овчарят. — Какво търсиш по туй време?

— Их, бай Петре, като че не ме познаваш! — обади се с укор непознатият. — Аз съм, Алипия. Бе една овца ни се изгуби; къде не я търсих, не мога да я намеря. Питаш кой съм: Алипия от Сърнено, от Тонювата къшла. Алипия Вътев Тарпански. Няма я овцата. Чорбаджията рече: иди, кай, да видиш, може да е у хаджи Петровите.

— Бе, приятелю — каза Давидко, — ти какви магии правиш на кучетата? Защо не те лаят кучетата? Ти май не си чист човек.

— Гледай го сега, не съм бил чист човек — не ида нито да крада, нито да убивам. Кучетата познават чилияка. Пък и аз не им махам, вървя си. Овцата може да е у вас. Иди, кай чорбаджията, да видиш.

— Няма чужда овца тука — каза Петър овчарят. — Пък ако искаш да видиш с очите си, почакай, до като съмне.

— Ще почакам, ще почакам — съгласи се Алипия. — Като съм дошъл по работа, ще почакам, защо да не почакам.

Той се спотаи зад плета в тъмнината. Чичо Митуш стана и наедно с Митко докараха още овце.

— Ръй! Ръй! — по-високо завика Митко.

Млякото шуртеше във ведрата. Голямата звезда, която вървеше пред трите звезди, като пред кола, беше дошла посред небето и като че беше се спряла. Дълги лъчи, като жици, се спущаха от нея.

— Ти като си от Тарпанските — каза чичо Митуш, — да не си от рода на Божил кехая? И той беше Тарпанец.

— Не съм, не съм. Де щяло... Ний сме от други.

Зад плета зацъка огниво; Алипия си палеше цигара. След малко, с цигара в уста, той заговори:

— Божил кехая, казваш; чувал съм и аз за него. Те са други Тарпанци, богати. Ний сме сиромаси хора. Тоя Божил кехая веднаж, чувал съм, се обзаложил с една мома. Тогаз овчарите не дохадяли още в Добруджа, а ходели в долното поле, пък през лятото — в Балкана. Та отишъл веднаж Божил кехая на седянка. Коя от вас — рекъл на момите, — коя от вас може да доде ноще на планината, при Иванкина чешма? Която доде, ще и харижа един овен с варакладисани роги и ще и дам и две жълтици да си направи нещо. Ха де! Коя ще доде?

Една мома рекла: „Аз ще дода.“ „Не можеш!“ „Мога.“ „Добре — рекъл Божил кехая, — на ти моя нож. Като додеш до чешмата, ще пиеш вода, сетне ще идеш наблизко на полянката и ще забиеш ножа. Аз, като дода на сутринта и като видя ножа, ще позная, че си дохождала...“

И отишло момичето, ей! Хубаво било... Младо било...

— Да не е Дойна? За нея има песен.

— Не е Дойна, не. Таз Венда се казвала. Тръгнала, ноще, тъмно... Ама нали дала дума. Пък и може да са се любили с Божила. Върви. Час ли вървяла, два ли, стига до чешмата. Забравих да ви кажа, че там, до чешмата, има гроб, казват, жена излизала ноще, страхуват се хората. Таз жена идела на чешмата, плискала се, миела се, сетне сядала на плочата горе и си чешела косата...

Та дохожда момичето до таз чешма. Няма никой, тъмно, страшно. Дошло то до чучура, плиснало се по лицето, пило вода, па отишло настрана, приседмало и със се сила забило ножа в земята.

— Браво! — извика Давидко.

— Добре, ама като рекло да стане, не може. Някой го държи, тегли го. И пукнало се сърцето на момичето и там умряло.

— Уплашило се.

— Уплашило се. Помислила, че оназ, жената, я хванала и я държи. А то — като забила ножа, забила и престилката си. И не може да стане...

— Гледай, гледай...

Настъпи тишина. Беше тъмно и не можеше да се види какво има по лицата на овчарите. Но чичо Митуш стана да докарат други овце с Митка и като стана, въздъхна. Давидко и Петър овчарят изляха пълните ведра в чебура и пак дойдоха на местата си. Алипия мълчеше. Голямата звезда беше отошла доста настрана.

— Е, какво станало после? — попита чичо Митуш, като дойде и седна на мясото си. — Какво направил Божил кехая?

— Какво ще направи? Нищо. Живял си човека, оженил се за друга. Баща ми казваше, че големия му син, Рахня, го убили арнаути, джелепи.

Отишъл Божил кехая и като погребвали Рахня, припаднало му и се схванал. На кон другия му син го довел в Жеруна. Не се оправил вече. Веднаж рекъл: занесете ме на къшлата да видя как блеят и как играят малките агнета. Занесли го, ама пак му призляло и там на къшлата умрял.

Алипия замълча. Зачу се пак как шурти млякото във ведрата.

— Ръй, ръй! Ръй, ръй! — викаше Митко.

Още няколко пъти докарваха овце. И ето че почна да се развиделява. Най-напред ясно се провидяха плетищата и белите волски черепи, набучени по коловете, за да плашат вълците. Изток почервения. Притискани като че ли досега от мрака, поляните светнаха и се засмяха. На избледнялото небе беше останала, отишла далеч по пътя си, само голямата звезда, смалена сега като точица.

На овчарите им беше леко, че свършиха работата си. Митко, бос, с подигнати крачоли и остригана глава, се хилеше с пръчката в ръка. Сега видяха добре и Алипия. Тоя човек ли беше дошъл през нощта и беше разказал за Божил кехая? Нищо човек: стар, с бяла коса и с набола бяла брада, дребничък. И дрипав беше, окъсан. Той вече не гледаше овчарите, а като държеше тоягата си под мишницата, със спуснати бели вежди гледаше към стадото. Търсеше овцата.

— Почакай малко, ще идем да видим двама — му казваше Петър овчарят.

Чебурът беше пълен, току-речи, догоре с мляко. На една върлина, изгладена и лъсната от мас, Давидко и Петър овчарят го занесоха на рамо пред мандрата. Чичо Митуш махна цедилката, гребна мляко с едно тенекиено канче и го подаде на Митка.

— На, Митко. На да пиеш!

Митко се усмихваше, после престана да се усмихва, пое канчето с две ръце и загълта още топлото сурово мляко.

Давидко и Петър овчарят се стягаха, туряха във вулиите си хляб и по една бяла буца сирене. Чичо Митуш напълни каменното корито със суроватка, а Давидко изкрещя: едно през друго, тичешката, кучетата надодоха и залокаха суроватката. След туй Бачо и Мурза, най-големите кучета, се сдавиха. Имаше десетина кучета, които, като се облизваха и въртяха гневни, кръвясали очи, ходеха насам-нататък. Алипия беше между тях и те нищо не му казваха.

— Бе тебе още ли не са те изяли кучетата? — смееше се Давидко. — Зелени очи имаш ти, шмекер си...

Алипия гледаше все към стадото. Една овца — най-обикновена, кафява овца — беше отишла до плета и се чешеше. И както се чешеше по

рамото, гледаше насам, към къшлата, и без да има защо, сегиз-тогиз поблейваше.

Застанал сред кучетата, Алипия, гледаше тая овца. И когато тя поблейваше, той леко кимваше с глава. Като че искаше да каже: „Таз е...“

— Овцата е тука — рече той, като се възви към Петра овчаря. — Ей я хи, де се чеше...

Петър овчарят не каза нищо, а сърдит тръгна към овците. Тръгна с него и Алипия.

Като подгони овцата, Петър овчарят лесно я хвана с гегата си. След туй, като я държеше с едната си ръка, с другата взе едното и ухо, за да види белега: белегът не беше техен, хаджи Петровият, а чужд.

— На ти я, като е твоя! — каза Петър овчарят и бутна овцата към Алипия.

Овцата, като замаяна, не избяга, а остана там.

— Пшт, пшт, пшт... — мамеше я Алипия, извади от шарената си тъкана торба трохи и и ги даде на дланта си. След туй вече не погледна овцата. Със скръстени ръце отпред, с тоягата под мишница, той си тръгна. Тръгна и овцата след него.

— Останете си със здраве! — каза той. Към чича Митуша извика по-високо: — Останете си със здраве!

Чичо Митуш го погледна.

„Чуден човек!“ — помисли си той. Щеше да каже нещо, но погледът му се спря на Митка: както беше полегнало на сундурмата, сложило глава на един мях, напълнен със слама — овчарска възглавница, — детето беше заспало.

„Приспа го млякото — помисли си чичо Митуш, взе един ямурлук и го зави. — Ех, Митко, ех, овчарино! Какъв овчарин ще ми станеш ти! Ще се напиеш с прясно мляко, ще заспиш, а вълка ще доде и ще ти издави овците. Ех, Митко, ех!...“

Чичо Митуш се подигна и погледна пак след Алипия: той все си вървеше из пътя, а след него припикаше овцата.

ЕДНО ВРЕМЕ

Димитър Медара от Сърнено, някогашен хергеледжия при хаджи Петра, беше дошел, както правеше сегиз-тогиз, да се види с чича Митуша. Те си поприказваха доста време (с Медара не можеше да се говори за друго, освен за коне и за хергели), след туй чичо Митуш отиде да види някаква работа в дама, а Медара остана сам да го чака на сундурмата.

Медара беше близо осемдесетгодишен, много по-млад от чича Митуша, запазен, здрав, с червено лице, на което, като че ли неистински, стояха бели мустаци и бели вежди. Веждите му бяха почти толкоз дебели, колкото и мустаците. Отвесно на челото му, към носа, се спущаше дълбока гневна черта, но затуй пък около устните му, под мустаците, играеше весела усмивка. От това лицето му изглеждаше и начумерено, и, в същото време, закачливо весело.

Облечен беше някак особено. Най-напред се хвърляше в очи късото му кожухче без ръкави, напъстрено със зелени и червени шарки от мешин — листа, цветя, птичета, изкусна и тънка работа, като везба. Изглежда, че това кожухче беше скъпа и драга дреха за Медара. Изпод белите и широки ръкави на ризата му се подаваха жилестите му ръце, които той беше сложил върху дръжката на дряновата си тояга. Медара не носеше потури, а бозяви шаечени панталони, тесни около колената и прасците като беневреци. Носеше и вехта черна шапка и червен пояс, над който имаше лек кожен селяхлък. Но най-чудното нещо у него, което караше ония, които го срещаха, да го изглеждат и да се позасмиват, беше един черен, много дълъг хергеледжийски камшик, насъбран като въже и закачен отстрана на кръста му. Медара нямаше нужда от тоя камшик, нито бяха останали вече някъде хергели, но той го носеше, както някой стар воин носи сабята си, за спомен на некогашното си занятие и най-вече — за спомен на младините си. Около шията му беше завито червено шалче — не за да му държи топло, а за да крие белега от голямата заздравяла рана на врата му. По същата причина, когато говореше, Медара имаше обичай да държи ниско брадата си, към гърдите.

Сега, като остана сам, Медара чертаеше нещо по земята с върха на бастуна си, замислен, усмихнат.

Кои хергеледжии са по-добри, татарите или моканите? — мислеше си той, защото тъкмо за туй бяха приказвали преди малко с чича Митуша. — Добри са и едните, и другите. Моканите по траят на студа, това си е. Той,

моканинът, метва на гърба си един кожух, ама кожух — отвътре вълна и отвън вълна, — а отдолу под него е само по една риза. Татарите, кога се пазаряха, искаха и по един чифт ботуши. Добри ездачи бяха.

Медара попоклаща глава и се усмихва повече: като е дума за добри ездачи, добър ездач беше той, Медара — както препуска коня, можеше да се наведе и да вземе мочугата от земята. А като се хванеше на бас, можеше да дигне от земята и една бяла меджидия...

Сега вече пред очите на Медара се явява черен, огнен жребец. Оня буен жребец на хаджи Петра, от който му остана тая рана на врата. Повече от четиридесет години има оттогава, а Медара не е забравил нищо. Ето ги същите места, същото равно поле наоколо. Като да е било вчера...

* * *

Нито много едър, нито много дребен беше тоя жребец, черен, без ни един бял косъм, с гъста, дебела грива, метната въз една страна. При гърдите гривата висеше до над краката му. Грива падаше и въз челото му, над очите, погледът му беше див, пламнал. Не обичаше да го гаят и като че не забелязваше хората наоколо си.

А между хора той биваше само зимно време — тогаз го отделяха от хергелята и го хранеха на ясла. Между многото си коне хаджи Петър имаше и друг един жребец, кулест — жълтеникавочервен, с белезникава грива. Тоя жребец, наперен, гиздав, чист, много бързо затлъстяваше и когато го водеха на кладенеца, влачеше слугите със себе си, цвилеше, играеше, стъпяше като на пара.

Черният жребец вървеше, както си вървеше винаги — бързо, с протегната напред глава, като от време на време наостряше уши, и тогаз изглеждаше особено красив. Той не се изправяше на задните си нозе, не влачеше слугите, не цвилеше. Изглеждаше спокоен, но цял тръпнеше, гризеше нервно юздата, около очите му се виждаха кървави ципи. И хвърляше бързи светкавични погледи към кулестия.

Веднаж слугите ги изтърваха, уж случайно, и жребците се сбиха. Сборичкването беше кратко, защото хаджи Петър се развика от чардака. Слугите се спуснаха да ги разтърват. Като змия черният жребец беше се впил в кулестия, а когато слугите го отпъдиха, той свари да се обърне и два пъти ритна със задните си нозе кулестия. Един страшен удар, който, ако беше малко по-отдалечко, за да разгърне силата си, можеше да осакати и да

убие и най-якия добитък. След тоя удар кулестият доста време мълча и не изцвили.

От тоя ден, както се случва, когато се явят двама борци, слугите се разделиха надве: едните бяха на страната на черния жребец, другите — на страната на кулестия. И за да ги приготвят за една решителна среща, която кога да е трябваше да стане, хранеха ги колкото се може по-добре: като се вядяха на ечемик, даваха им жито, наместо жито — овес. Плетяха гривите и опашките им, за да се накъдрят, а за да лъщи козината, им, след като ги очешеа и очистяха добре, намазваха ги леко с дървено иасло. Опитваха и друго средство: туряха в зобтаако бяха си приготвили от лятото, по кривач копривено семе. От него козината на конете става лъскава като коприна. Двата жребци ги държаха в най-тъмните ъгли на обора, защото колкото по на тъмно стояха, толкоз по-люти и по-буйни биваха, когато излезеа навън.

Веднаж хаджи Петър — той беше млад тогава, с млада булка — поиска да иде на черква в Сърнено. За да се покаже и погордсепред хората, както прилича на богат чифликчия, в новата и писана каруца, с пружинена седалка отзад, впрегнаха двата жребци, кулестия и черния. Туриха им нови хамути, с пискюли, с бели копчета, на шиите им — гerdани от сини мъниста, червени ширити отстрана на юздите и по опашките им. На единия гривата беше разчесана наляво, на другия — надясно. Когато в каруцата и двата коня са жребци, онова, което гъделичка славолубието на човека, е туй, че наблизат ли да влязат в някое село, те захващат да цвелят и да играят, наперени, с извити шии, с гъсто разпуснати гриви.

За да не се карат, вързаха една тояга помежду им, между главите им, отдолу под юздата, колкото да не се стигат. С голям салтанат отидоха и се върнаха, без да се случи нещо. Но когато ги разпрягаха, не можаха да ги запазят: двата жребци, които и без туй през всичкото време бяха се усещали, настръхнали и наежени, хвърлиха се един върху друг, изправиха се на задните си нозе, зареваха като зверове...

Отпосле слугите още един-два пъти, все уж случайно, ги изпущаха и жребците се сбиваха. Тъй те още повече се намразваха. Кулестият беше много затлъстял, закръглен като бъчва. Повечето от слугите все на него се радваха, все него хвалеа. Наричаха го „аслан“, „царски кон“, „змей“. На черния жребец, заради лошия му нрав (той се опитваше да хапе и да рита), прикачваха само лоши имена: „холера“, „циганин“, „клепоух“, „черен дявол“...

Но черният жребец не искаше да има много вземане-даване с хората. Той нито им се умилкваше, нито пък лошото му чувство към тях траеше дълго. Беше потопен сякаш в свои вътрешен живот, от който, ако се

опитаха да го извадят, се дразнеше. Често пъти, както стоеше пред яслата и ядеше, той трепваше, преставаше да дъвчи и, с подигната глава, като държеше стиската сено в устата си, той се заслушваше. В тъмнината на обора светеха само черните му очи, пълнени с някаква тъга. Нищо не чуваше той, колкото и да се заслушваше. И пак започваше да хрупа сеното, като в очите му все се таеше някаква мисъл.

Понякога, нощно време, сред вятъра и виелицата, която бучеше навън, долитаха далечни, неясни звуци. Черният жребец слушаше с дигната глава. И ето, ясно се чуваше звънец, изцвилваше кон. Връщаше се хергелята. Очите на черния жребец пламваха, той захващаше да се върти на мястото си, да цвили. Не се успокояваше вече ден-два. И старите и кротки коне, Алчо и Божко, както си дремеха, чудеха се на това безпокойство, което трае тъй дълго време.

Дохождаше пролет и черният жребец тръгваше с хергелята. Него време нивите бяха малко, повечето мера беше само трева буренак, из който често звънци се чуваха, но добитък не се виждаше. Сто и повече кобили имаше хаджи Петър в хергелята си. Понякога, на някое по-открито място, хергелята се появяваше и шумно наизлизаше като из гора: тъмни-тъмни редици от коне, които махат глави, за да се бранят от мухите, пръхтят. Гърмят тежки; звънци; едни са железни хлопки, които звънят глухо и тъпо, други са тучени, с висок и мелодичен глас. Не всяка кобила знае да носи звънец, те са окачени на най-едриите и най-стари кобили: широки, с големи търбуси, но все пак пъргави и плахи, с чорлава грива и светли очи. По-младите са по-тънки, по-стройни. Има всякакви: червени, черни, кулести. Някъде, между кобилите с по-тъмен косъм, ще премине някоя бяла кобила или някоя пъстра, наполовина бяла и наполовина черна, каквито са цирковите коне. Тия оправени кобили, с лъснати гърбове и дълги опашки, не се задържат на едно място: както пасат, все вървят, звънците все бият. Някъде ще заприпка тънкокрако конче и тънко ще изцвили — тозчас топло и майчински нежно ще изхъхри някоя кобила. А ето, откъм най-отдалечения край на стадото, през зелената трева, се задава черният жребец. Той препуска с бърз, ситен тръс, с дигната глава и развяна грива, и цвили. Опашката му се бие ту в единия, ту в другия хълбок. Като дойде наблизко, той започва да пасе, но пак е неспокоен: с отскубнатата зелена трева в устата си, той подига глава, взира се надалеч, очите му горят.

Като всички кобили от стадото, и той е оправен, защото трева има много, козината му лъщи, черна и синкава, каквото е черните грозде, каквито са перата на гарвана. Той все гледа, стиснал зелената трева в устата си. Ноздрите му трептят. Изпод кожата са набъбнали жили, като

пиявици, цялото му стройно тяло е напрегнато, тръпнещо от сила, окрилено сякаш. Наблизо стърчат високи овчи опашки с едри жълти цветове, по-нататък като стена се изправят зелени тръни, а зад тях — широко, широко поле...

Черният жребец е толкова лют и ревнив, че ако се случи да мине наблизо из пътя някоя каруца, той, със своя бърз и ситен тръс, излиза от хергелята, спуща се като зло куче върху конете на каруцата и иска да ги дави. Трябва хората да слизат и като викат и махат с камшика, да го пропъждат настрана.

Когато хергелята слиза на водопой, черният жребец е начело и я води. Той е нащрек, той я пази, както овчарят пази овцете си. Една нощ върху хергелята налетяха вълци. Медара се случи назад и още отдалеч чу, че кобилите затрополиха, малките кончета зацвилиха, а майките им хрипкаво и загрижено им се обаждаха, както правят, кога има опасност. Медара препусна коня си и като настигна хергелята — имаше слаба дрезгавина от заездите, — видя, че кобилите бяха са наредили в кръг с главите навътре — там бяха малките кончета — и със задниците си, обърнати навън, бяха готови да се бранят с копитата си. Наоколо, като пръхтеше с разширени ноздри и се оглеждаше, препускаше черният жребец. Но вълците бяха избягали.

Все по това време, през пролетта, докато тревата беше още зелена, черният жребец има още една среща с кулестия. Веднаж, привечер, от двора на чифлика изскочи кулестият. Той беше с къс повод, изглеждаше, че се е откъснал и избягал. Един-двама слуги, като се криеха край стените на дама, за да не ги види хаджи Петър, гледаха подир жребеца, но не отиваха да го завърнат. С дигната глава и развята опашка, като цвилеше, кулестият се понесе в красив отмерен галоп по зеленото поле право към хергелята. Той е вече близо, делят го двесте-триста крачки.

И ето, от противната страна, от хергелята, изскача черният жребец. И той пропуска бързо, и него-вата грива е развята и опашката издигната. Двата врага не губят време, както друг път, да се душат, да тупат с предния си крак и гневно да цвият, а направо се нахвърлят един на друг. Смъртна омраза ги изпълва, ушите им са свити, зъбите им, гъсто наредени и изострени като длета, притракуват. Те ту се изправят на задните си нозе един срещу други, също като хора, кога се борят, ту коленичат, като всеки гледа да захапе другия за някое слабо и незащитено място. Пръхтят, пъшкат, дишат тежко, зъбите им тракат като клещи. Борбата е мълчалива, но свирепа и трае дълго. И единият, и другият се обливат в пот, по кожата и на двата потича гъста, черна кръв.

Както пасат, някои от кобилите подигат глави и поглеждат към двамата мъжкари, които се късат един други, но скоро ги забравят. Някои по-стари кобили, любопитни, с вторачени очи, правят няколко крачки към тях, но и те се връщат. И ето че кулестият, по-тлъст и по-тежък, започва да се полюлява, като че ще падне, успява да се откопчи и удря на бяг. Черният жребец го гони и дето го стигне, захваща го за хълбока. Изведнаж той се спира, наостря уши и внимателно гледа след кулестия, като че иска да се увери в бягството му. След туй, пак тъй тичешката, се връща към хергелята.

Като препуска и държи главата си близо до земята, току пред копитата на предните си крака — така той плаши кобилите, че ще ги ухапе, и главата му, суха, със свити уши, прилича на змийска, — той завръща хергелята, прибира я също като пастир и я подгонва пред себе си. А в туй време слугите водят към чифлика кулестия жребец, изхапан и окървавен, като че давен от вълк. От чардака хаджи Петър го съглежда и махва с ръка — да го закарат в обора, та да не го гледа. И той сам не можа да прости тоя срам на кулестия: като позаздравяха раните му, прати го на пазаря и го продаде.

Черният жребец скиташе из полето с хергелята, от ден на ден ставаше по-неукротим, по-див. Дохождаха горещините и козината му не биваше вече тъй чиста, често напращена, често сплъстена от засъхналата пот, в гривата му бяха се налепили тръни. И сух беше, тънък, над очите му имаше трапчинки, но погледът му гореше.

— Гаче не е кон, а звяр! — казваше Медара.

Имаше в хергелята десетина млади тригодишни жребчета, трябваше да ги продадат, защото черният жребец щеше да ги изпояде. Той гонеше от хергелята дори и кобилките, които бяха от неговата кръв (конете пазят много роднинството). Не стига туй, той започна да гони от хергелята и коня на Медара. А той беше хрисимо и кротко животно. Тук вече двамата, Медара и жребецът, се сблъскаха един с друг. За първи път Медара погледна жребеца без усмивка, с лошо око.

Често бяха питали Медара: спят ли конете? Кога спят? Как спят? То се знае, че и конете, също като хората, имат нужда от сън. Спят най-вече сутрин, като изгрее слънцето, като понапече. Спят най-често на крака. Медара си спомня всичко туй, защото тъй започна между него и жребеца враждата, която едва не го погуби.

Цяла нощ кобилите газиха из тревата, пръхтяха, пасоха. Призори небето на изток се зачерви, над полето плувна тънка синкава мъгла, като дим, тревата натежа и се намокри от росата. Без да пасат вече, конете от

хергелята се повъртяха, докато изгреселънце, докато се постопли, след туй задрямаха. Някои кобили легнаха. Малките кончета бозаеха от майките си. Звънците млъкнаха. Медара слезе от коня си, пусна го да пасе, както си беше със седлото, а сам той си легна да поспи.

Почивката на конете не трае много. След час, час и половина около Медара беше тихо. Тъкмо тишина го събуди, той се стресна и скочи: като пръхтяха и цвилеха, кобилите бяха нагазили пак из буренака. На мястото, дето беше по-рано хергелята, стоеше само конят на Медара. И чудно нещо: конят не мърда, стой като закован. Медара дохожда при него, конят го гледа, но пак стои, единият му преден крак виси във въздуха, на коляното кожата е обелена от удар. Медара разбра: жребецът беше ритнал коня и беше му счупил крака.

— Добре тогаз — каза Медара. — Сега пък ти ще ме носиш.

Той свали седлото на коня, остави го да пасе и да оздравя, както може, а хвана жребеца (Медара беше голям майстор на ласо) и тозчас го оседла. Добрият хергеледжия трябваше, като се наведе от седлото, докато конят му се носи в най-силен бяг, да може да вземе мочугата от земята. Защото камшикът си е камшик — хергеледжиите наистина носеха дълги по три-четири метра камшици, но с тях много нещо не можеше да се направи. С тия камшици, на края на които имаше конски косми, можеше да се плющи — конете кога се плашат, кога не. Тогава хергеледжията посяга и откача от седлото мочугата. Тя е къса, здрава тояга, с топка на края, същински боздуган и на една ремъчка се закача и виси на седлото. Мочугата е оръжието и силата на хергеледжията. Като я завърти и захвърли, тя лети с топката напред, като стрела, и тежко на оная кобила, връз чийто гръб падне. Към това място вече, гдето мочугата е паднала, се носи на коня си хергеледжията, навежда се, изправя се пак и мочугата е в ръката му. И той пак лети напред към гъстите редици на конете.

Всичко това Медара го правеше най-изкусно със своя кон. Опитва се да го направи и с черния жребец: когато го обърнеше назад, гърбом към хергелята, каквото и да правеше, жребецът не пристъпваше ни крачка напред. Медара се сърдеше, шибаше го с камшика, Жребецът скачаше, бъхтеше се, ставаше само вода, но не пристъпваше ни крачка. Тогаз Медара препускаше подир хергелята, хвърляше мочугата си и я дигаше от земята. След туй пак искаше да накара жребеца да се отдели от хергелята — и не успяваше.

Това се повтаряше всеки ден. Медара не отстъпвате, но и жребецът не се подчиняваше. Медара чувствуваше как жребецът още се бои от него, но как го начразва: гледа го изпод замрежените си с грива очи с тежък,

огнен поглед, потръпва и вирва глава, когато му се качва.

— Какво ще правиш? — говореше Медара със стиснати от яд зъби.
— Да искаш да ме хвърлиш, не можеш, да хапеш — зъбите ти ще избия.
Какво ще правиш?...

Все пак Медара беше пасъл толкоз години коне и разбираше, че онуй, което жребецът искаше, то беше да го остави да си ходи с хергелята. Че е бил по-рано между хора, на ясла, в обор — всичко туй той като че беше го забравил. Свикнал беше да гази росната трева до гърди, да го къпе дъжд, да го всевятър, да е без седло, без юзда, свободен като всички други коне от стадото. Към туй се стремеше с цялото си същество. Само привычката, като тънка нишка, го привързваше към човека, към подчинение. Но и тая нишка можеше да се скъса.

Медара разбираше всичко туй, но не отстъпваше.

„Ще го накарам да ме слуша, че тогаз ще кажа на чорбаджията да ми даде друг кон“ — мислеше си той.

Когато слизаше да си почине, Медара оставяше жребеца да пасе, но го държеше на въже. Той имаше железен кол, забиваше го в земята и за него връзваше коня. Но една вечер той слезе, колкото да изпуши една цигара, и затуй взе въжето в ръка, а за да може да си направи цигарата, завърза го на едната си ръка. Направи глупост, която му струваше скъпо.

Като изпуши цигарата си, Медара поиска да подремне. Задушно беше, святкаше се. Идеше дъжд, но беше още далеч. Медара не усети как заспа. Изведнъж нещо го дръпна, удари го о земята, издигна го, пак го блъсна. Медара като че се намираше сред огън — широки светкавици блясваха, после пак ставаше тъмно, пак светваше. Напред се чуваше тътен на копита — хергелята беше подплашена (хергелите най-много се плашат от сухи светкавици), а след нея бягаше жребецът и влачеше Медара за ръката.

Въжето не беше по-дълго от десетина метра и на това разстояние, докато грееха светкавиците, Медара можеше да види жребеца и както беше пообърнат малко назад, дръпнат от въжето, можеше да види и блесналите му гневни очи. Медара прочете страшната омраза, която гореше в тях. Може животното да е било подплашено, но вярно беше също тъй, че жребецът, усетил, че тоя път силата е на негова страна, не мислеше да се спре...

Всичко това трая миг-два. Медара разбра, че загива, събра всичките си сили — а як беше, можа да се превърти и да залови въжето с другата си ръка. И сега го влачеше жребецът, но и той опъваше въжето, колкото можеше. Той извади ножа с едната си ръка, преряза въжето, но в туй време

се блъсна в корена на една трънка и нещо раздра врата му, като че го закла...

* * *

Чичо Митуш дойде от дама и като видя как Медара гледа към полето и как е замислен, каза му:

— Какво гледаш? Какво си се замислил?

Медара се усмихна и поклати глава.

— Мисля си за черния жребец на хаджи Петра. Какви коне имаше едно време, Митуше, какви коне! Този жребец само дето не ме уби, само дето не ме закла — я виж я раната на врата ми. Ама и той не пати добро: едно лято, като вкарахме хергелята в агъла — налбантите бяха дошли да я коват, — той остана отвън, рече да прескочи плета, натъкна се на един кол и умря...

И макар да беше разказвал тая история многопъти, Медара започна да я разказва пак от самото начало.

ПРИ СВОИТЕ СИ

След като се навечеряха, чичо Митуш, Аго и Марин си легнаха на завет, между две кладни. Цял ден те бяха работили около вършачката сред шум, сред прах, сред жегата. И да искаха, не можеха да си кажат дума. Лицето им, косата им, самите им клепащи бяха покрити със ситен, черен прах. Приличаха на арапи, очите им гледаха страшно, заобиколени с червени възпалени клепащи, устата си не смеяха да отворят. Сега такава тишина ги заобикаляше, тъй чисто и прохладно беше, че ако и уморени, не бързаха да спят — драго им беше да си отдъхнат, да си приказват, да се чуват един други.

— Момчета, завивайте се добре, че тази нощ ще има роса, студено ще е — говореше чичо Митуш. — Познавам по заездите аз: я как са много, я как трепкат...

— Една звезда падна — каза Марин. — Умря някой.

Малко по-нагоре сламата зашумоля, чу се дебелият, гърлест смях на Аго.

— Умрял... знаеш ти... Бабини деветини... Бабини деветини — повтаряше Аго и се смееше.

— Не се смей, Аго — скара му се чичо Митуш. — Какъв си ти такъв. Мълчи. Не зная, момчета, умрял ли е някой — продължи чичо Митуш, — ама звездите си падат, падат. В сръбската война падаха като дъжд — малко ли народ загина. И да ви кажа ли, като гледам тъй заездите, таквиз едни мисли ми идат на ума. Денем човек работа, не мисли, очите му друго гледат, а вечер... Ето сега: колко звезд и! Кой ги е турнал там? Какво има там? Що са?

— Учените казват, че и на заездите имало хора — рече Марин.

Аго пак се завъртя и зашумоля в сламата.

— Дяволи знаят учените — каза той ядосано.

— Та ви казвам, вечер таквиз мисли идат на човека — започна пак чичо Митуш. — Питам се: де ще идем и ний? Какво ще стане с нас? Защо камъка си седи хиляди години, а човека си отива толкоз скоро? Защо? Питаш, гледаш нагоре... И нещо като че те вижда оттам, а нищо не ти казва. Мълчи. И се чудиш, чудиш.

И тримата замълчаха. След малко чичо Митуш пак заговори:

— Аз за туй искам да си поотида на село. Живи там няма вече, ама имам умрели. А да ги поменеш и да им запалиш по една свещ — и то стига.

Ще ида, не мога. В горния понеделник тръгвам.

— А? Какво казваш? — проговори сънливо Марин и пак заспа. Аго също тъй хъркаше. Чичо Митуш се позави и загледа пак звездите.

От някое време насам с това заминаване на чичо Митуш за родното му село се шегуваха най-много в чифлика. Той все тръгваше и все отлагаше. Васил и не вярваше, че чичо Митуш ще замине: той тъй беше го запомнил в чифлика, навярно тъй щеше да си остане докрай.

Чичо Митуш беше дошел в чифлика, може да се каже, млад. За него тогаз се знаеше, че едно след друго му се поминали две деца, умряла и жена му. Чичо Митуш излизаше често от стаята на дама с мътни, зачервени очи, като че беше пиян или като че беше плакал. Някои казваха, че спрямо своите си, спрямо децата си, чичо Митуш имал някакъв грях и затова тайно се напивал с ракия. Но господарите не искат да знаят какво имат на душата си слугите им, а гледат работата им. Наскоро чичо Митуш се успокои, стана благ, тих, какъвто бе сега, работеше добре, а това стигаше.

Като дойде понеделникът, за който беше говорил, чичо Митуш пак не замина.

— Виж колко малко кладни останаха — каза му Васил. — Ще свършим скоро, можем да минем и без тебе. Иди си.

Сега чичо Митуш намери нова причина: ако тръгне, трябва да тръгне с нови дрехи. Той повика Петра Джумалията от Сърнено, който беше майстор на селски дрехи. Петър се настани в стаята на дама и започна да шие нови дрехи на чича Митуша.

И може би не зарад дрехите, а защото пак успя да отложи заминаването си, чичо Митуш се развесели. Денем работеше като млад около вършачката и от всички беше най-черен от праха. Вечер — с Марина и Аго — си лягаха между двете кладни, гледаха заездите и си приказваха.

Веднаж близо до тях захрупа добитък: един вол беше дошел и скубеше клас от кладните. Аго стана и го подгони, като викаше високо. Чуха се и два-три удара.

— Що биеш добитък? — каза чичо Митуш на Аго, когато се върна. — Да удариш добитък, все едно е да удариш дете. То не знае, не разбира, ти го поучи. Защо ще го биеш? И то душа носи. Ако добитъците знаяха да говорят, те щяха да бъдат като нас. И по-добри дори. Как мислиш ти, те всичко разбират, само език нямат. И то е тежкото: удариш го — мълчи, боли го нещо — мълчи, налегнат го да го колят — мълчи. То тяхната мъка край няма...

— А защо яде от кладните, да върви да пасе — обади се още сърдит Аго.

— Ех и ти, Аго... Голяма работа... учи седа сайдисваш добитъка, ти казвам.

Чичо Митуш замълча. В тъмносиньото дълбоко небе, между двете кладни, бързо-бързо трептяха звездите.

— По тези места, дето съм роден — заговори чичо Митуш, — на воловете казват ангели. Млада булка кабил не е да мине път на някой вол: ще го изчака да мине, че тогаз ще мине тя. А кога се случи да падне вол и да го заколят, не ядат месото му.

— Я го дай на мене — каза Аго, — да направя наденици, че да видиш...

— Ех, Аго, ех, Аго... Те ти са като братя, разбери. Като нас работят, като нас ще умрат. Туй е то...

Петър Джумалията свърши новите дрехи на чича Митуша, но той пак не замина: не било добро времето, като се оправи времето, тогаз. И наистина, заваляло беше дъжд и не можеше да се вършее. Пак се оживи чичо Митуш, току нареждаше какво да правят, когато не ще бъде тука, как да гледат добитъка.

Веднаж, докато траеше дъждът, чичо Митуш и Аго седяха на сундурмата пред дама. Откъм господарската къща се показва Васил, начумерен, кисел — той винаги беше такъв, когато времето беше лошо и не можеше да се работи.

Пред дама, на поляната, имаше един голям продълговат, тежък камък. Той беше останал от една стълба, която бяха поправяли, и от месеци се валяше там.

— Защо не приберете тоз камък? — каза Васил. — Колко пъти съм казал. Все тук ли ще го гледам?

За да се дигне камъка, трябваша най-малкото четирима души, но чичо Митуш не понесе думите на Василя и само с Аго, като се напъваха и пъшкаха, доवлякоха камъка до край стената. Дори подложиха под него от едната и от другата страна по един по-малък камък и направиха нещо като пейка. На тая пейка, на камъка, седна чичо Митуш, когато свършиха, да си почине.

Още на другия ден чичо Митуш се почувствува недобре, на третия — стана още по-зле и легна. Някои казаха, че чичо Митуш настинал, когато, изпотен и морен, седнал да си почине на студения камък. Може би затуй Галунка, изплашена, неспокойна, се грижеше още повече за чича Митуша. Но тя беше с добро сърце и би се погрижила и без туй за него. Тя го тури да легне, зави го, запали му огън. Приглеждаше го, донасяше му нещо да хапне:

— Що си правиш труд — говореше чичо Митуш. — Не трябва, ще ми мине. И кой казва, че съм настинал на камъка? Камък лятно време е топъл. Не е от камъка то, ами тъй щяло да стане. Нищо няма, ще ми мине.

Дори, както по-рано, чичо Митуш определи деня, когато, след като оздравее, ще тръгне за село.

Дъждът все валеше. Стана толкоз хладно и мокро, че прибраха воловете в дама. Тъкмо ги навързаха и Аго, разгорещен от работа, още викаше, ето че съвсем неочаквано откъм одаята на дама се показва чичо Митуш. Клатушката се като пиан, беше по-сърнал, с помъртвяло синкаво лице, очите му хлътнали, погледът крив. Леко-леко, едвам чуто, попышкваше.

Без да каже нещо на Аго, като насън, той отиде при първия вол, с разтреперена ръка попипа въжето, като да проверяваше дали е добре вързан, после го помилва по челото, по очите.

— Балан, Балан — говореше. — Ти ли си, Балан? Яж си... яж си...

А като милваше Комура:

— Комур, хубавецо... Ти ли си, хубавецо...

Аго едно след друго прекарваше длан над носа си, учуден, Марин гледаше с насълзени очи и мълчеше.

Като изреди два-три вола, чичо Митуш се спря — умори се и се разтрепера, повече не можеше. И простря ръка към всички останали волове и ги загледа. Избелелите му устни нещо шепнеха. Той се обърна изведнъж към Аго и Марина и със същите разширени, замислени за нещо важно очи каза:

Отадям си, момчета, отадям си!

Галунка беше влязла и учудено, плахо гледаше чича Митуша.

— Боже господи! — каза тя. — Чичо Митуше, какво правиш? Защо си станал? Бива ли да излизаш, болен човек...

Тя го взе под мишницата и го поведе към стаята му.

— Отадям си! Отадям си! — чуваше се отслабналият глас на чича Митуша.

След три деня чичо Митуш се помина. Случи се тъй — и за туй много се говореше в чифлика, — че той умря в същия тоя ден, който си беше определил за тръгване за село. Облякоха го в новите дрехи, които беше му ушил Петър Джумалията, наредиха го, Галунка плака. И тъй като в чифлика нямаше гробища, трябваше да го занесат в Сърнено.

Туриха ковчега в една кола с канати. Впрегнаха Балана и Чивгата, най-едрите, най-хубавите волове, и двата бели, с големи рога. Вързаха им бели кърпи. И с черни мъдри очи, спокойно загледани, с понагърчена кожа

на шиите си, под гушата, те пристъпваха бавно, с достойнство. От едната им страна вървеше Аго, от другата — Марин. Нямаше нужда да ги карат: те сякаш сами знаеха какво правят и къде отиват.

В друга кола, впрегната с големи сиви коне, идеха Васил и Галунка, Василена и Велико. Поразкъсаха се облаците, светна слънце, откри се широкото поле. Бавно вървяха двете кола. Галунка плачеше.

ДИВАЧКА

Един бял гъсок — бял отдолу, от човката чак до опашката, но с леки пепеляви петна по гърба и по крилата — стои под салкъма, близо до каменното корито, в което наливат вода за кокошките и от което сега е протекла малка вадичка. Гъсокът си стои все тук и дреме на един крак, прегънал назад дългата си шия като въже, червената му човка скрита между перата на гърба му. Понякога той присяда на земята и като извие шия напред като лебед, поздравя сега човката си в издутата перушина на гърдите си и пак дреме. Синкава ципа, като сянка, минава над очите му и ги затваря.

Слънцето е вече височко и припича. Това е първа пролетна горещина — навред е зелено, навред цвят, а въздухът е спарен, тежък, слънцето гори. Само под салкъма, пред господарската къща, гдето лежи гъсокът, се извива кръг от черна сянка и е малко хладничко. Извън тоя кръг е жегата. Някои кокошки се къпят в праха, някои — между тях и един пъстър, белогривест петел — стоят на сянка край дувара. Повечето кокошки ходят из двора, из градината, а някои са излезли и вън, в полето. Както тичат да ловят скакалци, между тревата се чернеят само опашките им.

Някаква сянка се плъзва по земята. „Кър! Кър!“ — вика петелът замислено, небрежно и поглежда с едно око към небето. Той е спокоен, но кокошките, които се къпят в праха, скачат на крака, ония от полето се спасяват с луд бяг, като крещат уплашено и си помагат в бягането и с крилата. Но тревогата изведнаж спира: голямата птица, която лети над чифлика, не е орел, а щъркел. Ето го, присвил крилата си надолу и отпуснал дългите си крака като котва, той се спуща на гнездото си на саплька. И изтраква оттам като клепало. Гъсокът, който повече от любопитство наблюдава с едно око нагоре, отново застава на един крак и задрямва.

По едно време излиза Галунка от къщи с едно решето в ръце. Тя още не сварва да извика: „Кът! кът! кът кът!“ — и от всички страни, със същия луд бяг, с крясък и с отпуснати крила, за да тичат по-бързо, също както бяха правили преди малко, когато мислеха, че има орел — кокошките идат към нея. Около Галунка се събира голям гъст и пъстър куп, сред който тя, като гребе от решето, хвърля шепа след шепа просо, което светва във въздуха на златни струи. Някоя кокошка подскача и изкрещява, клъвната от друга. Други се сбиват, настръхнали, с разрошени шии. С една дълга

пръчка Галунка турга ред сред тоя гладен и немирнен народ — по-чуква лошите, които се клъват, почуква и много лакомите, за да идат по-назад, та да могат и по-слабите и по-малките да си клъвнат и те нещичко.

Но ето че Галунка сякаш забравя кокошките. Тя и без това е свършила вече просото, но си държи едната ръка в решето и усмихната, зарадвана, гледа настрана: гледа една сива патица, сива като яребица, също като яребица поръсена с тъмночервени капки по гърдите, с тънък бял пръстен около шията. Около нея, като живи, пъргави буболечки, ходят из тревата малки патета, черни, с жълти петна като очи, с широки човчици като лопатки.

Сивата патица е любимката на Галунка. Патиците, както се знае, рядко люпят и с яйцата им насаждат кокошки, но сивата патица беше измътила сама — още една причина, за да я обича Галунка. Никой не беше я видял кога ходи, кога несе в гнездото си — там, в най-забутаното място на градината, край дуvara, сред гъста и висока коприва. Тъдява бос човек не можеше да пристъпи, защото все там хвърляха остри ръждясали тенекии и късове от стъкла, пък и всеки се страхуваше, че има там змии. И его оттук, от тоя буренак, сивата патица изведе един ден челядта си.

Галунка остави кокошките, хвърли пръчката. От решето тя извади един череп от счупена паница, в който имаше забъркани трици, взе от тях и хвърли на сивата патица. Като същи бръмбарчета, бързи, лакомни, патетата се нахвърляха на триците, като идеха чак до ръцете на Галунка, а майка им, патицата, стоеше настрана. И искаше да избяга, и не можеше да ги остави. Меко, пресипнало пограваше.

— Ела де, страхливке, какво бягаш такваз — говореше и Галунка. — Ух, каква си дивачка... Луда...

С подигната глава, изгладена, спретната, патицата като че щеше да хвъркне — толкоз много приличаше на дива. Неопитомена беше, недоверчива, хубавица беше и все пак имаше майчинско сърце.

„Колко жени, докато са момичета, само защото са по-весели, по-палави — мислеше си Галунка и имаше пред вид и себе си, — смятат ги за некадърни да свъртят дом и къща, а те отпосле стават най-добри къщовници и най-добри майки.“

Такава беше и сивата патица и затуй Галунка си я обичаше. Като и се нагледа, като изтърси на тревата всички трици, все тъй усмихната, със запретнати обли ръце, хубава, Галунка се обърна да си влезе в къщи. Сега тя забеляза, че на мястото, гдето беше хранила кокошките, нямаше нищо — нито просо, нито кокошки. Всички бяха се пръснали пак из двора, из градината, из полето. Само гъсокът си седеше под салкъма, близо до

коритото, и гледаше към избата. Тоя внимателен поглед, тия остри червени зеници, които чакат нещо, напомниха на Галунка, че има още една работа. Тя остави решето на стълбата и влезе в избата. Гъсокът стана и подигна глава.

От тъмния отвор на избата, като от много далеч, се чу вик на гъска. На тоя вик гъсокът отговори с друг, пронизителен вик, издигна единия си крак, поддържа го и го спусна пак на земята. Една гъска, също тъй бяла с пепеляви петна, излезе от избата. Тя беше насадена и мътеше там. Още по един вик от едната и другата страна, след туй гъсокът и гъската се срещат и радостно си забъбрюват нещо.

След туй, като се поклащат, близо един до друг, те тръгват из двора. Галунка им изнасяше мамулени зърна, ядяха двамата. По-право, ядеше само гъската, а той, доволен, я гледаше. После пак тръгнаха из двора, като все си бърбореха нещо.

Така те се разхождаха наедно, докато гъската си починеше. Галунка дохождаше и я затваряше в избата. Отвътре, неясно, като от много далече, се чуваше вик, на него отговаряше гъсокът. След туй, някак глупаво учуден, като втрещен, той гледаше затворената врата на избата. Опитваше се да походи из двора, поклащаше се като пиян и тук-таме, лениво и без желание, откъсваше си по някой стрък трева. На едно място той спира невеселата си разходка, обръща се и се ослушва: като че го вика някой. Той се връща, отпуска се на тревата под салкъма и гледа към вратата на избата.

Тук той прекарва до вечерта, на същото място е и на другия ден. Опитва всички начини на дрямка: на един крак, приседнал на земята, с обърната назад глава или с глава към гърдите. Тъй той дочаква часа, когато Галунка ще нахрани пак кокошките, ще се порадва на дивачката и след туй ще пусне гъската. И пак ще се поразходят с нея и ще си бърбят. Но ето, случи се тъй, че два дни поред Галунка не пусна гъската. Но усмихната, весела, слизаше пак бързо-бързо в избата и все поглеждаше гъсока. А той все тъй учудено и втрещено гледаше към вратата на избата. Чуваше някакви нови, някакви странни звукове. Не лягаше вече, а с подигната глава гледаше и слушаше.

На третия ден Галунка, все тъй усмихната, отвори вратата, чу се отвътре, задавен и далечен, викът на гъската — отговори и, както винаги, и гъсокът. Но тоя път викът му беше висок, тържествен. Пред Галунка, през прага, с гъската заедно, наизскачаха десетина патета, жълти, пухкави. Гъсокът не тръгна към тях, остана на мястото си. Загледа ги с едно око, с друго. После стана нещо неочаквано: гъсокът дигна единия си крак с черна сгърчена ципа, поддържа го като изтръпнал и го пусна. После дигна и

другия. И току заскача, затапа ту с единия си, ту с другия си крак, ту по-бързо, ту по-бавно, като че заигра хоро. И все дигаше глава, и все се кокорчеше някак смешно и важно.

Като свърши танеца си, гъсокът отърча към патетата, простря над тях шията си, същото направи и гъската, и малките — и всички наедно забъбриха шумно, радостно. Като че тая среща я бяха чакали отдавна от едната и от другата страна и имаха много нещо да си кажат.

Изведнаж гъсокът остави патетата, спусна се върху Аго, който идеше откъм дама, и го задърпа за панталоните.

— Ух, какъв е... хапе... Като куче хапе... Хайде! Марш! — викаше Аго и махаше с ръце, за да пропъди гъсока.

Патетата, с гъската посред, тръгнаха към вратника. Гъсокът се спусна и засъска подир едно куче. После на пътя му се изпречи белогривестият петел, гъсокът пропъди и него. През вратника семейството излезе вън на поляната. Тревата беше чиста, топла, огряна от слънцето. За пръв път патетата се учеха да пасат: някое залавяше стрък трева, теглеше с всички сили, тревницата се скъсваше и патето се търкулваше на земята. После започваше изново. Същото правеха и другите. С подигната глава, като войник, с дързък и зъл огън в червените си зеници, гъсокът се оглеждаше на всички страни, готов да посрещне всяка опасност.

Галунка не се погрижи вече за гъските. Тя беше вече при сивата патица и, както винаги, гледаше я усмихната и и се радваше.

— Ела, дивачке... Ела, хубавице — говореше и тя.

И докато патенцата и, повечето черни, с малки жълти петна, с широки човчици като лопатки, се трупаха като чевръсти буболечки около триците, сивата патица стоеше все настрана.

— Дива си, дива... — говореше и Галунка.

Тя наистина беше дива. Но беше хубава, с пригладени пера, напета, червена по гърдите, като яребица. И добра майка беше — сама, без ничия помощ, беше извела челядта си из гъстия страшен буренак, гдето имаше нахвърляни зелени стъкла и се въдеха змии.

ЛОВ С ХРЪТКИ

Като навлязоха навътре в полето, ловците оставиха пътя, излязоха всички напред в една редица, на пет-шест крачки един от друг, и тръгнаха направо. До Василя ездеше Мавроди, един от Енчевите братя, ловците от Сърнено. Той държеше на въже две бели хрътки, които препускаха отстрани на коня му. По към края беше Марин слугата, а до него — един татарин, приятел на Мавроди, който също водеше две хрътки. Едната беше черна, на бели петна.

В тоя лов правило беше, че когато някоя от хрътките хванеше заяк, нататък с всички сили препускаха ловците и оня, който пръв стигнеше там и отървеше заяка изпод лапите на хрътката, той го вземаше, заякът беше негов. Ето защо, научени от друг път, щом се наредиха в една редица, конете разбраха, че ще има надпрепускане. Разпалиха се, силеха напред, гледаха се с пламнали очи, чакаха само да им се отпуснат юздите. Снегът като бяла мъгла хвърчеше изпод копитата им.

— Хей, Юсуп, готви се! — провикна се Мавроди. — И добре дръж въжето, пущай отведнаж!

Да се пуща отведнаж значеше да се пусне само единият край на въжето, което държеше ловецът. Тогава то се изхлузваше леко из халката от герданя на хрътката и тя, още от първия миг, можеше да се спусне след заяка.

— Малка работа е — обясняваше Мавроди, — а човек понякога се сбърква...

Но никакъв заяк не излизаше пред ловците. Мъртвило и тишина цареше наоколо. Някъде изпод снега сечернееше, като че покрита с глеч, лъскава замръзнала земя, някъде се виждаше суха трева, стегната между снега. Нямаше жива душа в това голо, замръзнало поле. Не прехвъркваше дори дребно птиче. А по снега имаше дири — на яребици, на зайци, на вълци.

— Хай да се не видеше макар! — викаше Мавроди. — Де са тия зайци? — После, като се обръщаше към страната, гдето беше Юсуп с хрътките си, той му викаше: — Готов бъди, Юсуп! Дръж въжето добре! Пущай отведнаж!

На едно място десетина дропли, които досега не бяха забелязали — те са сивобели, като снега, — размахаха тежко крилата си и хвъркнаха. И пак се възцари предишното мъртвило.

— Хай да се не види макар! — говореше с дебелия си глас Мавроди.
— Къде се дяха тия зайци?

На една малка височина те се спряха. Откриваше се пред тях ново поле, също тъй равно, също тъй голо и мъртво. Трябваше да изменят посоката: примамваше ги едно място, гдето се тъмнееха гъсти гнезда от бурен. На такова място все трябва да има някой заяк. Обърнаха конете нататък, но Васил все още стои и гледа към противоположната страна: далеч, из снега, между черните буци пръст, нещо ходи, движи се някаква живина. Ловците се спряха.

— Вълк е! — каза Васил на Мавроди.

— Куче е!

— Не, вълк е. Виж му опашката. Ето, легна. Марине — каза Васил, — я иди да видиш какво е. Ний ще те почакаме.

Марин препусна нататък. Ловците видяха как той приближи животното, но то не стана. Марин го заобиколи отдалеч-отдалеч и пусна коня назад. Той махаше с ръка и викаше. Отначало нищо не се разбираше, но после ясно се чу: „Вълк! Вълк!“

В същото това време вълкът — нямаше никакво съмнение, че това наистина беше вълк — стана и без да покаже голям страх, без да бърза много, в лек тръс, започна да бяга. Ловците завикаха всички отведнаж, обърнаха конете и препуснаха нататък. Не трябваше да пуцат хрътките, но в бързината и в залисията си ги пуснаха и за един миг четирите хрътки, като четири живи кълба, се хлъзнаха по снега, стигнаха вълка и в куп се завъртяха около него. Когато ловците наближиха, видяха как вълкът — беше голям стар вълк с възтъмна козина — притракна с челюстите си, изръмжа, като показва зъбите си и червените си венци, отвори си път и мина през кръга на хрътките. Една от тях — черната с бели петна — се превъртя на земята и заквича.

— Юсуп! Дръж хрътките! Дръж хрътките! — завика Мавроди. — Василе, не го оставяй, ще го гоним!

— Ще го гоним! — отвърна Васил и профуча на коня си напред.

С голяма мъка, като дойде на помощ и Марин, можаха да приберат хрътките. Вързаха ги и ги оставиха на татарина, а Мавроди и Марин обърнаха конете към вълка и застигнаха Василя. Все със същия, не особено бърз бяг, вълкът пресичаше в права посока полето и един само той се чернееше сред белината на снега. Започна се вече истинското преследване, както се прави по тоя край: от едната страна на вълка, на двеста-триста крачки назад, препускаше Васил, а от другата, на същата далечина — Мавроди. Марин застана в средата. Дебелата шия на вълка не му

позволяваше да се обърне, затуй на всеки стотина крачки той се позавърташе, правеше един полукръг, спираше се и гледаше назад, към страната на Василя. След други сто крачки той правеше нов полукръг и поглеждаше към другата страна, към Мавроди. Тия завъртвания и спирания, както и тревогата, която се събуждаше у него, като виждаше упоритото постоянство на ловците, най-много уморяваха вълка. Все по-често и по-често той се завъртваше и гледаше назад, бегът му ставаше неравен, неспокоен, губеше сили. А ловците държаха едно: не го изпускаха от очи и спокойно, без да се блъскат, по най-правата посока, препускаха след него.

Отдавна бяха излезли от мерата на чифлика. Преминали бяха, без да срещнат човек, и мерата на Сърнено и навлизаха в мерата на второ село. Сега зайци изскачаха почти на всяка крачка. Отначало правеха един-два редки скока, по-бавно и с щръкнали нагоре уши, после туряха ушите си на гърба и бягаха колкото могат. На Мавроди му се искаше поне да извика, но очите му бяха във вълка.

Едно село, замрежено с мъгла от синкав дим, се показва от едната им страна. Вън по поляните, пръснали купчини сено по снега, овчарите хранеха овцете си. Като видяха навътре в полето вълка, преследван от ловци, завикаха, кучетата залаяха. Но всичко се свърши само с това, никой не се притече ни с дърво, ни с пушка. Дори един селянин, който знай защо, се обърна и тичешката отиде към селото.

Вълкът беше изплезил дълъг език, но още се държеше, завъртваше се и поглеждаше назад. После пак бягаше. А приближаваше вече да се мръкне. Въздухът потъмняваше, ставаше по-студено. Към юг, под надвисналото тъмно небе, хвърчаха диви гъски и остро и плачливо грачиха. Ловците виждаха, че се мръква, но не мислеха да оставят вълка.

Сега и Васил, и Мавроди забелязаха, че Марин стана непредпазлив, дързък, често приближаваше вълка. Веднаж дори вълкът направи няколко скока и изтрака със зъбите си срещу него. Марин махаше с една сопа, намерена кой знай где.

— Марине, пази се! Марине, стой настрана! — викаха му ту Васил, ту Мавроди.

Познаваха добре местата — бяха в мерата на трето село. Слизаха към дола, гдето беше изворът, на който лятно време жените от цялата околност идеха да перат. Не твърде широката вада беше замръзнала, вълкът я премина бавно, без да бърза, лизна леда с езика си и се спря на другия бряг. Миг-два той стоя тъй, с провиснат език, задъхан, изгубил сили. Вече не се обръщаше и не поглеждаше идат ли ловците. Като че беше изгубил

надежда да се спаси и му беше все едно какво ще стане. После пак тръгна.

По-буйно, с по-силни викове, ловците навалиха надолу след него. Конете им скоро затракаха по леда на замръзналата вада. Но ето че пред тях, на другата страна, се изпречи висок стръмен склон. И не само беше стръмен, а неравен, изкопан от големи ями, от които вадеха камъни, сега пълни със сняг.

Ловците се спряха, загледаха се ту наляво, ту надясно за път. Вълкът беше нагазил в прясната на една яма — метне се, метне, отпусне се и остане тъй, отмалял, капнал от умора. Пак се метне, пак спре.

Васил и Мавроди скочиха от конете. По-леко и по-бързо от тях скочи Марин и хукна нагоре.

— Къде? Тук стой! Марине, тук стой! — извика му Васил.

— Вълка падна! Вълка падна! — повтаряше Марин, разтреперан, стиснал сопата.

— Стой тук! Дръж конете!

— Какво ще държа конете?...Вълка падна...

— Конете дръж, ти казвам! — изкряска му Васил.

Настръхнал, с потъмняло лице, Марин прехапа езика си, за да не каже нещо лошо, и хвана поводите на трите коня. Васил и Мавроди туриха ръка на кръста си и потърсиха револверите си.

Изведнаж зад тях се чу тропот. Като вихрушка, настрана от тях мина на голям кон някакъв селянин. Той беше се прилепил до гривата на коня, държеше напреки къса бяла тояга, крайт на едно въже се влачеше след него по снега. Селянинът спря, след като направи няколко крачки въз баиря, остави коня и се затича към ямата, гдето беше вълкът. Ловците го гледаха като изумени: видяха как се катери нагоре, как се изгуби на едно място, после пак се показва и се зачерня над снега. Пред него вълкът се раздвижи, метна со веднаж-дваж и спря. Селянинът като че падна и се захлюпи с лицето си към земята, към вълка. В здрача, който беше паднал, ловците вече не виждаха кое е вълк, кое е човек: виждаха едно голямо черно кълбо, което се валяше из снега.

Васил и Мавроди, с големи черногорски револвери в ръце, тичаха нагоре. Из ямата пред тях се изправи селянинът, издигна нещо голямо и като чувал го тръсна пред тях: беше вълкът. Овързан, омотан гъсто и стегнат с въже, в устата му, за да не може да хапе — тояга, и тя също тъй овързана с въжето. И краката му бяха вързани. Само дебелата му опашка беше се простряла върху снега и очите му светеха като стъкла.

Изненадани, учудени, Васил и Мавроди гледаха ту вълка, ту селянина.

— Бе ти... какво направи? — каза Мавроди. — Как можа? Как го улови?

— Няма да го уловя. Ще го гледам ли?

Той беше нисък, широкоплещест, с дебели бърни, с голяма глава. Прекара, както правят селяните, кога са уморени, пръст по челото си и изтърси потта си. После се усмихна и погледна вълка.

— Откъде доде ти? Кой си? Какъв си? — питаше го Мавроди.

— От Мусубей съм. Нали вий преди малко минахте край наше село. Аз като видях вълка, отърчах до дома и яхнах коня. Че какво... Додох да помагам...

Сега чак Мавроди и Васил си спомниха за оня селянин, който, като ги видя, обърна се и тичешката отиде към селото.

— Добре ни помогна ти — каза Мавроди, като се подсмиваше лукаво. — Ти да не си от Коджамихалевите?

Селянинът кимна с глава.

— Е сега?

— Сега — каза селянинът, все тъй усмихнат — ще си вземете вълка. Ваш да е... А вий ще ми додете таз вечер на гости. Къде ще ходите вече, мръкна се. Ей го селото де е, зад баиря. Близо е.

* * *

След малко, на една шейна, която случайно мина из пътя, натовариха вълка и тръгнаха към селото. Селянинът също се качи на шейната, като държеше коня си за повода. Ловците ездеха малко по-назад.

— Голям вълк, ей — говореше Мавроди; — Марине, ти казваше, че като си минал край него, не станал. Какво ще стане, то голямо нещо...

Марин, начумерен, сърдит, мълчеше.

— Ний гонихме вълка, а друг го хвана — каза Васил.

— Какво ще се чудим, че човека хвана вълка? — каза Мавроди. — Аз ги познавам тях, Коджамихалевите, родът им е такъв. Познавам дядо му на тоя момък, дядо Филчо. Той много не му придиряше, пиеше вода направо от олука. Останало малко вода от добитъка — наведе се и се напие. А доде иде на нивата, изядаше половин самун — уж си поотчупва все по малко. Та тоя дядо Филчо и той беше хванал един вълк, ама не тъй, а както го гонел с коня, навежда се, хваща го за ей тук, отзад за шията, и го издига; вълкът скача, бърхти се. А той с лявата ръка откача въжето от седлото и го омотава,

омотава. И го хвърля на земята, както го хвърли и тоя юнак пред нас. Яки хора! — завърши Мавроди със завист в гласа си. — Вълкоборци!... Мечкадари!

Стъмни се. Шейната пред тях се тъмнееше сред белината на снега. Стана студено. Под копитата на конете снегът скърцаше.

ВИЕЛИЦА

Шейната се бухна в една пряспа и затыпа. Аго слезе, поутъпка снега наоколо, поведе конете и ги изкара на чисто място. След туй пак се качи. Захария се чудеше отгдето Аго взема тия сили: слизал беше вече толкоз пъти, отиваше напред да гледа за път, поправяше нещо на хамутите, тикаше шейната, когато затынеше. Лицето му беше се зачернило, очите му сълзяха, едното му ухо и едната му буза бяха покрити с лед, който той не махаше.

Те бяха изгубили пътя и от два часа се скитаха напосоки из полето. Каква виелица! Понякога вятърът ще спре, като да поеме дъх. Вижда се как вали, как бързо-бързо подхвърга снегът, като че от небето се спуща гъста бяла мрежа. И отведнъж пак завие вятърът, граби снега, развява го, върти го, не може да се види на две крачки. По очите и по гривите на конете е натрупан сняг, парата от дъха им замръзва във въздуха. Гласът на звънчетата замира още при шейната, студът пронизва чак до костите. На Захария, сгушен отзад в шейната, идат вече страшни мисли — за измръзване, за вълци...

Всичко това щеше да се избегне, ако бяха си вървели право по пътя и бяха минали през Сърнено. Захария беше ходил в общината, в Пчеларово, и когато дойдоха до Сърнено, той каза на Аго да отбие и заобиколи. Захария не искаше да мине през Сърнено, защото там живееше Велико железаринът, къщата му беше край самия път. А Захария беше скаран с него и се боеше да го срещне. Сега той разбра, че е направил грешка, но беше вече късно.

„Какво щеше да ми направи Велико — мислеше си той. — В таквоя време няма да седне на пътя да ме чака.“

Шейната пак се блъсна в една пряспа, Аго пак слезе. Изведнаж, сред вятъра, лавна наблизко куче. Една къща се показва, наполовина затрупана от снега, по-нататък друга, трета. Комините димяха.

— Село, Аго, село! — извика Захария. — Е, слава богу... Слава богу...

Где бяха — не знаеха. Такова място и такова село като че не бяха виждали през живота си. Всичко им се стори като че излязло от земята, сега създадено, ново, необикновено. Влязоха с шейната в двора на първата къща. Захария скочи и, както си беше с шубата, широк, с дълги поли, натрупан със сняг, измръзнал, отиде до вратата и почука. Никой не се обади, кучето се спущаше отгоре му и лаеше. Захария почука пак: вратата

се отвори — показа се Велико железаринът.

Такава голяма беше изненадата му, тъй се зачуди, пък се и уплаши, че в първия миг Захария се дръпна назад и направи движение, като че искаше да избяга. Велико схвана това и се усмихна.

— Влез, бай Захария, влез — каза той любезно. — Е, няма нищо де... Най-после, каквото било, било. Сега ти си ми гостенин... Влез, влез да се стоплиш...

Захария влезе. Стъпяше като на тръни, стесняваше се. В хаета той почака, докато Велико викаше от вратата на Аго где да тегли шейната и как да настане конете в обора, след туй, все тъй усмихнат, мина пред Захария и отвори втората врата. Влязоха в собата — хубави светли черги, приятна топлина, бяло кюмбе, бели стени. Една млада хубава жена, висока, стройна — беше Василена, — стана, прибра набързо каквото беше работила и без да погледне Захария, мина настрана. После тя пак дойде, подаде възглавница на Захария и каза:

— Заповядайте! Седнете! — но и сега не го погледна.

Захария се стесняваше, оглеждаше се наоколо. Не слушаше какво му говори Велико. Сам той кое-как разправи как беше ходил по бърза работа в Пчеларово, как бяха изгубили пътя и как се бяха скитали из виелищата. Но че бяха се отбили оттук, от Сърнено, и след като бяха направили, без да усетят, един голям кръг, се озоваха пак в Сърнено — това, разбира се, Захария не каза. Добре, че дойде и Аго. Насреща му се засмя Василена, заговори му Велико. Пък и Аго беше весел.

— Ша ни изедат вълците — говореше той дебело, — обикаляме, обикаляме... Въртим се се на едно място като... въртоглави! — изпусна се Аго и се засмя високо и гърлесто.

— Е, Аго, нека тъй да се случи, че да ни додеш. Откога не съм те виждала бре. Не ни дохождаш на гости.

Василена се радваше на Аго, като на брат. Аго все повече се отпущаше и във веселието си вече се глезеше. Василена си беше същата. Но лицето и беше избистрено, чисто, черните и очи гледаха спокойно. И тя гледаше всички, но не и Захария. Като че не го виждаше, като че за нея не съществуваше.

А Захария се разприказва чак когато сложиха софрата, за да ги гостят — беше станало обяд. На два-три пъти Захария изказа съжалението си, че не се е сетил да вземе една дамаджана с вино. Той искаше да прати Аго до кръчмата, но Велико не се съгласи. Но затуй пък той взе хармониката, засвири, запя. Той имаше хубав глас, пееше, като махаше глава и размяташе къдравата си коса, после се навеждаше над хармониката, даваше

ухо и слушаше. Захария се покуражи, поглеждаше Василена. А тя гледаше пред себе си, очите и бяха спуснати надолу.

— Стига толкоз! — каза Велико, като затвори хармониката. — Зимният ден е къс, сега ще се мръкне. Време е да си ходите.

Не беше обичай да се подканят гостите да си ходят, но Велико го каза. Захария стана и взе да облича шубата си, Аго отиде да впряга конете. След малко отвън, като някакви птичета, се обадиха звънчетата — шейната беше готова.

— Сбогом! — каза Захария, като се пообърна около си.

— Сбогом! — сдържано се обади Василена. Велико излезе със Захария вън. Но ето че сега се случи нещо друго. Шейната наистина беше готова, но Аго, вместо да е на нея и да държи конете, беше, седнал до вратата на обора, подпрял беше глава на ръката си и стоеше там, навъсен, сърдит.

— Хайде, Аго, да вървим! — каза Захария.

Аго се намръщи повече и не каза нищо.

— Аго, ставай, че се мръкна! — подкани го и Велико. — Хайде, качвай се...

— Няма да се кача — заговори дебело Аго, като се мръщеше. — Аз тук ще седя. Дето ще слугувам на други, на вас ще слугувам, бай Велико. В чифлика няма да ида... Не ща... няма да ида...

Захария кипна, тръгна към Аго, пообърна се дори да вземе камшика. Но той видя, че Василена беше се спряла отвътре вратата и като че слушаше. Отведнаж Захария разбра защо Аго искаше да остане и каза:

— Добре, Аго, добре. Остани, като искаш...

Захария се качи на шейната и взе юздите. Конете бяха си поотпочинали и леко грабнаха шейната. Звънчетата запяха, забъбраха, засмяха се. По мекия сняг, чист и бял като опадал цвят, не се чуваше тропот, конете само се мяха в галоп, звънците, навързани на тежки плетеници отстри, звъняха. Шейната изведнаж се изгуби в бялата мъгла на виелицата.

Аго беше доволен, той заработи веднага, като че при Велика беше от години. Подрина на добитъка — Велико имаше два коня и няколко крави, — премете, изхвърли боклука. И все си свиркаше с уста и мъкнеше кош след кош слама. А когато Василена погледна от вратата на обора и му каза нещо, Аго взе да се смее, гърлесто и високо.

Надвечер облаците се поразкъсаха, но още валеше. И ето откъм полето се зачуха звънци, най-напред слабо, после все по-ясно и по-ясно. Показаха се високите сиви коне на Захария, мяха се в галоп, обгърнати от

снега. Шейната изви и влезе в двора.

Сега Захария беше съвсем друг, весел, засмян.

— Какво, да не миелите, че съм си ходил в чифлика? — говореше той. — Няма го майстора. В Пчеларово ходих аз, върнах се пак там, за да взема ей туй е! — Захария показа едно шише коняк. — Не мога да си ида аз, догде не почерпя приятеля си, който ме е приел и нагостил. Велико, аз те обичам... Заповядай! Пийни!

Велико не отказа и пое шишето. И от жал повече за конете, той покани Захария вътре, а на Аго извика да гледа шейната.

— Аз няма да стоя много-каза Захария. — Искам да ми направите едно кафе, едно горчиво кафе, че малко ми е такова... — Като седна на възглавницата, подадена му от Василена, той продължи: — Василена ще направи едно кафе на предишния си господар... Какво, не е голяма работа... Едно горчиво кафе, че малко ми се върти главата.

В стаята беше топло и приятно. Бели стени, бяло кюмбе, в един ъгъл сух босилек на иконостаса. Висока, стройна, с избеляло понапълняло лице, черноока, Василена минава през стаята, отива в хаетя, после пак се връща. Захария я гледа, усмихва се, натежалата му глава пада на гърдите му. „Колко е хубаво тук! — мисли си той. — Колко е хубава Василена! Защо да излизам? Къде ще ходя? Да мога да остана тук като Аго...“

Той не слуша какво му говори Велико, пресича го не на място и казва:

— Аго е хитрец! Казвам ти, че Аго е хитрец. — повтаря той и се усмихва. — Аго знай какво прави...

Велико го гледа и, току-речи, разбира думите му. Но Захария не го оставя да се разсърди и го накарва дори да посвири с хармониката. Щом Велико засвири Захария се разчувствува, просълзи се:

— Има ли песен за някой човек, който се оженил за жена с пари! — каза той. — И как страда, и как се мъчи като грешен дявол зарад глупостта си, зарад тая пуста зестра! Попей ми таз песен, братче, ако я знаеш. Аз ще послушам. Жална песен ми попей, жална!

Той въздишаше, после вземаше шишето и пиеше. И поглеждаше крадешком изпод вежди Василена, навеждаше глава, очите му се заливаха със светла влага. Усмихнат, блажен в пиянството си, той говореше като на себе си:

— Аго е хитрец. Аго знай какво прави...

Навън се чуха гласове. От вратата Аго извика, че от чифлика е дошел човек. И наистина, закачулен, покрит със сняг, със скреж по мустаците и по тънката си черна брада, влезе Марин.

— Господарю — каза той весело, но с укор, — търсим те под дърво и камък, не можем да те намерим. Аз ходих и в Пчеларово, сега от Пчеларово ида.

— Защо ме търсиш? — каза Захария. — Защо ви съм?

— Господарката ме прати. „Върви, кай, дете е, да го намериш и да си додете наедно.“ Много се кахъри. И глава много я боли. Галунка беше при нея, като тръгнах, Галунка срязва лимон и върза главата и. Чакат ни сега.

— Да вървим! — каза Захария, скочи на крака и взе да облича шубата си. — А, не, не! Не мога да стоя повече — говореше бързо той, макар че никой не го караше да стои. — Севастица ме чака, не мога да стоя, аз трябва да си вървя. Не ме е страх мене от времето. Каквото и да е времето, ще си отида...

Велико излезе да го изпрати. Аго гледаше от вратата и пак каза, че не иска да се върне. Марин се разсърди, искаше насила да го грабне и да го хвърли в шейната, но Захария се намеси.

— Остави Аго — каза той, — Аго ще остане тук.

Марин беше дошел с кон, но беше взел хамут и за него и сега го впрягаше отстрани като логой. Загърнат в шубата си, Захария чакаше.

Трите коня, като три змея, грабнаха шейната. Едвам-едвам Захария кимна с глава. Запяха, забъбраха весело звънчетата, конете се замятаха в галоп. Вятърът беше престанал, снегът все си валеше и сякаш се задържаше във въздуха. Звънците все повече и повече заглъхваха.

НОВ ОГЪН

„Где съм виждала този човек? Где“ — питаше се Галунка, като гледаше и с любопитство, и със страх белобрадия стар турчин — а той наистина беше един особен, чудноват човек, — с когото говореше Марин.

— Марине, какво казва? — попита Галунка. И тъй като Марин, записан в разговора, не и отговори, Галунка пак си помисли: „Где съм виждала този човек? Где?“

Ако се съди по дрехите му, трябва да е или просяк, или сетен сиромас: връхната му дреха беше кръпка до кръпка — разноцветни парцалчета, насъбрани като листи, съшити едно до друго. Обувките му — подпетени, скъсани. Но лицето му пък беше лице на светец — восъчнобледо, замислено, добро. И чиста бяла брада, паднала въз гърдите.

— Кой е този човек, кой?

И ето Галунка отведнаж си спомни: виждала го беше в едно близко турско селце. Като отиваха веднаж в града, минаха оттам. Той се връщаше към джамията — трябваше да е ходжа, носеше зелена чалма и същата дрипава дреха от пъстри кръпки беше на гърба му. Някой, както се вижда, беше му подарил един овчи дроб, той го носеше на пръста си, а след него, като куче, с вирната опашка, като пръчка, вървеше една котка. Още тогаз казаха, че старецът лесно се сдружавал с животните: птичките от гората — нагоре около джамията имаше рядка гора и дренак — дохождали и кацали на рамената му, а една змия излизала от дупките на дувара на джамията, припълзявала до него и навита на кълбо, припичала се на слънце.

— Какво казва, Марине? — попита пак Галунка.

— Какво ще казва... казва, че всичко било в ръцете на бога. Каквото казал бог. Казва още, че знаел един лек и щял да опита. Може да помогне.

Галунка въздъхна. И без да каже вече нещо, загрижена, обзета от тревога, тръгна си към къщи. Някаква лоша болест беше се явила между добитъка. За два дена им умряха четири глави — две крави и две телици. И най-страшното беше туй, че и кравите, и телиците Галунка сама беше ги изкарала здрави, весели, а вечерта, като си дойдоха, тръгнаха се на две крачки от вратника и умряха. Васил се слиса, уплаши се и на часа отиде в града за доктор. А тоя старец мина оттук случайно. Дано и той да помогне нещо.

Галунка без сърце, без желание се залови за работа. Често излизаше на чардака и поглеждаше: боеше се да не види говедаря, дошел да каже

нещо лошо. После поглеждаше към харманя — там Марин и старецът правеха нещо. Поспрат се, погледнат в ръцете си и пак заработят.

Галунка не можа да се стърпи и тръгна да види какво има. Още като излезе пред дама, насреща и тичешката се зададе Марин. В ръката му димеше нещо.

— Марине, какво има? Какъв е тоз огън? — попита Галунка.

Марин я погледна, позасмя се, но вместо да и отговори, насъбра слама, клечки и с праханта, която димеше в ръката му, запали огън. Тури и два-три едри къса тезек.

— Нов огън е туй — каза най-после той, — не е запален нито с кибрит, нито с огниво. Ходжата взе две дръвчета, търка ги, търка ги, докато се запалиха. Довечера, като се върне добитъка, ще го прекараме през тоя огън. Болестта ще премине.

— Ще премине ли, Марине? — зарадва се Галунка. — Ще помогне ли?

— Тъй казва ходжата. „Тоз огън, казва, е нов огън. На него нищо не е печено, нищо не е варено. Чист е и всичко чисти. Ще очисти и добитъка. Като го прекараме през огъня, ще се очисти от болестта.“

Без да го усетят, старецът беше дошел към тях. Но той гледаше настрана.

— Дай му да хапне нещо — лаза Марин. — Той ще си ходи.

Галунка се затича до къщи и скоро се върна пак, като носеше една малка кръгла софра, на която имаше хляб и ядене. Старецът си изми ръцете, седна и започна да яде. Той вършеше всичко бавно. И все гледаше настрана, замислен. Като се нахрани, той каза нещо за благодарност и си замина.

Вечерта пред всеки вратник запалиха голям огън. И като си дойде добитъкът, с вик, с тичане, накараха го да мине през там — да се поокади поне от пушека. Галунка, позачервена от тичането, се развесели: тя повярва, че болестта си е отишла. И можеше ли такъв добитък — охранени крави, като риби, като сърни, хубави, с черни топли очи, може ли да се разболеят?

Галунка вече щеше да си отива, пристягаше с две ръце ръченика си и се усмихваше. Тя се обърна и погледна: от нивата, с дългата си върволица волове, се връщаше плугът. Но той беше спрял сред поляната.

— Защо е спрял плуга? — каза Галунка. Тя забеляза, че един вол е легнал, и престана да се усмихва. — Един вол е легнал... Боже, умира вола!...

Ерофим, слугата, когото отскоро бяха хванали вместо Аго, махаше с

ръка и викаше. Всички — Марин, Галунка, слугите — отърчаха нататък.

Като стигнаха там, видяха, че шутият вол Комура, както беше впрегнат, беше легнал. И току протягаше шията си през хомотя, като че искаше да се освободи от него, та да легне и да се простре по добре.

— Не знам какво му стана — говореше високо Ерофим с писклив женски глас. Той беше ниско дребно човече, късав. — Волчето си беше добре. И падна... Както си вървеше, падна... Дий, дий! — завика Ерофим, като махаше с камшика. — Ставай де, Комур! Ех и ти...

Комура не беше добре, то се виждаше. Дишаше тъй бързо, че поклащаше главата си като в такт. Очите му бяха замъглени и изглеждаха синкави. По едно време той се раздвижи: извади единия си преден крак, опря се на него и си попочина. Извади и другия.

— Хайде, ставай! Дий, дий! Ставай! — викаше Ерофим.

Комура се изправи. В гърлото му нещо забърника, като преминаваше навътре към търбуха му. Марин сграби един кривач суха трева и взе да търка с нея Комура — по хълбоците, по корема. Като се умори той, Ерофим пък взе да го търка.

Тия разтривки посъживиха Комура. Той се ободри и отведнаж — поразмаха рога, както правеше, кога искаше да се бори. Всички се засмяха. Галунка се просълзи.

— Нищо му няма! — каза Марин.

— Нищо му няма, нищо — повтаряше и Галунка.

Наедно с другите волове, без да става нужда да го разпрягат, Комура дойде близо до дама. Вървеше, като че беше здрав. Но тук, на две-три крачки от вратника, той се поразтрепера като ударен, полюля се и падна. Слугите пак се насъбраха около него. Като викаха, като го крепяха кой как може, те го изправиха, но за малко: щом го оставиха, Комура пак легна. Отначало — и това донейде беше добър знак — той лежеше с подвити нозе под себе си, изправен, както си лежат воловете, когато почиват. Но нямаше весел поглед, не преживяше. Обръщаше се често назад, като да пропъди муха, и доближаваше муцуната си към търбуха си, към слабините — там някъде, както се виждаше, беше болката му. Дишаше бързо, с мъка. Понякога спираше дъх и неспокойно, с някаква вътрешна тревога, се вглеждаше в хората, които го заобикаляха, като че искаше помощ от тях.

Слугите се отчаяха, не знаяха как да му помогнат и само го гледаха. И тъй като плугът си стоеше неразпрегнат, те се заловиха да пуснат воловете, като с особено усърдие ги караха да минат през огньовете, които още димяха по вратниците. Добре би било да можеше и Комура да мине, колкото да го закачи пушека, но нямаше как. Слугите пак надой-доха при

него. Опитаха още веднаж разтривките със сено, опитаха и нещо друго: с едно доста дебело гладко дърво, като го държаха двама души отсам и оттатък, те взеха да го търкат силно отдолу по корема, все в една посока, от предницата към опашката. Но и това не помогна. Щом го оставиха на мира, Комура се свлече и падна. И сега не легна, както по-рано, а цял се просна на едната си страна. Единият му рог се заби в земята. И изпъшка изтежко, с болка, също като човек.

Докато ставаше всичко туй, Галунка беше в къщи. Но и там не я съдържаше. Страх я беше, а искаше да види какво става. Подир малко тя пак дойде към дама. Комура лежеше, както по-рано. Слугите ги нямаше, пръснали се бяха по работа. Само Ерофим стоеше при вола. Той беше седнал на един камък, близо до главата му, и спокойно, като че нищо особено не беше се случило, ядеше хляб. Не виждаше, че Галунка стои отзаде му, и си приказваше сам:

— Волчетата си бяха добре. И пасеха, и вода пиха. А този, Комура, се боричкаше с другите. Той много се боричка, Комура. Току си чатка рогите с тоз, с онзи. Добре беше волчето и на падна... умира...

Комура лежеше пред него надут, голям. Краката му бяха изпънати, главата — сложена на земята.

— Таквоз нещо е света — говореше Ерофим, — на, падна... и умира...

Комура духна и под ноздрите му позапраши. После подигна само клепачите си и погледна Ерофима. Ерофим също го загледа, стана и като клекна до самата му глава, взе да натиска една коричка хляб между стиснатите му зъби и говореше:

— На, на, хапни си... Хапни си да видишкак ще ти стане добре. Ще ти доде силица. На, Комур, на, хапни си...

А с другата си ръка го гладеше по челото. Галунка стисна очи, заплака се и избяга към къщи.

* * *

Заваля дъжд. Валя цяла нощ, светка се, гърмя. Никога сякаш не беше се изливяло толкова вода на земята. Наоколо се чуваше само тътен от гръмотевиците и вода, която шурти, тече — навсякъде текнаха реки. На сутринта беше тихо — слънце и всичко измито, светнало, зелено.

Болестта по добитъка изведнаж се прекрати, като че нещо я пресече с

нож. Нито един добитък не се разболя вече. И Галунка често се питаше: кое помогна срещу болестта? Новият огън на турчина ли, лекарството на доктора ли, което забъркваха в ярмата на добитъка, или дъждът? Но, което и да беше помогнало, опасната болест си отиде и от нея остана само един спомен като от страшен сън.

Болестта не беше прилепчива (тъй беше казал докторът) и леша на Комура го извлякоха и оставиха на поляната. Цяла неделя кучетата ядоха и се давиха там. После додоха и орли — черни, големи. Те стояха настрана и не се помръдваха, като вкаменени. Кога да хвъркнат, прибъгваха с широки крачки, пригърбени, с разперени грамадни крила, и тежко се подемаха.

След месец-два между зелената трева се белееха само костите на Комура. Големият гръден кош, с извита ребра като дъски, с дълбока коруба, приличаше на скелета на някой разрушен кораб.

СУТРИН ПРИ ИЗГРЕВ СЛЪНЦЕ

Слънцето току-що изгрява още е червено, без блясък. След миг-два като че запалени стрели минават през сутрешния хлад и по купите и сапльците, по покривите на хамбарите и на дама пламва червена светлина, чиста, радостна. Също такава червена светлина гори и по върха на салкъма пред господарската къща. Там, на най-високото, на суха черна вейка, е кацнал един кос. Отпървен той обръща глава и глади перата си, не поглежда нито напред нито наоколо си. Но ето слънцето блясва с всичката си сила. Косът поподскача, качва се по-нагоре по вейката, обръща се към слънцето и запява. Синкави металически блясъци лъщят по перата му, крилцата му са отпуснати, очите му горят. Той трепка с цялото си тяло, пее, унася се...

„Голям присмехулник е тоя кос!“ — мисли си Ерофим, като подига глава и поглежда коса.

И наистина, като даде човек ухо и се вслуша в тия гърлени задавени звукове, които косът издава ще види, че той църти и като врабче, и като чавка грухти дори като прасе. Понякога пък ще подсвирне — също тъй, както Давидко подсвирва подир овцете си. Как майсторски прави всичко, каквото чуе. Пее, занася се, примира вече и пак в същото време се подиграва с всичко живо из двора.

Ерофим по правя нещо на саката, с която носят вода — след смъртта на чича Митуша само той е от слугите, който знае да джла. Кротък по нрав и дребен, кокошките и другите гадина от двора като че не го забелязват и не се боят от него. Но Ерофим има око на ловец: нищо не изпуска, всичко вижда и всичко долавя.

Кокошките още не се отделят от двора, трупат се пред къщата, около стълбата, неспокойни са, разминават се, каканижат. Чакат да излезе Галунка, та да ги нахрани. Нетърпението им забавлява Ерофима, и сегиз-тогиз той хвърля око към тях. И те като хората са с различен нрав, има ги разни. Ето тия млади ярки, пригладени, напети, хубави като млади момичета. Но и простички са и глупавички: гледат Ерофима и се чудят; не могат да разберат човек ли е, звяр ли е. Петлетата, техни връстници — какви са контета, докарани, напъстрени, като петлетата, направени от захар. Едни са много мирни, държат се прилично, вървят тъй, като че се боят да не падне прах на тях. Други — все на бой и на кавга налитат. Някои се опитват да пеят: много си протягат шиите и гласът им сипкаво звучи

като свирчица.

И старите не са едно. Има едни зли кокошки, гдето нито носят, нито мътят. Като мине някое пиле край тях, все ще го клъвнат. И къркорят гневно, като че мърморят:

— Какво невъзпитано е туй младо поколение!

Една квачка с малки топчести пиленца се появява отнякъде. Кой я разсърдил? Тя клочи, въртн се, фучи. Настръхнала е, с разрошена перушина. Кучето, което се озовава насреща и, се спира: кога беше малко, една такава сърдита клочка беше го драскала по носа и сега, без да му мисли много, избягва от нея и се промушва през телената ограда. На бодлите остава малко от козината му. На тая ограда всяко куче, което е минало, малко се е пооскувало.

За късо време между кокошките настъпва смут една кукумявка, заварена от слънцето като фенер, който продължава да гори и след като се е съмнало, прехвърква от покрива на къщата върху покрива на дама. „Кърр!“ — вика един петел. „Кърр!“ — повтаря втори, трети. Също като часови, които си предават един на друг: внимавай!

Най-после Галунка излиза с решетото. За миг всички кокошки са около нея — притискат се, изумят. Но щом Галунка им хвърли просо, умълчават се и кълват. Като изхвърля просото, Галунка стои между тях, каго че ги брои или си мисли нещо. Ислед като изкълват просото, кокошките поостават някое време по двора: чакат още. Между тях, горд като султан, пристъпя белогривестият петел. Има и други по-млади петли, но когато той дойде към тях, те гузно и смирено, съвсем мълчаливо, помахват веднаж-дваж с крилата си и отиват настрана. Това ще рече: покоряваме ти се и те почитаме.

Но кокошките са от два курника и другата половина си имат друг цар — един бял, също такъв едър и гордо напет петел. Само той не помахва с крила на белогривестия. Омраза гори в очите на двамата. Всеки миг те са готови да се нахвърлят един срещу други, но по една или друга причина отлагат боя.

Малко по малко кокошките се пръсват. В двора под дървото утихва. Ерофим подига глава: под стряхата, гдето под всеки два дирека са заковани дъски за кафез на гълъбите, в една такава дупка стои замислен един червен гълъб и гука — вика другарката си. Това гукане във всеки последващ миг се засилва, повишава се, изпълнено е с молба, с нежност, с любов. Ерофим поклаща глава и се усмихва.

По каменното корито, около водата, са се наредили няколко млади ярки. Те са се напили, но тъй като тука е сянка и хладно, приседнали са на

камъка и дремят. Само една бяла ярка уж пие, но повечето извърта око и поглежда собственото си изображение във водата. И като че се чуди: колко е хубава!

Но слънцето е доста високо, припича и гъските се връщат от полето. Те идат в строй, една зад друга — начело гъсокът, зад него патетата, вече пораснали, но много грозни, защото са големи, а са без опашки и без крила. На края е майката. Изведнаж, като закряскат, като че викат ура, те се затичват, разгонват ярките и превземат с пристъп коритото. Те се събират и възбудено бърбят, като че взаимно се хвалят, след това пият, а после — и се къпят.

Съвсем неочаквано двата петли, белогривестият и белият, се срещат на двора, на открито, застават един срещу други. Ерофим престава да дяла и ги гледа. Петлите се приближават и бързо-бързо кълват, уж намират нещо по земята, а то е да прикрият вълнението си, да покажат, че не се боят. Изведнаж те подскачат във въздуха и се удрят с краката си — чува се звук, като че се дере басма, и във въздуха остават две-три пера.

Сега още по-бързо започват да кълват, обръщат се ту с едната си, ту с другата си страна един към други, дебнат се. Очите им са замътени, като на пияни. И пак се удрят, вече не веднаж, а няколко пъти подред. Вече поличава силата на белогривестия. След всеки удар все бели пера хвърчат, по гребена на белия протича кръв. Но и той не се дава, дори напада пръв.

Кучето, което беше избягало от квачката, като беше се промушило през бодливия тел, се връща и без да обръща внимание на петлите, отива право към тях. На няколко крачки от тях то обръща глава и изтраква със зъби, за да пропъди някоя муха, но не успява и като го защипва повече, ударва на бяг, за да се скрие някъде на сянка, и минава между двата петли. Белият отива настрана. Той си дава вид, че се е отстранил зарад кучето, но всъщност намира повод да избяга. Белогривестият остава на мястото, изпъчва се и изкукуригва. Изкукуригва и белият. Борбата е отложена пак за друг път.

Все пак това сблъскване произвежда немалко вълнение сред двора. Около единия и другия петел се събират по купчини кокошки, плахи, учудени. На двора, с две-три пуйки, се показва пуйкът. Той чувства, че е станало нещо, но не разбира какво е. При все това той не може да търпи, щото вниманието да е насочено върху другото, смята се засегнат в своята си чест и захваща да се надува. Надуе се, надуе, спусне крила по земята и пукне. След туй на най-малкия звук, отгдето и да иде, отговаря: „Гул-гул-гул!“ И пак се надува.

Ерофим гледа пуйка, но не изпуша от очи и друго: по стълбите с тихи

кадифяни стъпки слиза котката. Тя е сива, с черни напречни резки като на тигрица. Поспира се, удря се с опашката си, тръпки минават по тялото и. Няколко врабчета се боричкат и цвърчат в бурена. Котката се присламчва, дебне, намества краката си, за да е готова и да се хвърли отведнаж. Но врабците я усещат: „Чърт, чърт! — викат. — Пазете се, котка!“

На чардака излиза Галунка. В същия миг кукумявката се обажда от покрива на дама. Най-напред изпищява грозно, пронизително, като че я душат, после занарежда: „Куку-мяв! Куку-мяв!“

— Проклетницата — казва Галунка. — Няма за нея друго място.

Кукумявката не е много далеч, сива като суха трева, с котешка глава и котешки очи. Ерофим също поглежда нататък.

— Кукумявката, бухала, гарвана са дяволски гадини — казва той. — Другите живини са направени от господа, а тях дяволът ги е направил. И като не умеял твърде, мачкал, мачкал пръстта, развалял ги и започвал отново. Затуй са толкоз грозни. Той дяволът, е направил и вълка. Добрите гадини, като вола, коня, кучето, ги е направил господ, а лошите ги направил все дяволът. Той направил вълка, ама с цел: като оживее, да скочи и да разкъса господа. Добре, ама господ усеща тоя план и казва на вълка: „Дръж!“ Че като погва вълкът дявола, тук-там, насмалко да го разкъса, ако не се бил качил на едно дърво. Но пак сварил да го ухапе и да откъса едно късче от петата му. Затуй куца...

Ерофим говори по обичая си високо, с писклив, женски глас. Галунка се усмихва и зарад приказката му, и зарад него и си влиза.

Ерофим продължава да си дяла. Но скоро нещо пак привлича вниманието му: котката, както се крие из бурена, дебне. И сива е, с черни черти, а сред зеления бурен изглежда и тя зеленикава, със златисти очи. Тя не помръдва, но всеки миг може да се хвърли. Врабците пак я усещат. Но и котката се преструва, че спи, и позатваря очи.

ПЪРВЕСКИНЯ

Марин измъкна от руклата едно късо, по-гладко и по-тънко дърво и колкото да не е с голи ръце, мушна го под мишницата си. Двамата с Ерофима те излязоха от чифлика. Всеки държеше в ръцете си по комат хляб, който Галунка им беше дала, и както вървяха, поотчупваха си и ядяха.

Сърдити бяха и двамата — Васил ги изпращаше да търсят една телица. Тя скоро щеше да се тели и снощи, като си дойдоха говедата, нея я нямаше. Говедарят, какъвто си беше смахнат и слабоумен, вика, вика, но нищо не можа да му се разбере — ни де е телицата, ни какво е станало с нея. Марин и Ерофим се ядосваха не само че ги караха да вършат работа, която не беше тяхна (говедарят беше изгубил телицата, той трябваше да си я намери), но им беше мъчно, че Васил рано-рано дойде в дама, нахвърли се отгоре им, нахока ги, наскърби ги.

— Какво стоите, какво се потривате? — беше се развикал той. — Вървете да търсите телицата. И да не се връщате, докато не я намерите. Хайде, тръгвайте!

За чужда вина да ти се карат не е леко. Но на Ерофима скоро му мина. Както ядеше, с издути пълни уста, той изведнаж захвана да се смее:

— Е, няма нищо де, Марине. Голяма работа. Ще направим една разходка, ще се поразтъпчем... Нищо де... И не видиш ли, че не Васил, а Галунка иска туй... А като бъде за Галунка, защо да не отидем... Ще отидем...

И тъй като те доста бързаха, Ерофим помълчамалко, за да си почине, и след няколко крачки поде:

— Не чу ли какво каза Галунка, като ни даваше хляба? Не съм мигнала, кай, цяла нощ. Ако, кай, телицата се е отелила и ако я е намерил вълка, отиде хубавото теленце, ще го изяде. Тъй каза. Аз, кай, все туй съм си мислила цяла нощ...

Марин все мълчеше, ако и той да не беше вече толкоз сърдит. Развиделило се беше добре, но слънцето не изгряваше. Когато Ерофим и Марин се обърнеха назад, виждаха, че небето на изток цяло е червено и гори като огън. Побиваше ги тръпки от хлад. По тревата като маргарит се белееше гъста роса и както вървяха из поляната, отподире им оставаха стъпки като по сняг. Като повървяха още малко, земята пред тях се обля с розова светлина — изгряваше слънцето. Над главите им, някъде високо във

въздуха, пееха чучулиги.

Ерофим много обичаше да се зазяпва, в каквото се случи. Усмихнат, със светнали очи, той следеше лалугерите, които бързо-бързо бягаха, изправяха се до дупките си прави, като кученца, кога служат, след туй отведнаж се мушваха в дупките си. Из буренака на едно място изскочи заяк и Ерофим се изпотрепа да вика след него. А като взеха да слизат в един дол, той захвана да дебне, да се оглежда, види се, познаваше по-отрано това място и знаеше, че има нещо.

Изведнаж той се спря, направи знак на Марина да върви полека, повика го при себе си и като му сочеше напред с пръст, пришепна му:

— Полека, полека... Виж... Виж лисицата. Ето я де лежи, там е. И лисичетата, и лисичетата и, гледай...

Насреща, на другия бряг на дола, на слънце, близо до дупката си, която още оттук се чернееше, лежеше една лисица, червеникава, с щръкнали уши и остра муцунка. Пред нея три лисичета си играеха и се боричкаха на кълбо като котета. Изведнаж те скочиха и бързо, едно след друго, се скриха в дупката. Като че лисицата беше им пришепнала: „Бягайте, деца, хора!“

Миг-два още лисицата, без да се мръдне, гледа към тях. След туй скочи и ситно-ситно, като влачеше опашката си, голяма почти колкото нея, забяга напреки по склона на брега. На едно място тя като се се прескунди, превъртя нагоре опашката си и че изгуби. Като минаха насреща, Ерофим и Марин видяха дупката, гдето бяха се скрили лисичетата, а там, гдето се изгуби лисицата, имаше две-три дупки. Ерофим, клекнал, заничаше подред във всяка.

— Ще те одраци лисицата по носа — каза Марин. — Хайде ставай! Дошли сме не да ловим лисици, а работа да вършим.

Но колкото и да търсиха телицата, не можаха да я намерят. Огледаха всички долове, всички по-ниски и по-затулени места — нямаше я. Не беше ли я изял наистина вълкът, както казваше Галунка? На това отгоре Марин се ядосваше и с Ерофима: наместо да търси и да гледа за телицата, той току се заплесваше в нещо. Като прекосваха през нивите — сега те бяха доста високички, зелени, гъсти и тъкмо вретениях, — Ерофим пак хвана Марина за рамото.

— Гледай, гледай! — пришепна му той, като сочеше с ръка. На един синор, покрай тъмния край на една нива, бяха кацнали две дропли. Мъжката се надуваше също като пуюк.

— Виждаш ли? — каза Ерофим. — Туй е петела... Мъжкар е... Той тй играе сутрин. Трябва нейде наблизко да е гнездото им. Да идем, а?

И той искаше да отиде да търси гнездото им, но Марин му се скара. И вече не го оставяше, а го държеше при себе си, пращаше го да ходи и да гледа ту тук, ту там за телицата. Ерофим беше лек, не си считаше труда и тичаше като момче. Като отиде да види в един дол, той се спря там на брега, започна да маха с ръце и да вика:

— Марине, ето я! Марине... ето я! Тука! Тука!

Марин разбра, че Ерофим е видял телицата, и забърза. Когато дойде при него, той видя, че долу в дола, който имаше равно дъно като корито, с чиста зелена трева, огряна от слънцето, стоеше телицата. До нея, свито като топка, лежеше телето и. Зарадвани, и двамата заслизаха бързо надолу.

В една нощ само телицата като че беше подивяла и като че не беше виждала хора. Като видя двамата мъже, които идеха към нея, тя не помисли да бяга, а се завъртя бързо около телето си, обърна се пак към Марина и Ерофима, загледа се в тях неспокойно и изсумтя. Тя беше сива, стройна, с къси малки рога и светлите и черни очи бяха пълни с някакво ново чувство — и радостно, и умно, и смело. Тя потропна предния си крак, помахна рогата си и имаше вид, че ще се нахвърли върху двамата мъже и ще ги намуши. Въпреки туй тя не направи нищо и когато Ерофим и Марин (те и не помислиха да се пазят), усмихнати, клекнаха до теленцето и взеха да го гледат, тя провря главата си между тях и го лизна с езика си.

Теленцето беше чистичко, розово. Телицата беше го облизала и то беше позакрепнало. Муцунката му и черните му очички бяха като на сърна, то гледаше без страх и без да разбира нещо, също като дете. То стана, позалюля се на тънките си крачка с черни чисти копитца, издигна глава и отдалече се приготви да суче. Кравата поизмуча и го лизна пак с езика си.

— Мъжкар, мъжкар е — говореше Ерофим. — Какъв вол ще ми стане то мене, нали, Марине, а? Хубаво е и ако да е на първеския, едричко е. Добре, че не го схруска вълка.

Ерофим погледна телицата и каза:

— Ама какво ще му направи вълка? Тя, майка му, каквато е яка, ще го стъпче, ще го измуши...

Марин поклати глава и се усмихна.

— Виждал е вълка и по-страшни от нея — каза той.

Като захвърли дървото, което носеше, Марин простря ръце, преграби теленцето през четирите крака и го дигна. Кравата пак се завъртя наоколо със светнали очи и пак имаше вид, че ще се нахвърли върху тях. Но когато Марин тръгна, тя само поизмуча, като че измънка, и тръгна след него. По-назад, като поподтичваше, идеше и Ерофим.

Случиха се доста далече от чифлика и колкото и да беше лекичко

теленцето, все пак беше живо нещо, дотежаваше. Марин поседна да си почине. Теленцето пак се залюля на тънките си крака, кое-как дойде под майка си и взе да суче, като позавърташе от доволство опашката си. Ненавикнала още, телицата дигаше крак, като да ритне, но не смееше. Обръщаше се назад и или само гледаше телето, или го лижеше.

— Не съм чул вълк да е изял телето на някоя крава, скоро отелена — каза Ерофим. — Туй не еъм чувал, ала съм чувал, че смок е смучел млякото им. Увивал се около краката им, спъвал ги като с въже и бозаел.

— Глупости. Само си дрънкаш — каза Марин.

— Какво ще дрънкам! Ти знаеш ли, че към нас, в едно село Чурене, се яви една змия, ама голяма. Един дядо Обретен имаше, той като отишел да си пръска лозето, че като излязла насреща му змията. От страх, знаеш ли, човека паднал, змията минала отгоре му, ама нищо не му направила. Донесоха човека ни жив, ни умрял в къщи и чак като доде на себе си, разправи какво е патил. След три дена умря. Всичко шест дена живя, след като видя змията.

— Е, после?

— После змията се показва още веднаж. Видял я говедарина, минала през говедата и се скрила в една трънка. Събира се цяло село, ама кой смей да я убие — никой! Пък не искат и грях да вземат. Един стар човек казал: „Ще убиеете змията, но ще ви се дигне берекетя.“ И не я убиват... По едно време змията се извлича от трънката и тръгва. Тръгва и народът с нея — не я закачат, само вървят. Вървели, вървели, излязла змията от тяхната мера и се скрила в една гора И те я оставили и се върнали... Не я убили...

Марин стана и както се усмихваше, пак преграби телето и тръгнаха. Някое време го поноси и Ерофим. Наближиха вече до чифлика и чудно нещо — на чардака не се виждаше никой. Но ето една бяла забрадка се показа там — Галунка. Миг-два тя като че не ги виждаше, но като ги забеляза, затича се надолу по стълбите. Тичешката тя посрещна Марина и Ерофима и като метна едната си коса назад, развълнувана, със светнало лице, пое теленцето от Марина. Тя по умееше да го държи и да го носи, отколкото Марин.

— Миличкото... Рожбата ми... Сладкото ми... — говореше тя и също като свое собствено дете, притискаше теленцето в прегръдките си. С бързи крачки тя се насочи към дама. След нея подтичваше телицата и доверчиво държеше главата си до самото и рамо.

Усмихнати, Ерофим и Марин бяха се спрели и гледаха. След туй и те тръгнаха нататък.

ПОСЛЕДНА СРЕЩА

Случи се най-лошото: Захария продаде чифлика. Онова, което само се шепнеше и кое му вярваха, кое не, най-после стана. Един гражданин, един „праматарин“, какъвто беше Захария, не може да запази имота на хаджи Петра. Чифлика го купи Черню от Сърнено, богат селянин, комуто собствената земя все му не стигаше, тъй като имаше много синове и много дъщери. От няколко деня насам Черню непрекъснато сновеше между Сърнено и чифлика. Той и сега, в тая минута, беше пак при Захария в господарската къща. Колата му го чакаше долу на пътя.

Слугите, смутени, умислени, стояха пред дама и навъсено поглеждаха към тая чужда каруца. И конете, и каруцарят им се виждаха дръзки и надменни. А когато и Черню се появи на чардака, изпращан от Захария, и той не им хареса: чист, спретнат беше тоя старец, с бозяви потури и морав пояс; усмихваше се с благодет, с доброта, но тънък ум и добре направена сметка личаха на лицето му. Като го гледаха, слугите лесно разбираха защо чифликът се изплъзна из Захариевите ръце и мина в неговите.

Захария като че го беше срам да се покаже, изпрати Черня и пак се прибра в къщи. При слугите дотърча Галунка.

— Знаете ли какво има? — каза тя, зарадвана. — Господарят се кара с Черня, изпъди го. Слушах ги, като им правех кафето. Не си давам имота, казва, нямам имот за даване. Ще ти върна, казва, капара, дай ми подписа назад, ти ме измами. Тъй му каза. Май че работата ще се развали.

Слугите се спогледаха усмихнати. Само Петър овчарят не повярва.

— Пие ли пак ракия Захария? — попита той.

— Пие, ами. Кога не е пил.

— Е, тогаз, той само си приказва тъй. Продажбата си е продажба, то не се връща.

Слугите се помайваха, не им се похващаше нищо, макар да имаха работа. Сега Захария взе да вика при себе си Василя. Васил няколко пъти дохожда в малката къщичка, гдето живееше, вземаше тефтери, вземаше разни книжа и пак се връщаше при Захария. Слугите усетиха, че става пак нещо. Забелязаха, че след като поприказва малко с Василя, Галунка стана много замислена, поизтри ръцете си с престилката и си влезе. След малко Ерофим мина покрай прозорците на малката къща, дойде и каза:

— Галунка плаче.

Не чакаха много, за да научат какво беше станало. Васил, зачервен, ядосан, повика Марина и му каза:

— Марине, да приготвиш две каруци. Тури ритли на едната. Ще си пренесе едно-друго в града. Отивам си, напускам вече...

Чистосърдечен, какъвто си беше, Захария открито си каза самата истина: всичко ставаше по волята на жена му, на Севастица. Тя искаше да се продаде чифликът. Тя също беше писала, че след два-три деня ще си дойде, но не иска да завари в чифлика Василя и Галунка. Те трябваше да си идат преди нея.

Макар да беше си поплакала, Галунка пак се развесели.

— Ще си идем пък в града, какво — говореше тя. — И в града е хубаво. Имаме си къща, ще си живеем. Кога да е трябвало да идем там, нали имаме деца за училище. Не я е срам Севастица. Да казва, че Васил я бил окрал. Какво и е взел Васил, я да каже? Васил и запази имота. Ако не беше Васил, нямаше да остане и туй, дето сега го има. Нека, нека се наседи сама...

На другия ден, с цялата си покъщина, натоварена на две кола, Васил и Галунка заминаха. След други два деня с каруците, които се върнаха от града, си дойде Севастица.

Сега и Захария се показва навън от господарската къща. С пребледняло, безкръвно лице, подпухнал, със зачервени очи, като да не беше спал, той вървеше след Севастица, когато тя обикаляше из чифлика. Като че си отмъщаваше някому, суха, черна, с пламнали зли очи, тя нареждаше кое ще остане, кое ще се занесе в града, кое ще се продаде. По нейна заповед повикаха трима-четирма турци-кърджалии, които прекупваха кокошки из селата. Тозчас взеха да ловят кокошките, затворени от по-рано в курниците — дигна се голям шум и крясък. Прекупвачите напълниха кафезите, нато-варени на дребничките им кончета. Севастица подигна очи и към покрива, гдето бяха гълъбите, като че помисли и тях да продаде, но не каза нищо. До стълбите, преди да си влезе, тя каза на Марина:

— Утре никакъв добитък няма да се изкарва навън. Всички волове и крави, всички коне и овцете ще се закарат на пазаря в града. А сега кажи на слугите да дохождат един по един да си видят сметката и да им платя.

До вечерта Севастица плати на всички слуги. Никой не можеше да се оплаче — всеки, каквото имаше да взема, получи си го, взе дори нещо отгоре. Слугите си получиха всичко, но все пак не бяха весели, камък тежеше всекиму на сърцето. Като се върна вечерта от господарската къща, Марин каза:

— Много му е мъчно на господаря, много. — Марин постоя замислен, след туй шепнешката каза: — Чух го как се молеше: моля ти се, казва, Севастице, няма да пия, ще работя, недей само продава чифлика. Защо ще го продаваш? Готов имот, хубав имот. Аз ще работя, ще видиш как ще работя. Моля ти се, казва, послушай ме, не го продавай...

— А тя?

— Как, казва, искаш да стоиш тук и да пиеш? И да тичаш подир чуждите жени? Не може, казва. Всичко ще продам.

— Бре, че инат жена! — каза Петър овчарят. — Как да не му е мъчно на Захария? Пари се печелят, ама эемя мъчно се печели. Имаш ли земя, дръж я...

На сутринта пред господарската къща, под големия салкъм, чакаше каруцата, впрегната в големите сиви коне. Севастица и Захария се качиха. Може това, което бе разказал Марин, да беше вярно, но Захария изглеждаше доста весел, усмихваше се. Слугите се събраха около тях за последен път. Севастица каза:

— Ние си отиваме. Ерофим ще остане тука, а вие, както ви казах, ще докарате добитъка в града. Какво е днес? Четвъртък ли? Вие и полека да вървите, тая нощ ще стигнете в града. Утре добитъкът ще си почине, а в събота ще го изкараме на пазаря. Там ний пак ще се видим А сега сбогом.

И си заминаха. Слугите и те се застыгаха за път, приготвиха се и тръгнаха. Мъже бяха, не идеше да плачат, но не им беше добре, стесняваха се един от други, гледаха се с овлажнели очи, кашляха и току викаха на Ерофима:

— Сбогом, Ерофиме! Е, хайде, остани си, Ерофиме!

И това „сбогом“, и това „остани си“, което всеки час повтаряха, беше за чифлика, не за Ерофима.

Тръгнаха. Овцете с Петра овчаря и Давидка — дълга върволица, навели глава от жегата — тръгнаха направо през полето. Из пътя, като голяма черда, се проточи едрият добитък. Тук бяха всички волове. Балана, Чивгата, Текеша, Карагъоза и всички други. После всички крави, всички коне. Тук беше и старата черна кобила, сестрата на Айа, тук беше и първескинята телица с малкото си теле. Дигна се прах. Понякога изцвилваше кон или измучаваше крава. На слугите се струваше, че добитъкът — волове, крави, коне току поглеждат назад и се опитват да се върнат. Слугите подвикваха и ги връщаха в пътя.

Сърнено беше близо и скоро бяха там. Очите на всички се насочваха към съборената вятърна мелница на баира, до която беше къщата и работилницата на Велико железарина. Не можеха да минат оттук и да не се

видят с него, с Василена и с Аго. Освен пътя, който отиваше за града, и друг път, откъм горните села, минаваше оттук, тъй че Велико, който покрай железарството подковаваше и коне, не оставаше без работа. Като видяха слугите и добитъка от чифлика, и той, и Василена излязоха насреща:

— Добре дошли! Добре дошли! — викаха и двамата.

Василена се здрависваше поред с всички. Тя беше все тъй хубава, поизтъняла, с избистрено лице, с добър кротък блясък в черните си очи. Червеният елек, подигнат малко над кръста, който стягаше здравите и гърди, беше поразкопчан, както бива у младите майки, кога кърмят. Зад Василена идеше Аго. Дебелият му гърлест глас гърмеше, смееше се.

— Отиваме си, развалиха ни гнездото-каза Петър овчарят. — Ще закараме добитъка на пазаря, а ний няма да се върнем веке...

Марин се шегуваше:

— Аго направи добре. Усети какво ще става и навреме избяга. Хитър е Аго...

— И вий няма да останете на пътя — каза Василена. — Елате, елате да седнете да си починете.

Вън на сундурмата Василена подаде на всекиго възглавница. Насядаха всички.

— То е тъй — каза Петър овчарят, като взе да цъка с огниво, за да запали цигарата си. — То е тъй, гладни няма да останем, ама птичката ходи, ходи през морето и пак се връща, дето и е гнездото. Като се научи човек, мъчно е. И за нас е мъчно, и за добитъка е мъчно.

Къщите на селото бяха по-настрана, около Великовата къща имаше поляна, на която добитъкът се спря и се запасе. Овцете бяха само по-надалече, при тях остана Давидко. Макар Велико и Василена и да знаеха всичко, което беше станало в чифлика (Галунка и Васил също бяха минали оттук), те пак трябваше да попитат за туй, за онуй, пък и слугите чувствуваха нужда да изкажат някому болката си. Приказваха, кое се окайваха, кое се шегуваха. Споменаха и чичо Митуша, който почиваше там някъде между белите кръстове в гробищата на Сърнено.

Както пасяха, воловете бяха наближили. Напред бяха Балана и Чивгата — бели като сняг, с големи рога като на елени.

— Ще се разпилседобитъка — каза Марин, — кой знае кой ще му бъде господаря, кой ще го гледа.

— Човек всякак може — каза Петър овчарят.

— И ще се оплаче, и свой ще намери. А добитъка, а добитъка... На него какво му е, никой не знае... Като няма език да каже...

Балана беше дошел до плета и като гледаше спокойно с влажните си черни очи, лизна се с езика си по задния хълбок, след туй взе да се почесва о един кол. Усмихната, с пъргави крачки, Василена отиде при него и го замилва с ръка. Може Балан да позна гласа и — спря се, не мърдаше, само по-затваряше очи.

— Балан, Балан... Къде отиваш, Балан? Къде отиваш? — говореше му Василена и го милваше. Кой ще те купи, Балан? На кого ще работиш? Кой ще те гледа? Ще те гледат ли хубаво, Балан? Кажи, Балан... кажи...

Отведнаж тя се спря, похвана се за челото, замисли се. После се обърна и със строго, обтегнато лице, без да погледне някого, дойде до къщата, опря се с лицето си към стената и стройното и тяло, от кръста нагоре, се затресе от плач. Всички млъкнаха.

Велико, както си беше по риза, със запретнати ръце, як, здрав, с къдрава коса, усмихнат, погледа, погледа Василена и каза:

— Е, защо плачеш сега? И ти като децата.

— Мъчно ми е, пък какво — каза Василена. Тя се обърна и с насълзени очи погледна пак Балана, Чивгата и всички волове.

В къщи заплака дете. Василена избърса набързо очите си и влезе вътре.

— Свят, свят... като тиквен цвят — каза Петър овчарят и въздъхна.

След малко Василена пак излезе. Тя носеше детето си, малко още, издигаше го към лицето си, говореше му, радваше му се. И никакви следи нямаше от плача по лицето и — усмихната беше, щастлива.

— Е, сега ний да си вървим — каза Петър овчарят.

Велико и Василена ги спряха в един глас.

— Къде ще вървите? — каза Василена. — Ще се нахраним, че тогаз.

Тя остави детето на Велика, а сама отиде да сложи софрата. Останаха още час и повече. Храниха се, приказваха. Шегуваха се с Аго. После станаха да си ходят. С Давидко, който, висок като върлина, стърчеше над овцете, като на кривака си беше нарамил ямурлука си, си взеха сбогом отдалеч, като му махната с ръка. Другите тръгнаха, като подбраха добитъка пред себе си. Очите на Василена пак овлажняха, но сега тя се усмихваше.

— Сбогом! Сбогом! — викаше тя всекиму, навеждаше се след туй и жадно целуваше детето си.

Велико се залови за работа, зачука. Василена остана на двора, ходеше назад-напред, ту говореше галено на детето си, ту му пееше, за да го бави. И все гледаше към пътя. Като се повръщаше назад, погледът и случайно съзря Аго. Той стоеше до обора, опрян на лопатата, с която беше ринал, и през плета гледаше към пътя. С едната си ръка, с дланта, той изтри едното

си око, после другото и пак се загледа. Добитъкът, като се трупаше близо един до друг, обгърнат от слънчевия прах, вече се закриваше. През баира оттатък преваляха и овцете. До едно време се виждаше само Давидко, след туй и той се изгуби.